

SAMAN GEGN OFBELDI

Átak Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu og
Reykjavíkurborgar gegn heimilisofbeldi

Áfangamat RIKK – Rannsóknarstofnunar í
jafnréttisfræðum - á samstarfsverkefni
Reykjavíkurborgar og Lögreglunnar á
höfuðborgarsvæðinu um átak gegn
heimilisofbeldi

16. október 2015

Matsteymi:

Rannveig Sigurvinsdóttir
Erla Hlín Hjálmarsdóttir
Kristín I. Pálsdóttir

Áfangamat þetta er unnið af RIKK – Rannsóknarstofnun í jafnréttisfræðum - fyrir Reykjavíkurborg og Lögregluna á höfuðborgarsvæðinu. Matið byggir á innleggi þess starfsfólks sem að verkefninu kemur, sjónarmiðum þolenda og sérfræðinga á sviðinu ásamt tölulegum gögnum. Matsteymið vill koma á framfæri þökkum til allra þeirra einstaklinga sem gáfu sér tíma til að deila með teyminu reynslu sinni af verkefninu.

Matsteymið ber fulla ábyrgð á greiningum og niðurstöðum skýrslunnar og þeim skilningi sem endurspeglast í skýrslunni.

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit.....	i
Myndir	iii
Töflur	iii
Samantekt.....	1
1 Inngangur.....	5
1.1 Verkefnið Saman gegn ofbeldi	6
1.1.1 Aðgerðir af hálfu Reykjavíkurborgar	7
1.1.2 Aðgerðir af hálfu Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu.....	8
2 Aðferðafræði úttektar	11
2.1 Aðferðir.....	11
2.1.1 Hálfstöðluð viðtöl við lykilstarfsfólk	11
2.1.2 Rýnihópar meðal starfsfólks	12
2.1.3 Djúpvíðtöl við þolendur.....	13
2.2 Framkvæmd úttektar.....	13
3 Tölulegar niðurstöður.....	14
3.1.1 Tölulegar greiningar.....	14
3.2 Töluleg gögn lögreglu	16
3.2.1 Fjöldi mála	16
3.2.2 Tegundir mála lögreglu og eðli	19
3.3 Töluleg gögn Reykjavíkurborgar	20
3.3.1 Fjöldi mála hjá Reykjavíkurborg	21
3.3.2 Aðstæður þolenda í heimilisofbeldismálum hjá Reykjavíkurborg....	22
3.3.3 Tegundir ofbeldis og þjónusta veitt.....	24
4 Sjónarhorn þolenda.....	26
4.1 Ofbeldi af hálfu gerenda.....	26
4.2 Áhrif ofbeldis á þolendur og varnarhættir þeirra.....	28
4.3 Viðbrögð annarra.....	30

4.4	Sambandsslit.....	31
5	Áhættuhópar og -þættir í heimilisofbeldismálum.....	33
5.1	Börn og ofbeldi innan heimila	33
5.2	Fíkn og geðræn vandamál	35
5.3	Fólk af erlendum uppruna	36
5.4	Fötlun.....	39
5.5	Kynjað kerfi.....	39
6	Verklag og –þættir samstarfsverkefnisins	41
6.1	Almenn viðhorf til verkefnis	41
6.2	Framlag félagsþjónustu og Barnaverndar	43
6.2.1	Gagnrýni af hálfu félagsþjónustu.....	46
6.3	Framlag lögreglu	46
6.3.1	Gagnrýni af hálfu lögreglunnar.....	47
6.3.2	Gagnrýni af hálfu ákærusviðs lögreglu	49
6.4	Vinnuálag	50
6.5	Útköll	52
6.6	Eftirfylgniheimsókn.....	54
6.7	Nálgunarbann og brottvísun af heimili.....	55
6.7.1	Nálgunarbann – sjónarhóll þolenda	56
6.7.2	Nálgunarbann – sjónarhóll annarra.....	58
6.8	Áhættumat	59
6.9	Fræðsla	60
7	Niðurstöður og tillögur til úrbóta	63
7.1	Markmið verkefnisins	63
7.2	Tillögur til úrbóta	67
7.2.1	Verkefna- og breytingastjórnun	67
7.2.2	Virkara samráð og samstarf.....	68
7.2.3	Útköll lögreglu	69
7.2.4	Eftirfylgni mála.....	69
7.2.5	Áhættu- og öryggismat.....	70
7.2.6	Ágreiningur og heimilisofbeldi.....	70
7.2.7	Nálgunarbönn	70
7.2.8	Samstarf við aðra aðila	71
7.2.9	Nýjungar	72

7.2.10	Sambætt meðferðarúrræði sem taka tillit til geðrænna vandamála og fíknar.....	72
7.2.11	Áhersla á gerendur	72
7.2.12	Sértækur stuðningur við tiltekna hópa.....	73
7.2.13	Annar stuðningur við þolendur	73
7.2.14	Málsmeðferð í réttarkerfinu.....	74
8	Heimildaskrá.....	75
	VIÐAUKI I Gagnlegar heimildir um heimilisofbeldi.....	78

Myndir

Mynd 1.1	Meginþættir verkefnisins af hálfu Reykjavíkurborgar.....	7
Mynd 3.1	Málafjöldi lögreglu og Reykjavíkurborgar eftir póstnúmerum	15
Mynd 3.2	Fjöldi mála í brotaflokkum janúar til júní 2014 og 2015	17
Mynd 3.3	Málafjöldi lögreglu eftir póstnúmerum.....	17
Mynd 3.4	Málafjöldi lögreglu eftir mánuðum 2014-15.....	18
Mynd 3.5	Málafjöldi eftir vikudögum.....	18
Mynd 3.6	Fjöldi mála lögreglu á hverja 1000 íbúa eftir póstnúmerum	19
Mynd 3.7	Árásaraðilar - gerendur	20
Mynd 3.8	Fjöldi mála á mánuði, janúar - júní 2015.....	21
Mynd 3.9	Fjöldi mála á hverja 1000 íbúa eftir hverfum borgarinnar.....	22
Mynd 3.10	Aldursdreifing þolenda.....	23
Mynd 3.11	Fjölskyldugerð þolanda	23
Mynd 3.12	Hjúskaparstaða þolenda.....	24
Mynd 3.13	Ofbeldistilvik af hálfu ólíkra aðila.....	24
Mynd 3.14	Eðli og gerð ofbeldis.....	25
Mynd 5.1	Ríkisfang geranda	37
Mynd 5.2	Ríkisfang þolanda	38
Mynd 6.1	Fjöldi nálgunarbanna eftir ársfjórðungum 2014-2015.....	56

Töflur

Tafla 3-1	Hverfisskipting borgarinnar eftir póstnúmerum og mannfjöldi hverfa.....	15
-----------	---	----

Samantekt

Heimilisofbeldi í Reykjavík hefur margar birtingarmyndir sem mikilvægt er að hafa innsýn inn í til að sporna gegn ofbeldi. Ein slík leið er að samhæfa betur starf þeirra ólíku aðila sem að málaflöknum koma. Samstarfsverkefni Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu og Reykjavíkurborgar, *Saman gegn ofbeldi*, vinnur að slíkum markmiðum. Verkefnið er tilraunaverkefni til eins árs og hófst það í janúar 2015. Þessi skýrsla er áfangamat á verkefninu þar sem leitast er við að greina styrkleika og veikleika þess til að gefa öllum hlutaðeigandi innsýn inn í hvernig til hefur tekist hingað til og skoða mögulegar leiðir til úrbóta áður en tilraunaverkefninu lýkur.

Í áfangamati þessu er byggt á margvíslegri gagnasöfnun, m.a. voru tekin djúpvíðtöl við þolendur, viðtöl við lykilstarfsfólk, auk rýnihópa meðal lögreglu og starfsfólks félagsþjónustu Reykjavíkurborgar. Þá voru töluleg gögn frá báðum stofnunum rýnd og gögn frá sambærilegum erlendum verkefnum skoðuð. Lokaúttekt sem tekur yfir allt verkefnatímabilið verður sett fram í febrúar 2016. Í henni verður byggt á ítarlegri greiningum fyrir tiltekna þætti, t.d. tölulegum, og niðurstöðum skimunar Reykjavíkurborgar á þjónustumiðstöðvum, en slík skimun hófst um mitt ár 2015. Rætt verður við rýnihóp meðal starfsmanna Barnaverndar Reykjavíkur, leitað verður leiða til að fá innsýn gerenda og loks verða tekin fleiri viðtöl við þolendur til að skoða hvernig þjónusta við þá hefur þróast yfir árið 2015.

Verkefnið hefur haft í för með sér margháttaðar breytingar á verkháttum hjá þeim fjölda starfsfólks sem vinnur að þessum málum fyrir hönd lögreglunnar og Reykjavíkurborgar. Frekari útlistun á starfinu er sett fram í næsta kafla, en m.a. fer starfsfólk félagsþjónustu á vettvang þegar þess er óskað,¹ lögreglan beitir nú skipulögðu áhættumati og umbætur á skráningum hafa verið innleiddar hjá báðum stofnunum.

Á fyrri hluta ársins 2015 varð mikil aukning á tilkynntum heimilisofbeldismálum til Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu, þau voru alls 264 talsins, auk þess sem ágreiningsmálum fjölgaði verulega og voru 334 þessa fyrstu sex mánuði ársins. Reykjavíkurborg hefur ekki sinnt eins mörgum málum og lögreglan en 78 mál komu inn á þeirra borð á tímabilinu.

¹ Alltaf þegar börn eru á heimili eða þegar þolandi samþykkir að fá félagsráðgjafa.

Nánari útlistun á niðurstöðum og tillögur til úrbóta eru settar fram í áttunda kafla, en hér á eftir fer samantekt úr nokkrum þáttum áfangamatsins, auk ábendinga til úrbóta.

Heildarniðurstaða áfangamatsins er jákvæð, en miklu hefur verið áorkað á þeim stutta tíma sem verkefnið hefur staðið yfir. Samstarf milli lögreglu, félagsþjónustu Reykjavíkurborgar og Barnaverndar hefur verið mjög gott og hefur vinnulag batnað eftir því sem liðið hefur á verkefnatímann og starfsfólk hefur fengið tíma til að venjast nýjum vinnubrögðum.

Almenn ánægja var með verkefnið meðal lögreglumanna sem almennt töldu að í því fælist nauðsynleg breyting á verklagi í þessum málaflokki. Töldu þeir að vinnsla mála hafi breyst mjög mikið og send væru skýr skilaboð um að heimilisofbeldi sé ekki liðið. Lögreglumenn lýstu líka ánægju með tengingu við félagsþjónustu og Barnavernd. Lögreglan hefur til þessa oft verið að sinna verkefnum sem í raun eru hlutverk félagslega kerfisins sem sinnir þeim verkum betur en lögreglan og til lengri tíma. Viðmælendur frá *Körlum til ábyrgðar* tóku undir þessi viðhorf og bæta við að opnari umræða um heimilisofbeldi hafi líka hjálpað til. Starfsfólk félagsþjónustu var ánægt með verkefnið og nefndi að núna kæmu inn á þeirra borð mál sem áður höfðu ekki komið til þeirra kasta.

Töluleg gögn eru að mestu sett fram í þriðja kafla en þau sýna að flestir árásar- og brotapolar eru konur (60%) og flestir árásaraðilar karlar (78%). Þar kemur einnig fram að algengasta samband milli þolanda og geranda er makasamband og að heimilisofbeldi felur gjarnan í sér andlegt sem og líkamlegt ofbeldi. Einnig minntust þolendur heimilisofbeldis á fjárhagslegt ofbeldi og fjárhagsvanda sem tengdist gerendum eða varðar kostnað við að fara úr ofbeldissambandi. Fjárhagur getur því verið ákveðin hindrun fyrir fólk að komast út úr ofbeldissamböndum, auk þess sem peningar eru notaðir til að stjórna og kúga þolanda. Helmingur þolenda lýsti því einnig að eignaspjöll hefðu átt sér stað, auk þess sem gerendur höfðu líka ofsótt þá og valdið þeim miklum ótta og ónæði. Þolendur lýstu því að almennt hefði ofbeldið haft mikil áhrif á þá, bæði líkamleg og andleg, og nefndu streitu, þunglyndi og skömm sem afleiðingu af ofbeldi. Þolendur lýstu einnig mikilli einangrun sem fylgdi ofbeldinu en það sýnir hversu mikilvægt er að finna leiðir til að brjóta slíka einangrun og ná til þessa hóps.

Það var samhljóða álit þeirra sem rætt var við að ofbeldið hefur mikil áhrif á börn. Á flestum heimilum þolenda voru börn til staðar, stundum höfðu þau orðið vitni að ofbeldi en í öðrum tilvikum orðið fyrir því sjálf. Verkefnið hefur haft í för með sér breytingar til batnaðar hvað varðar þá þjónustu sem börn fá. Rætt er við börnin og foreldra og þeim er boðin aðstoð og bjargir, en starfsfólk Barnaverndar Reykjavíkur fer í langflest útköll þar sem börn eru til staðar. Mat þeirra er að verkefnið hafi stuðlað að því að skýra hlutverk þeirra gagnvart börnunum en lögreglumenn og félagsráðgjafar telja samstarfið við Barnavernd gott og mikilvægt hafa sérfræðinga á þeirra vegum á vettvangi til að styðja við börn.

Allir þolendur sem rætt var við voru ánægðir með störf félagsþjónustu á vettvangi. Þó fengu aðeins nokkrir þá eftirfylgd sem verklag gerir ráð fyrir og sumir sögðu frá miklum vonbrigðum með skort á eftirfylgni og að ekki hefði verið staðið við fyrirheit um úrræði. Almennt voru þolendur ánægðir með viðbrögð lögreglu á vettvangi en nefndu þó að félagsráðgjafar væru góð viðbót. Flestir þolendanna sem höfðu samanburð á viðbrögðum lögreglu fyrir og eftir að verkefnið hófst voru jafnframt mjög ánægðir með þær breytingar sem orðið hafa.

Þrátt fyrir ánægju með verkefnið meðal lögreglumanna kom fram ákveðin gagnrýni á framkvæmd þess. Til dæmis hefur rýni mála verið umdeild meðal þeirra og þá telja sumir að lögregla ætti að hafa meira frelsi til að ákveða hvernig bregðast skuli við á vettvangi, í stað þess að fylgja verklagi sem þeim finnst ekki alltaf henta. Sumum lögreglumönnum finnst ekki gagnlegt að halda málum til streitu gegn vilja þolandans.

Allir sem starfa að verkefninu finna fyrir auknu vinnuálagi og er það álit mats-teymisins að margir eigi á hættu að verða fyrir kulnun í starfi ef slíkt álag verður viðvarandi. Í þessu sambandi má benda á að í sambærilegum verkefnum erlendis hefur þeim heimilisofbeldismálum, sem samstarfsstofnanir fást við, haldið áfram að fjölga í allt að fimm ár eftir að verkefni hefjast. Mögulega spilar smæðin eitthvað hlutverk hér á Íslandi en engu að síður er óhætt að álykta að fjöldi mála muni áfram vera mikill í náninni framtíð. Bæði lögregla og félagsráðgjafar hafa bætt á sig aukavinnu vegna verkefnisins og mikil aukning hefur orðið í útköllum Barnaverndar. *Karlar til ábyrgðar* sögðu líka frá því að tilvísunum til þeirra hafi fjölgað mikið og telja einnig að óhóflegt álag sé á starfsmenn Barnaverndar. Allir voru sammála því að endurskoða þurfi fjárveitingar til verkefnisins ef á að sinna því svo vel sé til lengri tíma.

Fram kom hjá bæði þolendum og starfsfólki verkefnisins að vegna þess fjölda starfsmanna sem kemur á vettvang í útköllum, og hve langan tíma þau taka, geti þau verið erfið fyrir þolendur. Starfsfólk taldi einnig að verklag væri stundum of stíft og brugðist væri of hart við í einstaka málum.

Fjölbreytileiki mála er mikill og var haft á orði að fæst málanna féllu að staðalímynd almennings um heimilisofbeldi t.d væru sumir þolendur karlkyns. Lögregla og félagsráðgjafar voru sammála um að úrræði skorti til að aðstoða þá. Fíkn og geðrænum vandamálum meðal málsaðila fylgja verulegar áskoranir sem gera úrvinnslu mála flókna, sérstaklega ef börn eru á heimilinu. Fólk af erlendum uppruna kemur við sögu í mörgum málum og athygli vekur hve fjölbreyttur sá hópur er. Tungumála-örðugleikar hafa því verið hindrun sem hefur áhrif á aðstoð við erlenda aðila mála sem ekki hafa góð tök á íslensku.

Við skoðun á gögnum frá lögreglu og í viðtölum við þolendur kemur fram að ekki hefur verið farið í eftirfylgniheimsókn í mörgum málum, þó verklagsreglur kveði skýrt á um að farið skuli í hana. Þeir þolendur sem fengju slíka heimsókn voru ánægðir með hana og þeir sem enga fengu hefðu viljað hana. Fram kom, bæði hjá lögreglu og félagsráðgjöfum að framkvæmd heimsóknanna hefur reynst of flókin og tímafrek, auk þess sem lögreglumenn töldu hana ekki alltaf nauðsynlega.

Nálgunarbönnum í Reykjavík hefur fjölgað síðan verkefnið hófst. Fram kom að úrræðið er nokkuð umdeilt í hópi starfsfólks ákærusviðs lögreglu þar sem fram kom það sjónarmið að nálgunarbann væri ofnotað og íþyngjandi úrræði en lögreglumenn voru þó almennt ósammála því. Félagsráðgjafar og *Karlar til ábyrgðar* voru jafnframt sammála um að nálgunarbann væri mjög gagnlegt úrræði.

Mikið hefur áunnist á þessum sex mánuðum síðan verkefnið var sett á laggirnar en mikilvægt er að leita sífellt leiða til umbóta til að tryggja farsæla samvinnu og nýta þann lærdóm sem hægt er að draga af verkefninu hingað til. Í sjöunda kafla eru settar fram ábendingar fyrir stjórnendur og starfsfólk verkefnisins.

Í öðrum kafla er útlistun á aðferðafræði úttektar, tölulegar niðurstöður eru settar fram í þriðja kafla og sjónarhorn þolenda kemur fram í fjórða kafla. Í fimmta kafla er fjallað um áhættuhópa og þætti í heimiliofbeldi og í þeim sjötta um verklag og þætti í heimilisofbeldi. Í næsta kafla verður fjallað um aðgerðir af hálfu Reykjavíkurborgar og Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu.

1 Inngangur

Verkefnið *Saman gegn ofbeldi* er samstarfsverkefni Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu og Reykjavíkurborgar. Fyrirmynd verkefnisins er sótt til Lögreglustjórans á Suðurnesjum, sem setti af stað tilraunaverkefnið *Að halda glugganum opnum* þann 1. febrúar 2013. Markmið þess verkefnis var að bæta rannsóknir í málum er varða heimilisofbeldi með markvissari fyrstu viðbrögðum lögreglu, fækka ítrekunarbrotum, bæta tölfræðivinnslu, aðstoða þolendur og gerendur markvisst, nýta betur úrræði um nálgunarbann og brottvísun af heimili og að ná fleiri málum í gegnum réttargæslukerfið. Verkefnið var unnið í samstarfi við félagsþjónustuna í Reykjanesbæ, félagsþjónustu Grindavíkur, og félagsþjónustur Sandgerðis, Garðs og Voga, en þess má geta að sambærileg samstarfsverkefni erlendis frá hafa skilað verulegum árangri í baráttunni gegn heimilisofbeldi. Ákveðið var að beita svipaðri nálgun gagnvart heimilisofbeldismálum í Reykjavík og því samþykkti Borgarráð 13. nóvember 2014 að Reykjavíkurborg beitti sér fyrir ataki gegn heimilisofbeldi í samvinnu við Lögregluna á höfuðborgarsvæðinu. Dagur B. Eggertsson, borgarstjóri og Sigríður Björk Guðjónsdóttir, lögreglustjóri höfuðborgarsvæðisins, skrifuðu þá undir samstarfsyfirlýsingu þess efnis. Þessir aðilar lýstu yfir vilja til að vinna að verkefninu í samvinnu við hagsmunasamtök og aðra sem lagt gætu verkefninu lið.

Markmið úttektar á verkefninu er tvíþætt. Annars vegar er leitast við að meta árangur verkefnisins með markvissum hætti og hins vegar var hugmyndin að nýta þær upplýsingar sem aflað er í úttektarvinnunni til að bæta verkefnið á meðan á því stendur. Aðferðafræði mótandi matsrannsókna (*e. formative evaluation*) er beitt, þar sem náin samvinna úttektarhóps við aðila samstarfsverkefnisins er í forgrunni, og áhersla á að matsvinnan nýtist verkefnaaðilum sem hafa rými til að laga vinnulag sitt að tillögum eftir því sem líður á verkefnatímann. Jafnframt er lögð áhersla á að verkefnið er nýtilkomið og að það krefjist tíma fyrir starfsfólk að aðlaga starf sitt nýjum vinnuaðferðum og bæta vinnuferla.

Tilgangurinn með þessari skýrslu er að leggja fram áfangamat fyrir verkefnið *Saman gegn ofbeldi*. Yfirlit yfir þau gögn sem safnað hefur verið fram að þessu er sett fram og ályktanir dregnar eftir því sem kostur er og með það í huga að verkefnatíminn sem nú er liðinn er mjög stuttur. Markmiðið er að gera þeim sem taka þátt í verkefninu kleift að fá grundvallarinnýn inn í það hvernig tekist hefur til í verkefninu fram að þessu og hvað betur megi fara.

Í ljósi þess að gert er ráð fyrir að ákvörðun um framhald verkefnisins verði að hluta byggð á þessari áfangaskýrslu var lögð áhersla á víðtæka gagna- og upplýsingasöfnun. Meginmarkmiðið var þannig að draga fram eins heildstæða mynd af verkefninu og

framgangi þess eins og kostur er á þeim tímapunkti sem um ræðir. **Lokaúttekt** (e. *end-term evaluation*) fer fram þegar verkefninu lýkur og verður **skýrsla fullbúin í febrúar 2016**.

Úttekt og söfnun árangurstengdra upplýsinga er mikilvæg fyrir verkefni sem þetta en dæmi frá Bretlandi sýna að lögreglan er sá aðili sem helst hefur safnað upplýsingum um heimilisofbeldi. Reynslan sýnir hins vegar að það er mikilvægt að safna gögnum frá öðrum aðilum til að fá heildrænni mynd og frekari vísbendingar um umfang heimilisofbeldis. Jafnframt hefur verið sýnt fram á mikilvægi þess að samstarfsstofnanir vinni sameiginlega að söfnun gagna og deili þeim upplýsingum en þau samstarfsverkefni sem gerðu það voru jafnframt líklegri til að ná verkefnamarkmiðum sínum (Home Office, Violent Crime Unit, 2004).

Í matinu eru nýttar tölulegar upplýsingar, djúpvíðtöl, rýnihópar og hálfstöðluð viðtöl. Kastljósinu er beint að þeim ólíku aðilum sem koma að þeim ferlum sem taka á heimilisofbeldi og jafnframt er leitast við að byggja á þeirri reynslu sem aflað hefur verið í sambærilegum samstarfsverkefnum erlendis.

Skýrsla þessi byggir á umfangsmiklum gögnum um verkefnið en þó er enn mikið starf óunnið ef ná á fram heildrænni yfirsýn. Í lokaskýrslu er nauðsynlegt að skoða nokkra þætti sem hafa verið undanskildir í þessu áfangamati. Má þar nefna sjónarhorn gerenda og annarra hópa (t.d. fólks af erlendum uppruna og fatlaðra), aðkomu annarra aðila og stofnana að málefnum heimilisofbeldis s.s. heilbrigðiskerfis og Kvennaathvarfs. Einnig er brýnt að fá frekari innsýn inn í viðhorf starfsfólks Barnaverndar Reykjavíkur. Þegar verkefnaárinu er lokið verður jafnframt komin meiri reynsla á verkefnið og verður unnt að gera ítarlegri greiningar á tölulegum árangursviðmiðum, kostnaði og skilvirkni verkefnisins.

1.1 Verkefnið Saman gegn ofbeldi

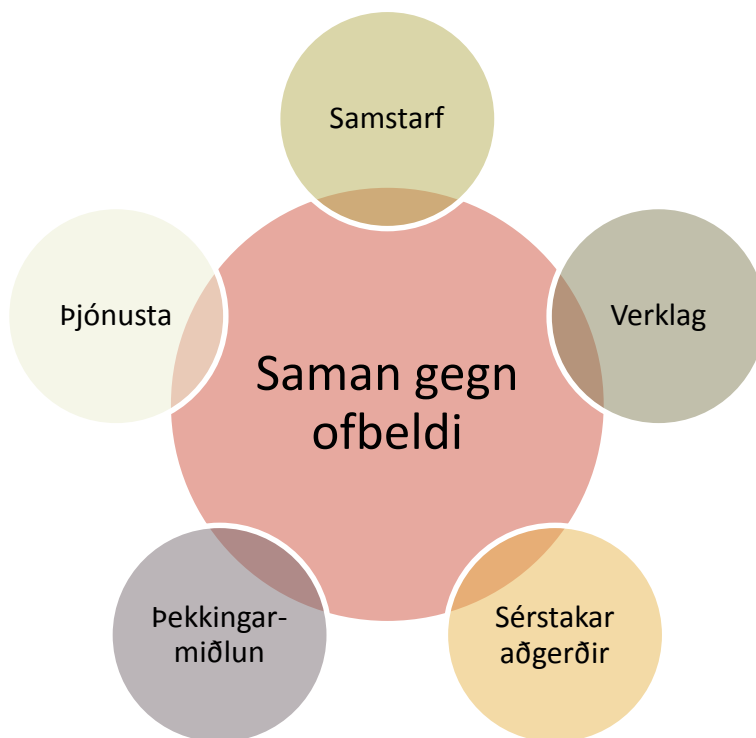
Verkefnið Saman gegn ofbeldi hófst þann 12. janúar 2015, stendur yfir í eitt ár og felur í sér aðgerðir bæði af hálfu Reykjavíkurborgar og Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu. Sameiginleg markmið verkefnisins eru eftirfarandi:

- Að tryggja öryggi borgaranna á heimilum sínum.
- Að veita þolendum og gerendum heimilisofbeldis betri þjónustu.
- Að efla traust þolanda, og eftir atvikum gerenda, á því að stjórnvöld muni veita aðstoð við að binda enda á ofbeldið.
- Að auka samráð og samvinnu aðila sem vinna með málaflokkinn.
- Að efla og samræma úrvinnslu mála.
- Að bæta tölfræðiupplýsingar um ofbeldi.
- Að bæta þjónustu við konur af erlendum uppruna sem hafa orðið fyrir heimilisofbeldi.
- Að bæta stöðu barna sem búa við ofbeldi.
- Að bæta þjónustu við fatlaðar konur sem hafa orðið fyrir heimilisofbeldi.

- Að auka þekkingu á málaflokkinum og hvetja til opinberrar umræðu um það samfélagsmein sem heimilisofbeldi er.

1.1.1 Aðgerðir af hálfu Reykjavíkurborgar

Meginþættir verkefnisins af hálfu Reykjavíkurborgar eru fimm: Bætt samstarf, þjónusta, verklag og þekkingarmiðlun, auk sérstakra aðgerða. Þessir þættir eru settir fram á mynd 1.1.

MYND 1.1 MEGINÞÆTTIR VERKEFNISINS AF HÁLFU REYKJAVÍKURBORGAR

Aukið samstarf lögreglu og starfsfólks Reykjavíkurborgar. Aðgerðir sem falla undir þennan lið eru eftirfarandi:

- Bakvaktþjónusta þjónustumiðstöðva velferðarsviðs sem fer í útköll með lögreglu. Ef barn er á heimili kemur líka aðili frá barnavernd. Málum er svo fylgt eftir með símtali og eftirfylgniheimsókn.
- Stýrihópur verkefnisins heldur reglulega samráðsfundi.
- Samstarf við lögreglu um dreifingu upplýsingaefnis um ofbeldi.

Samstarf við Lögregluskóla ríkisins um að fræða nemendur um ofbeldi, afleiðingar þess og úrræði.

Þjónusta: Betri þjónusta til þolanda og gerenda við að binda enda á ofbeldið og aðstoða þolendur við að losna undan ofbeldinu. Aðgerðir sem falla undir þennan lið eru:

- Markviss ráðgjöf til þolenda og gerenda.
- Að tryggja þeim sem þurfa fjárhagsaðstoð og stytta málsmeðferðartíma.

Verklag: Breyting verklags sem miðar að því að uppræta heimilisofbeldi og sýna hvernig tekið er á þessu vandamáli. Aðgerðir að þessu marki eru:

- Skýr stefna og samræmd viðbrögð.
- Eftirfylgni með skimun eftir heimilisofbeldi.
- Bætt skráning og greining mála.

Þekkingarmiðlun: Fræðsla til starfsfólks um heimilisofbeldi og virkara samráð um þekkingarmiðlun milli fagstétta. Aðgerðir eru:

- Fræðsla til ráðgjafa þjónustumiðstöðva og barnaverndar um stefnu, verklag og rétt viðbrögð.
- Þverfagleg fræðsla og samráð.
- Árvekniátak um heimilisofbeldi.
- Bætt upplýsingagjöf á vefsíðum borgarinnar.

Sérstakar aðgerðir vegna stöðu erlendra kvenna: Efla þjónustu og stuðning við konur af erlendum uppruna með t.d:

- Túlkaþjónustu fyrir þolendur og gerendur.
- Bæklingi fyrir innflytjendur um heimilisofbeldi.
- Dreifingu upplýsingaefnis um heimilisofbeldi.
- Samstarfi um upplýsingagjöf og kynningu.
- Sérstökum verklagsreglum vegna kvenna af erlendum uppruna.
- Fræðslu um stöðu erlendra kvenna sem búa við heimilisofbeldi.
- Auknu samstarfi við að kynna starfsemi sem miðar að því að efla félagslegt tengslanet kvenna af erlendum uppruna.

Sérstakar aðgerðir vegna stöðu fatlaðra kvenna: Kanna ítarlega heimilisofbeldi gegn fötluðu fólki með sérstöku átaksverkefni með því að:

- Setja á fót starfshóp sem vinnur að útfærslu átaksverkefnisins.
- Ráða verkefnisstjóra.

1.1.2 Aðgerðir af hálfu Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu

Í tengslum við innleiðingu verkefnisins samþykkti Ríkislögreglustjóri hinn 2. desember 2014 nýjar verklagsreglur um meðferð og skráningu heimilisofbeldismála sem tilkynnt eru til lögreglu. Eldri reglur í þessum málaflokki voru frá árinu 2005. Við gerð regnanna var litið til tilraunaverkefnis Lögreglustjórans á Suðurnesjum og laga um nálgunarbann og brottvísun af heimili nr. 85/2011 (Ríkislögreglustjórinn, 2014).

Verklagsreglurnar skilgreina heimilisofbeldi og lýsa hvernig bregðast skuli við því, til dæmis með viðbrögðum á vettvangi, hvernig safna skuli sönnunargögnum, gera

áhættumat, fylgja málum eftir og skrá þau í málskrá. Einnig er lýst hvernig eigi að aðstoða og leiðbeina þolendum og gerendum. Loks er farið yfir skilyrði nálgunarbanns og brottvísunar af heimili, málshraða, rýni mála og kærur.

Í 6. gr. verklagsreglnanna er fjallað um almenn atriði um útköll og þar kemur fram að ef börn eru á vettvangi útkalls skulu starfsmenn félagsþjónustu/barnaverndar upplýstir og kallaðir á vettvang en ef ekki eru börn á vettvangi skal leita munnlegs samþykkis brotþola fyrir því að að kallað sé á starfsmann félagsþjónustu. Hlutverk þessara aðila er að styðja við brotþola og börn og einnig aðstoða lögreglu eftir þörfum. Í greininni kemur einnig fram að kalla þurfi á löggiltan dómtúlk eða annan hæfan mann til að annast túlkun ef aðilar máls skilja ekki íslensku nægilega vel.

Í 7. gr., um söfnun upplýsinga, kemur fram að taka skuli myndir á vettvangi, taka niður nákvæman framburð þolanda í einrúmi, skrifa hann niður og fá undirritun ef þess er kostur. Einnig skal taka skýrslu af geranda og fá framburð vitna.

Í 8. gr. er fjallað um aðstoð og leiðbeiningar við brotþola og þar kemur m.a. fram í h. lið að ef brotþoli er ekki líklegur til að treysta sér til að leggja fram beiðni um nálgunarbann getur lögreglan gert það að eigin frumkvæði og einnig skulu þolendur upplýstir um að heimilisofbeldismál séu rannsökuð óháð því hvort brotþoli leggur fram kæru.

Í 12. gr. er fjallað um eftirfylgniheimsókn en hún skal farin til þolanda innan viku frá því að atvik átti sér stað, helst ásamt starfsmanni félagsþjónustu. Eftirfylgniheimsókn er fyrirvaralaus og ætlað að skoða heimilisástand.

Í reglunum einnig kemur fram að málsmeðferð í heimilisofbeldismálum skuli hraða eins og kostur er og þá er einnig ákvæði um að öll slík mál skuli rýnd mánaðarlega í þeim tilgangi að meta hvort málin séu rétt skráð og að viðbrögð lögreglu hafi verið samkvæmt reglunum.

2 Aðferðafræði úttektar

Heimilisofbeldi er oft á tíðum falið samfélagsvandamál og þess vegna geta mælingar á því og inngripum gegn því verið flóknar. Langtímamarkmið samvinnuverkefna á borð við *Saman gegn ofbeldi* er að fækka tilvikum heimilisofbeldis í Reykjavík þegar til lengri tíma er litið. Tilhneigingin er því sú að horfa til fjölda þeirra mála sem upp koma hjá lögreglu sem helsta viðmiðs um árangur. Hins vegar er raunin sú að fjöldi mála eykst gjarnan þegar slík samvinnu- og átaksverkefni eru sett á laggirnar þar sem mál sem annars myndu ekki rata inn í kerfið bætast við heildarfjölda mála. Ef verkefnið þjónar hlutverki sínu verða þolendur og aðrir sem verða vitni að heimilisofbeldi meðvitaðri um réttindi sín, samfélagið skilur betur hinar fjölbreyttu birtingarmyndir heimilisofbeldis og skilgreiningu á því, og hlutaðeigandi fá aukna trú á kerfinu. Að öllu jöfnu er því litið á aukinn fjölda mála til skamms tíma sem vísbendingu um að sambærileg verkefni skili árangri. Í svipuðum átaksverkefnum erlendis er gert ráð fyrir að málum hætti að fjölga eftir fimm ár.

2.1 Aðferðir

Gögnum í þessari skýrslu hefur verið safnað á fjóra vegu. Tekin hafa verið hálfstöðluð viðtöl við lykilstjórnendur í verkefninu, rýnihópar hafa komið saman meðal starfsfólks og djúpvíðtöl hafa verið tekin við þolendur heimilisofbeldis. Að lokum hafa bæði Reykjavíkurborg og Lögreglan á höfuðborgarsvæðinu látið af hendi þau opinberu gögn sem safnað hefur verið í tengslum við verkefnið.

2.1.1 Hálfstöðluð viðtöl við lykilstarfsfólk

Tekin voru einstaklingsviðtöl við þrjá sérfræðinga sem starfa hjá Lögreglunni á höfuðborgarsvæðinu, í ágúst og september 2015. Allir hafa langa reynslu af lögreglustörfum og tveir þeirra hafa í störfum sínum verið virkir þátttakendur í átaksverkefninu.

Einnig voru tekin viðtöl við tvo deildarstjóra hjá Reykjavíkurborg og framkvæmdastjóra Barnaverndar Reykjavíkur í septembermánuði 2015.

Loks var talað við tvo sálfræðinga sem starfa hjá *Körlum til ábyrgðar* sem er sérhæft meðferðarúrræði fyrir gerendur heimilisofbeldis.

2.1.2 Rýnihópar meðal starfsfólks

Þeir aðilar sem vinna að framgangi verkefnisins dags daglega hafa hvað besta innsýn inn í daglega verkferla, þær áskoranir sem starfsfólk mætir í sínu starfi og tækifæri til úrbóta innan ramma verkefnisins. Því þótti mikilvægt að kanna viðhorf og reynslu þess fjölmarga starfsfólks sem að verkefninu kemur með einum eða öðrum hætti. Rýnihópar voru mótaðir meðal starfsfólks velferðarsviðs Reykjavíkurborgar, lögreglumanna og starfsfólks ákærusviðs Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu.

Tveir rýnihópar voru kallaðir saman meðal starfsfólks velferðarsviðs Reykjavíkurborgar í ágúst 2015 og voru í þeim samtals tíu félagsráðgjafar sem taka þátt í verkefninu. Hlutverk þeirra er að fara á vettvang í heimilisofbeldisútköllum hjá lögreglu. Ef börn eru á vettvangi eru félagsráðgjafar alltaf kallaðir út, en þólandi ræður því hvort félagsráðgjafi mæti ef svo er ekki. Því ber að hafa í huga að félagsráðgjafar hitta ekki alla þá sem starfsfólk lögreglu hefur afskipti af. Félagsráðgjafar eiga að ræða við þólanda og geranda á vettvangi, vera í sambandi við þólanda með símtali stuttu síðar og fara í eftirfylgniheimsókn ásamt lögreglu. Þeir sem talað var við höfðu flestir unnið á velferðarsviði í mörg ár og gátu borið nýtt verklag saman við það fyrirkomulag sem áður ríkti. Tilgangur rýnihópanna var, eins og hjá lögreglu, að fá innsýn í hvernig verkefnið gengur fyrir sig en ekki er hægt að alhæfa um að niðurstaðan eigi við um alla sem unnið hafa að verkefninu.

Þrír rýnihópar voru settir saman hjá lögreglu, tveir meðal lögreglumanna og einn með starfsfólki ákærusviðs. Rætt var við fimm rannsóknarlögreglumenn og tvo varðstjóra. Samkvæmt verklagi verkefnisins ákveður varðstjóri hvort mál falli undir heimilisofbeldi og kallar þá út rannsóknarlögreglumann (og félagsþjónustu og Barnavernd eftir atvikum). Rannsóknarlögreglumenn sjá svo um skýrslutöku af þólanda og geranda og söfnun sönnunargagna á vettvangi og vinna svo áfram með málið, m.a. með því að fara í eftirfylgniheimsókn á sama heimili nokkru síðar. Allir þeir sem talað var við höfðu margra ára reynslu í lögreglunni og gátu því borið saman það vinnulag sem viðhaft er í heimilisofbeldismálum í dag við hvernig því var háttað áður. Tilgangur rýnihópanna var að kanna afstöðu þessa úrtaks lögreglumanna en ekki að draga ályktanir um almenna afstöðu allra Lögreglumanna á höfuðborgarsvæðinu. Almennur samhljómur var á meðal lögreglumannanna sem rætt var við og voru þeir að mestu leyti sammála um verkefnið og hvað mætti betur fara. Einnig var talað við níu starfsmenn ákærusviðs í september 2015, sem allir eru með lögfræðimenntun og sjá um vinnslu mála eftir að rannsóknarlögreglumenn hafa lokið hlutverki sínu.

2.1.3 Djúpvíðtöl við þolendur

Djúpvíðtöl voru tekin við þolendur til að kanna upplifun þeirra af verkefninu. Alls hafa verið tekin tíu djúpvíðtöl við þolendur heimilisofbeldis, á bilinu júlí til september 2015, sem hafa tekið þátt í átaksverkefninu *Saman gegn ofbeldi*. Aðeins var talað við þolendur í málum þar sem félagsráðgjafi hafði komið á vettvang heimilisofbeldisútkalls lögreglu. Flestir þátttakendur voru konur, alls átta talsins, og tveir karlar, á aldrinum 18 til 60 ára. Um ofbeldi milli maka var að ræða í átta tilvikum, í einu tilviki ofbeldi barns gegn foreldri og í einu tilviki ofbeldi foreldris gegn barni. Þegar makasamband var milli þolanda og geranda var í öllum tilvikum um gagnkynhneigð sambönd að ræða. Félagsráðgjafi sem sinnti eftirfylgni spurði þolanda hvort viðkomandi vildi taka þátt í rannsókninni. Með leyfi þolanda hafði rannsakandi samband við þolanda og kom viðtalinu í kring. Þau sem samþykktu komu svo í viðtal sem tók einn til tvo tíma. Þátttakendur fengu greiddar 5000 kr. fyrir ómakið fyrir hvert viðtal.

Aðferðafræðilegir kostir djúpvíðtala eru þeir að viðtölin gefa rannsakanda kost á að fá innsýn í reynsluheim viðmælenda. Markmiðið er ekki að draga almennar ályktanir um þolendur í verkefninu heldur að fá dýpri skilning á aðstæðum, upplifun og afstöðu viðkomandi til viðfangsefnisins.

2.2 Framkvæmd úttektar

Matsteymi vegna úttektar á samstarfsverkefni Reykjavíkurborgar við Lögregluna á höfuðborgarsvæðinu um átak gegn heimilisofbeldi hélt fyrsta fund sinn í Háskóla Íslands þann 20. febrúar 2015. Þá hófst vinna við að móta úttekt, matsviðmið og árangursmælikvarða jafnframt því að skoða sambærileg verkefni erlendis og skrif fræðimanna um viðfangsefnið. Rýnihópar og viðtöl voru framkvæmd á tímabilinu júní til september 2015.

Matsteymið samanstendur af þremur einstaklingum. **Rannveig Sigurvinsdóttir** er doktorsnemi í félagslegri sálfræði við University of Illinois í Chicago. Rannsóknir hennar beinast að heimilisofbeldi, kynferðisofbeldi og inngripum gegn þeim. **Kristín I. Pálsdóttir** er verkefnisstjóri Rannsóknarstofnunar í jafnréttisfræðum – RIKK – við Háskóla Íslands. Kristín er með MA-próf í ritstjórn og útgáfufraði og vinnur að lokaritgerð til MA-prófs í almennri bókmenntafræði. **Erla Hlín Hjálmarsdóttir** er doktorsnemi í stjórnmálafræði við Háskóla Íslands og verkefnastjóri við Jafnréttisskóla Háskóla Sameinuðu þjóðanna. Í doktorsritgerð sinni fjallar Erla um árangursstjórnun.

Á fyrsta fundi hópsins var ákveðið að koma á fót **rýnihópi sérfræðinga** með sérþekkingu á málaflokknum. Þessi hópur yrði matsteymi til ráðgjafar og myndi m.a. fá lokaskýrslu matsteymisins til yfirlesturs og umsagnar áður en henni verður skilað.

3 Tölulegar niðurstöður

3.1.1 Tölulegar greiningar

Með skipulegri söfnun tölulegra upplýsinga safnast gagnlegar upplýsingar sem nýtast við mat á verkefninu. Lögreglan og Reykjavíkurborg safna nú þegar upplýsingum og er mjög mikilvægt að byggja á slíkum gögnum, ekki síst vegna þess að þær eru sam-
burðarhæfar yfir lengri tíma og því er hægt að skoða þróunina og áhrif verkefnisins á þá þá þætti sem eru mældir yfir lengri tíma. Einnig þarf að skoða hvernig megi bæta gagnasöfnun til frambúðar. Í þessari skýrslu eru fyrst og fremst skoðuð gögn frá fyrsta helmingi ársins 2015. Í lokaúttekt verður þróunin skoðuð yfir allt tilraunaverkefnið og ítarlegri greiningar settar fram.

Áður en farið er yfir tölulegar niðurstöður er mikilvægt að átta sig á að gögn Reykjavíkurborgar og Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu ná ekki yfir nákvæmlega sömu málin. Mismunur á fjölda mála sem lögregla fjallar um annars vegar og Reykjavíkurborg hins vegar endurspeglar þá staðreynd að aðeins hluti af heimilisofbeldismálum kemur inn á borð til Reykjavíkurborgar. Þolendum er gefinn kostur á að hafna því stuðningsferli sem er í höndum starfsfólks Reykjavíkurborgar. Þá má einnig benda á að tölur lögreglunnar ná yfir höfuðborgarsvæðið allt, en félagsþjónusta Reykjavíkur þjónustar einungis þá sem eiga lögheimili í Reykjavík. Þar sem umdæmi Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu nær ekki einungis til Reykjavíkur og Kjósarhrepps, heldur einnig til Kópavogs, Hafnarfjarðar, Garðabæjar, Mosfellsbæjar og Seltjarnarness, er gagnlegt að skoða fjölda mála þar sem þolandi á lögheimili innan marka borgarinnar.

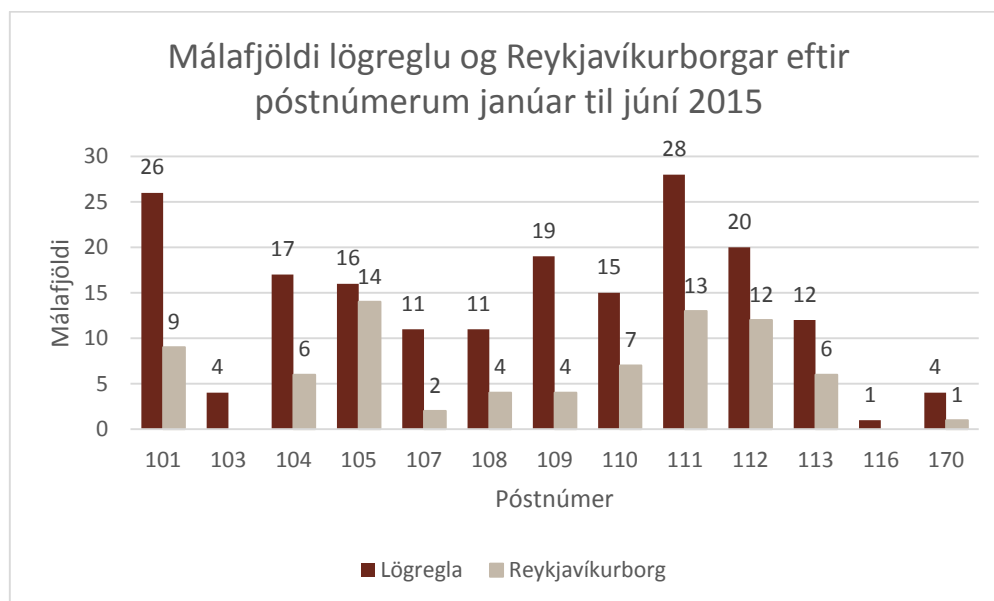
Hér á eftir fara lýsandi, töluleg gögn frá Lögreglunni á höfuðborgarsvæðinu og Reykjavíkurborg sem sett eru fram í aðskildum köflum, gögnin endurspeгла upp að vissu marki þá vinnu sem að þessir aðilar hafa lagt í verkefnið fram að þessu og eru þau gagnleg fyrir báða aðila. Heildarfjöldi mála lögreglu í Reykjavík frá janúar til júní 2015 var 180 fyrir lögregluna² og 77 fyrir Reykjavíkurborg. Tafla 3-1 sýnir hverfi borgarinnar eftir pósthúsum, ásamt fjölda íbúa í hverju hverfi.

² Hér er miðað við málafjölda innan marka borgarinnar.

Póst-númer	Hverfi	Póstnúmer	Hverfi
101	Miðborg (15.958 íbúar)	109	Breiðholt: Neðra Breiðholt og Seljahverfi (12.086 íbúar)
103	Háaleiti og Bústaðahverfi (2.058 íbúar)	110	Árbær (11.750 íbúar)
104	Laugardalur (9.392 íbúar)	111	Efra Breiðholt (8.893 íbúar)
105	Hlíðar (16.307 íbúar)	112	Grafarvogur (17.067 íbúar)
107	Vesturbær (8.622 íbúar)	113	Grafarholt og Úlfarsárdalur (6.199 íbúar)
108	Háaleiti og Bústaðahverfi (12.489 íbúar)	116	Kjalarnes (873 íbúar)

TAFLA 3-1 HVERFISSKIPTING BORGARINNAR EFTIR PÓSTNÚMERUM OG MANNFJÖLDI HVERFA

Á mynd 3.1 kemur fram skipting mála eftir póstnúmerum hjá stofnununum tveimur. Þar kemur í ljós að hlutfall þeirra mála lögreglunnar sem rata inn á borð Reykjavíkurborgar er ákaflega mishátt eftir borgarhlutum. Félagsráðgjafar frá Reykjavíkurborg hafa til dæmis fjallað um allflest mál (88% mála) sem upp koma innan póstnúmers 105 en einungis 18% mála úr vestasta hluta borgarinnar, innan póstnúmers 107 og 21% mála úr póstnúmeri 109. Ekkert þeirra mála sem upp komu í póstnúmeri 103, komu inn á borð til starfsfólks Reykjavíkurborgar.

MYND 3.1 MÁLAFJÖLDI LÖGREGLU OG REYKJAVÍKURBORGAR EFTIR PÓSTNÚMERUM

Erfitt er að prófa tilgátur um hvað veldur þessum mun með þeim gögnum sem fyrir liggja, en áhugavert verður að rýna nánar í slíka þætti þegar verkefninu vindur fram. T.d. væri hægt að greina með ítarlegri hætti hvort greina megir tiltekið mynstur meðal polenda sem að hafna þjónustu Reykjavíkurborgar og í framhaldinu bregðast við til að koma betur á móts við þarfir tiltekinna hópa. Þessi munur bendir þó til að

starfsfólk Reykjavíkurborgar sé ekki kallað til á hluta þeirra heimila þar sem börn eiga lögheimili á, og kallar það á nánari skoðun í síðari hluta úttektarinnar.

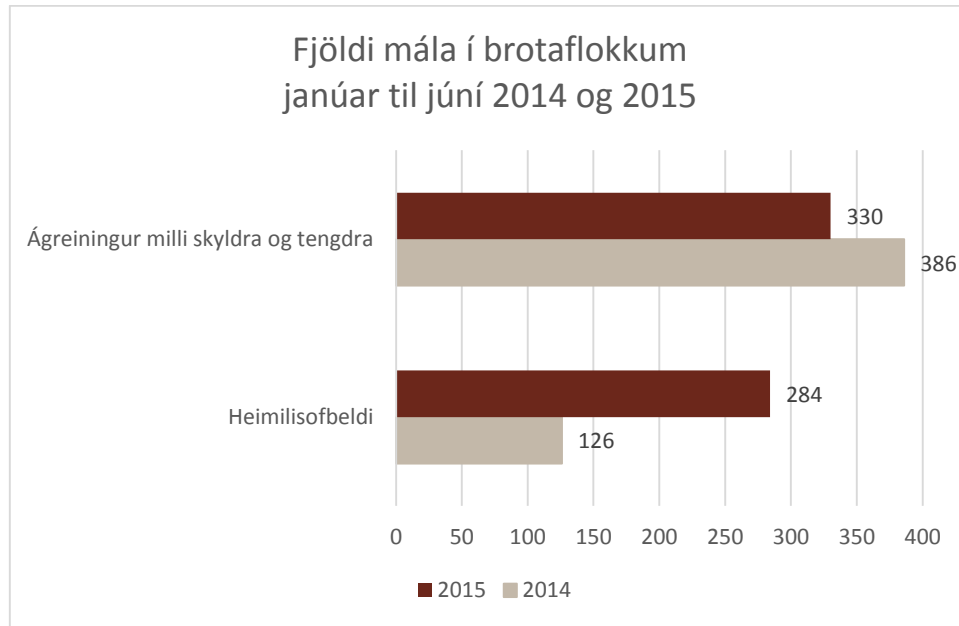
3.2 Töluleg gögn lögreglu

Lögreglan heldur nákvæmar skrár um þau mál sem koma til meðferðar hjá embættinu. Frá Lögreglunni á höfuðborgarsvæðinu var unnið með tvenns konar gögn: Annars vegar mál skráð í LÖKE kerfi og hins vegar mál sem skráð eru í gagnagrunn sem hefur verið unninn af sérfræðingi lögreglu. LÖKE inniheldur margvíslegar upplýsingar eins og fjöldi mála, tíma og dagsetningu þeirra, samband þolanda og geranda, brot sem hafa átt sér stað o.fl. Gagnagrunnurinn inniheldur að einhverju leyti sömu upplýsingar en einnig hefur verið bætt við öðrum upplýsingum við yfirlestur mála, eins og hvort aðilar í máli eigi við fötlun að stríða, hvort áfengi eða vímuefni hafi komið við sögu o.s.frv. Þessi gagnagrunnur er mikilvægur liður í átaki lögreglunnar til að bæta tölfræði og skilvirka skráningu lykilupplýsinga í heimilisofbeldismálum. Því þarf einnig að skoða í framtíðinni hvort heppilegt þykir að skrá þessar upplýsingar í LÖKE.

3.2.1 Fjöldi mála

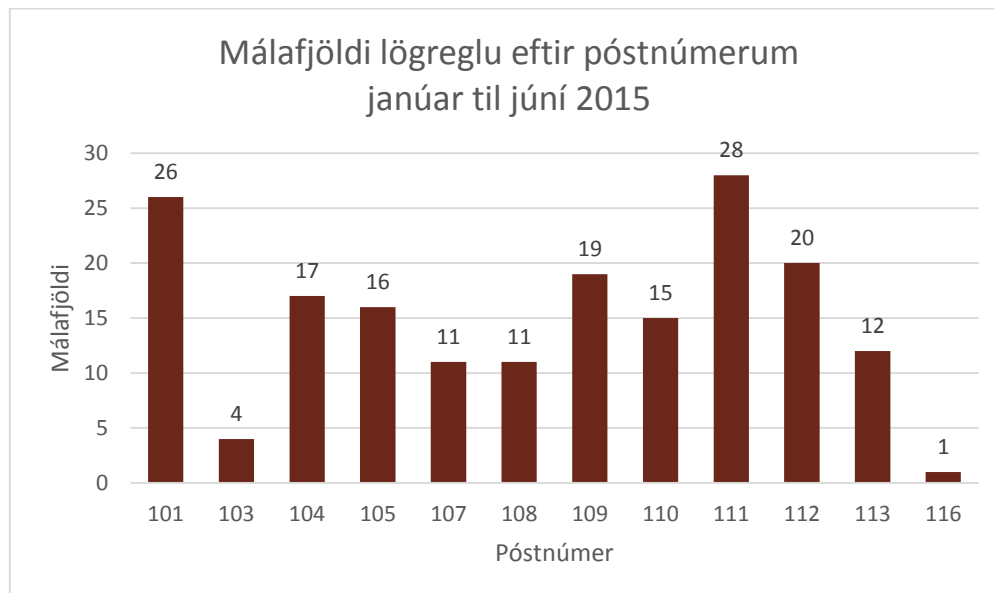
Á fyrstu sex mánuðum ársins 2015 voru 284 heimilisofbeldismál skráð hjá Lögreglunni á höfuðborgarsvæðinu. Varasamt er að bera heildartölur með einföldum hætti saman við tölur um heimilisofbeldismál frá fyrra ári. Starfsfólk ákærusviðs benti réttilega á að skekkja kæmi til þegar samanburður er gerður á fjölda tilvika heimilisofbeldismála við fyrri ár þar sem skráningar lögreglu breyttust í samræmi við nýjar verklagsreglur og því eru mál nú skráð sem heimilisofbeldismál sem áður voru t.d. flokkuð af lögreglu sem ágreiningur milli skyldra og tengdra. Huga þarf að þessu þegar aukning mála er skoðuð í heild. Mála fjöldi í brotaflokkunum tveimur bendir þó ekki til einfaldrar tilfærslu milli flokkanna, frá ágreiningi yfir í heimilisofbeldismál. Þegar mála fjöldi innan beggja brotaflokka er skoðaður fyrir árið allt 2014 og fyrri hluta ársins 2015 kemur í ljós að heildarfjöldi mála í flokkunum hefur fjölgað en má jafnframt má greina lítilsháttar fækkun í málum á sama tímabili sem skilgreind eru sem ágreiningur milli skyldra og tengdra, líkt og sjá má á mynd 3.2.

Þegar litið er til heildarfjölda þeirra heimilisofbeldismála sem embættið vinnur að, má einnig merkja verulega fjölgun á ársgrundvelli. 284 mál voru skilgreind af lögreglu sem heimilisofbeldismál á fyrstu sex mánuðum ársins 2015 en jafn mörg mál komu upp allt árið 2014. Fjöldi mála í brotaflokkunum tveimur fyrir fyrstu sex mánuði ársins 2014 og 2015 er sýndur á mynd 3.2.

MYND 3.2 FJÖLDI MÁLA Í BROTAFLÖKKUM JANÚAR TIL JÚNÍ 2014 OG 2015

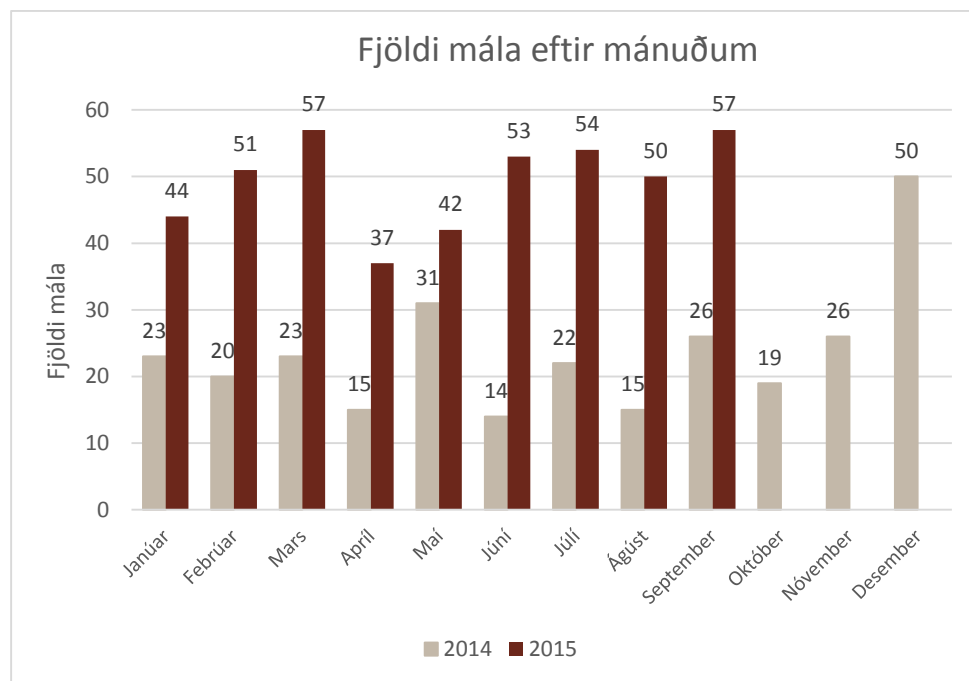
Hafa ber í huga að þær tölur sem hér eru settar fram ná yfir höfuðborgarsvæðið í heild sinni, en 180 heimilisofbeldismál komu upp ef aðeins er litið til Reykjavíkur. Ef litið er til dreifingar tilvika innan Reykjavíkur kemur í ljós að flest mál komu upp í Efra Breiðholti (hverfi 111) og miðborginni (hverfi 101), sjá mynd 3.3.

MYND 3.3 MÁLAFJÖLDI LÖGREGLU EFTIR PÓSTNÚMERUM

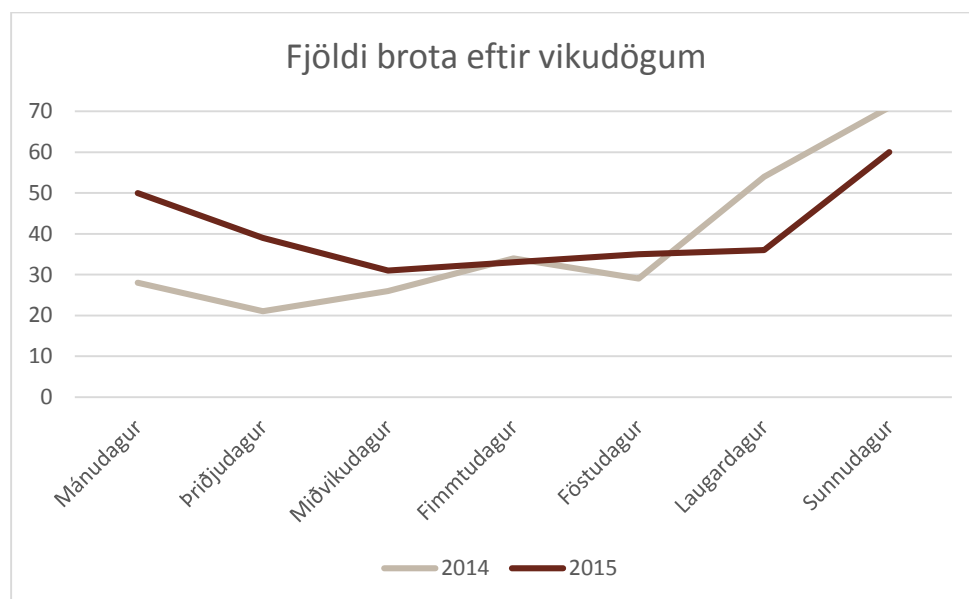
Árið 2014 var dreifing mála yfir árið nokkuð jöfn yfir árið með rúmlega 21 máli á mánuði fyrstu 11 mánuði ársins en náði þó hámarki í desembermánuði með 50 málum. Í janúar 2015 og það sem af er árinu 2015 helst málafjöldi hár, með rétt tæplega 50 málum sem upp komu á mánuði líkt og sjá má á mynd 3.4. Á fyrri helmingi ársins 2014 komu upp 126 mál, en 284 yfir sama tímabil á árinu 2015. Eflaust má

rekja þessa skyndilegu aukningu að einhverju marki til breyttar skráningar lögreglu, en mögulega hefur samstarfsverkefnið einnig haft sitt að segja. Talsverð umfjöllun var um heimilisofbeldi í fjölmiðlum í tengslum við verkefnið sem getur einnig haft áhrif á fjölda mála sem koma til kasta lögreglu. Vitundarvakning í samfélaginu getur orðið til þess að lögregla er frekar kölluð á á vettvang.

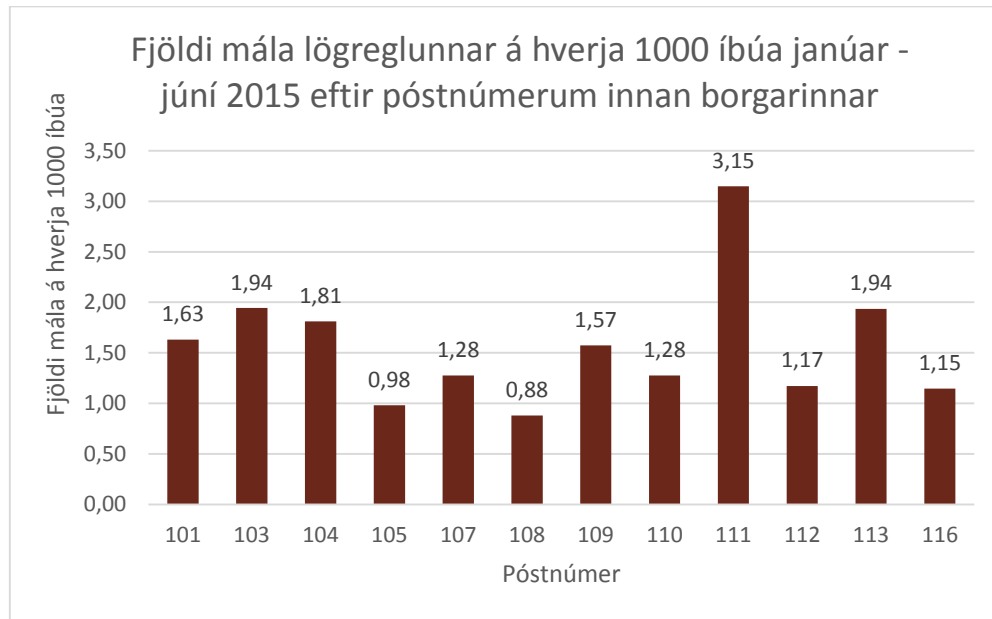
MYND 3.4 MÁLAFJÖLDI LÖGREGLU EFTIR MÁNUÐUM 2014-15

Sá fjöldi mála dreifist nokkuð jafnt yfir vikuna en þó má greina aukinn fjölda í kringum helgar, líkt og sýnt er á mynd 3.5 og er mynstrið nokkuð áþekkt milli ára.

MYND 3.5 MÁLAFJÖLDI EFTIR VIKUDÖGUM

Áhugavert er að skoða fjölda mála eftir póstnúmerum (sjá mynd 3.3), en ekki er síður gagnlegt að skoða hlutfall mála á hverja 1000 íbúa innan þessara ólíku hverfa borgarinnar þar sem hverfin eru mis fjölmenn.

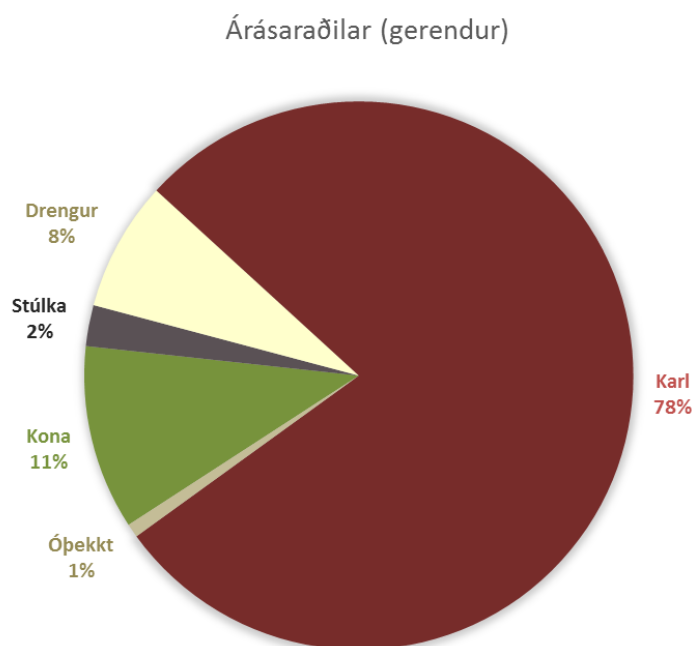
MYND 3.6 FJÖLDI MÁLA LÖGREGLU Á HVERJA 1000 ÍBÚA EFTIR PÓSTNÚMERUM

Eins og kemur fram á mynd 3.6 sker málafjöldi innan póstnúmers 111 eilítið úr hvað varðar fjölda, en það er Efra-Breiðholt, þar á eftir kemur Grafarholt og Úlfársdalur (póstnúmer 113) ásamt póstnúmeri 103, sem er hluti Háaleitis- og Bústaðarhverfis. Lægst er hlutfallið í póstnúmeri 108 og í Hlíðahverfi (póstnúmer 105).

3.2.2 Tegundir mála lögreglu og eðli

Árásar- og brotaþolar eru í 60% tilvika konur. Hlutfall ólíkra brotaþola er mjög svipað og frá fyrra ári, fyrir utan að greina má örlitla hlutfallsaukningu í brotum gegn konum árið 2015.

Flestir gerendur árið 2015 voru karlar (sjá mynd 3.7) og var hlutfall ólíkra árásaraðila svipað og frá fyrra ári þó að hlutfall karla og drengja hafi aukist lítilsháttar og hlutfall kvenkyns gerenda hafi að sama skapi lækkað.

MYND 3.7 ÁRÁSARAÐILAR - GERENDUR

Vettvangur mála er jafnframt skráður hjá lögreglu. Langflest málanna áttu sér stað inni á heimili eða einkalóð en þó eru tilteknir aðrir staðir, svo sem samkomustaðir, stofnanir, verslanir, fyrirtæki og 13 tilvik áttu sér stað á akbraut eða bifreiðasvæði. Athygli vekur að allt árið í fyrra var vettvangur ekki flokkaður í 41 máli, en sú tala er komin niður í átta mál 2015 sem bendir til að betur sé vandað til við flokkun og skráningu málsaðstæðna í heimilisofbeldismálum.

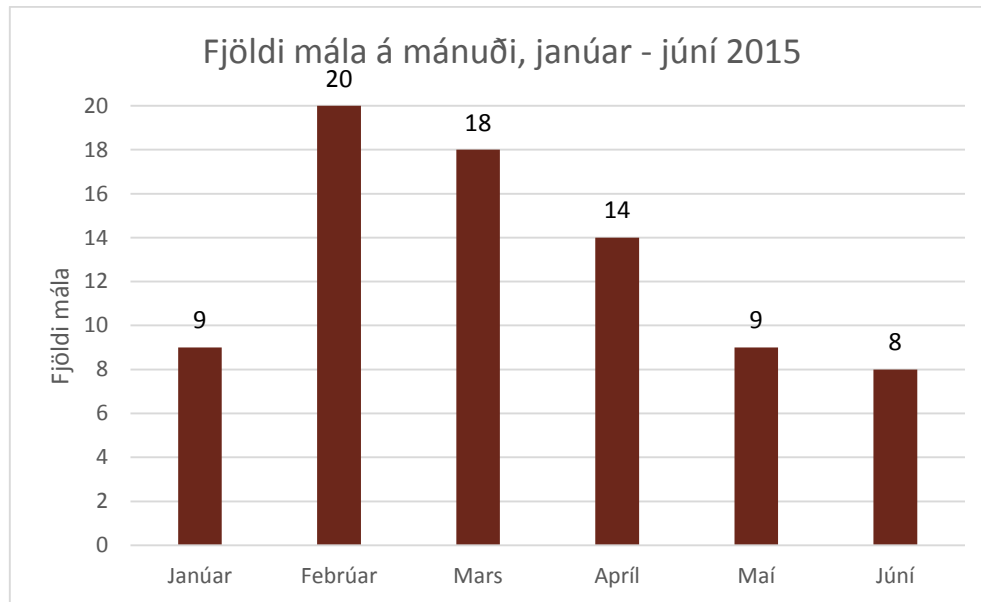
Aðrar upplýsingar sem voru skráðar voru til dæmis notkun vopns, sem átti sér stað í 32 málum (heimilishlutur í 21 máli, hnífur eða byssa í 11 málum). Einnig voru áverkar skráðir í 144 málum og þolandi sagðist ætla leita til læknis í 125 málum. Úrræði lögreglu voru með ýmsum hætti. Í 94 málum í skrá voru einstaklingar handteknir, sakborningur rauf skilorð í einu máli, í átta málum leituðu þolendur til Kvænna-athvarfsins og neyðarhnappur var notaður í tveimur málum.

3.3 Töluleg gögn Reykjavíkurborgar

Með nýju vinnulagi við verkefnið *Saman gegn ofbeldi* eru félagsráðgjafar sem starfa á þjónustumiðstöðvum Reykjavíkurborgar kallaðir á vettvang af lögreglu. Mynd 3.9 sýnir fjölda mála sem starfsfólk Reykjavíkurborgar kom að á tímabilinu janúar til júní 2015, en leggja ber áherslu á að starfsfólk Reykjavíkurborgar vinnur einungis að hluta þeirra mála sem að koma til kasta lögreglu. Jafnframt er vert að benda á að verkefnið hófst ekki formlega fyrr en 11 janúar, auk þess sem að það tekur tíma fyrir vinnuferla að komast í gang. Að meðaltali fékkst starfsfólk félagsþjónustu við 13 heimilisofbeldismál á mánuði á tímabilinu.

3.3.1 Fjöldi mála hjá Reykjavíkurborg

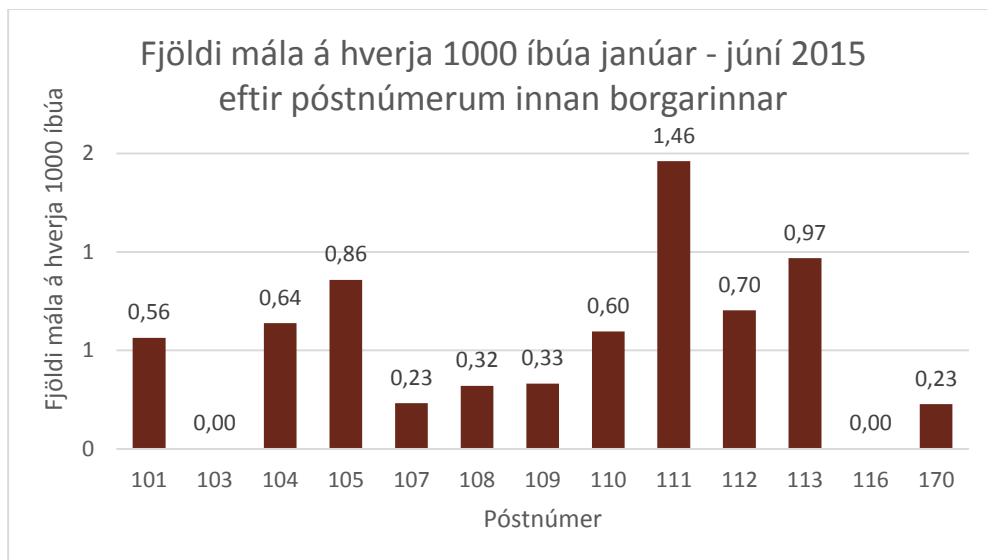
Mynd 3.8 sýnir fjölda þeirra mála sem starfsfólk Reykjavíkurborgar fjallaði um yfir tímabilið en þau voru alls 78 talsins frá janúar til júní 2015.

MYND 3.8 FJÖLDI MÁLA Á MÁNUÐI, JANÚAR - JÚNÍ 2015

Dreifing mála milli hverfa borgarinnar er þónokkur en flest mál, eða 14, komu upp í Hlíðunum (póstnúmeri 105), 13 í Efra Breiðholti (póstnúmeri 111), og 12 í Grafarvogi (póstnúmeri 112). Þessar tölur segja þó ekki alla söguna, því dreifing íbúa milli hverfa/póstnúmera borgarinnar er jafnframt ójöfn, eins og kom áður fram í töflu 4-1.

Mynd 3.9 sýnir fjölda mála á hverja 1000 íbúa, eftir póstnúmerum heimila, fyrir þau heimilisofbeldismál sem starfsfólk þjónustumiðstöðva Reykjavíkurborgar hefur starfað að á tímabilinu 1. janúar 2015 til 31. júní 2015.

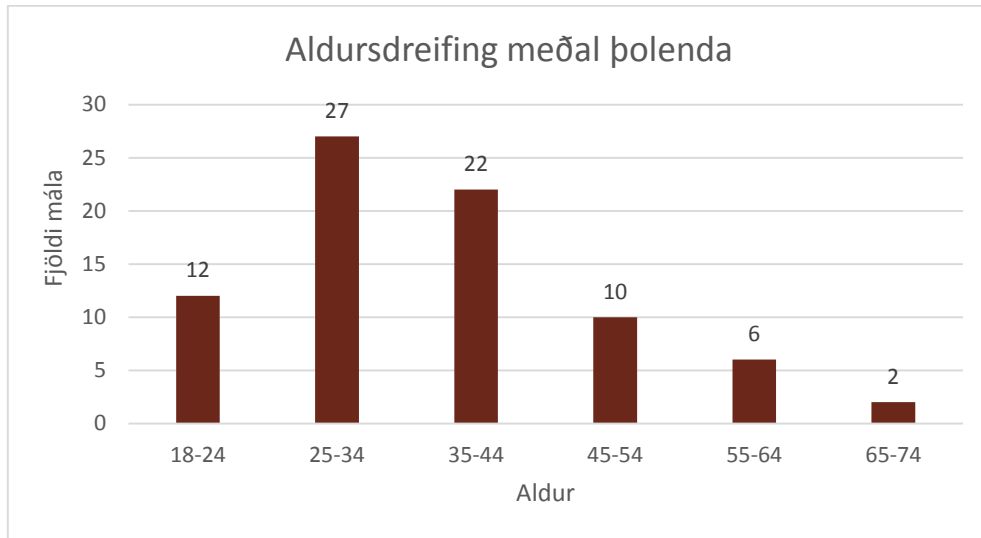

MYND 3.9 FJÖLDI MÁLA Á HVERJA 1000 ÍBÚA EFTIR HVERFUM BORGARINNAR

Tafla 3-1 sýnir hverfaskiptingu eftir póstnúmerum og íbúafjölda hverfanna. Á tíma-
bilinu komu engin mál upp á Kjalarnesi og innan póstnúmers 103, Háaleitis- og Bú-
staðahverfis en mest var tíðnin í Efra-Breiðholti, eða 1,46 mál á hverja 1000 íbúa. Að
auki var skráð eitt mál á Seltjarnarnesi, sem er utan borgarmarka, en einnig sýnt á
mynd 3.9. Leggja ber áherslu á að þessar upplýsingar gefa ekki skýra vísbendingu um
dreifingu mála til lengri tíma vegna þess hve fá mál eru bak við þessar tölur og vegna
þess hve stuttur tími er til skoðunar. Þó má benda á að áhugavert verður fyrir
aðstandendur verkefnisins að skoða slíka dreifingu þegar til lengri tíma er litið.

3.3.2 Aðstæður þolenda í heimilisofbeldismálum hjá Reykjavíkurborg

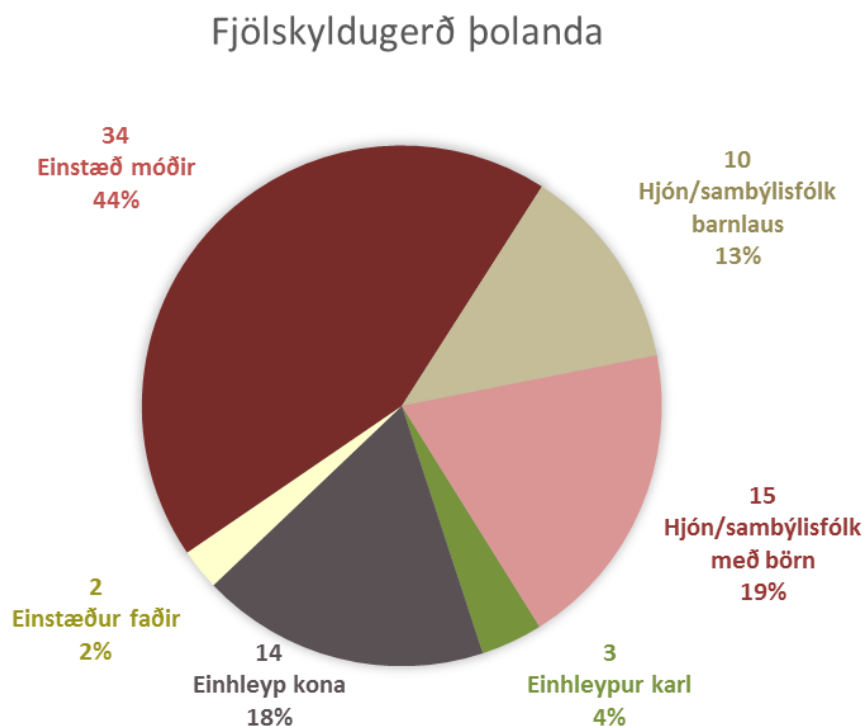
Flestir þolenda voru konur, alls 70 einstaklingar, en átta þolendur voru karlar. Mynd
3.10 sýnir aldursdreifingu meðal þolenda en aldursdreifing meðal þolenda var mikil,
yngsti þolandinn var 18 ára og tveir þolendur voru yfir sjötugu. Tíðasta gildið var 28
ára en flestir þolenda voru í aldurshópnum 25-34 ára, eða alls 27 þolendur.

MYND 3.10 ALDURSDREIFING ÞOLENDA

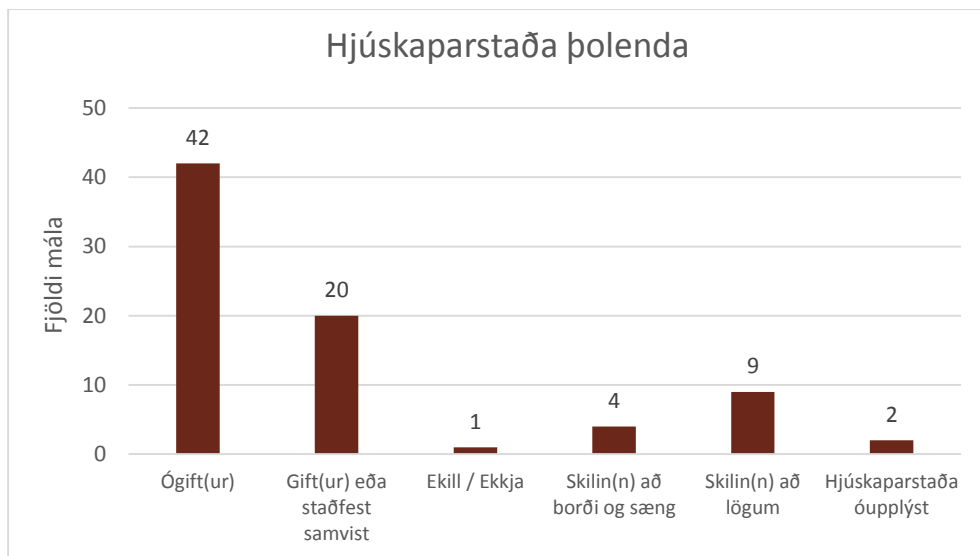
Rétt rúmlega fjórðungur þolenda var með erlent ríkisfang, eða alls 20 af 78. Í fjórtán málum var talin vera þörf á túlkþjónustu.

Mynd 3.11 sýnir fjölskyldugerð þolanda, þar sem stærsti hópurinn eru einstæðar mæður, alls 44 konur. Í 53 tilvika var barn eða börn lögheimili á heimilinu, eða í tæplega 68% tilvika.

MYND 3.11 FJÖLSKYLDUGERÐ ÞOLANDA

Hjúskaparstaða þolenda er sett fram á mynd 3.12 en mikill hluti þolenda er ógiftur.

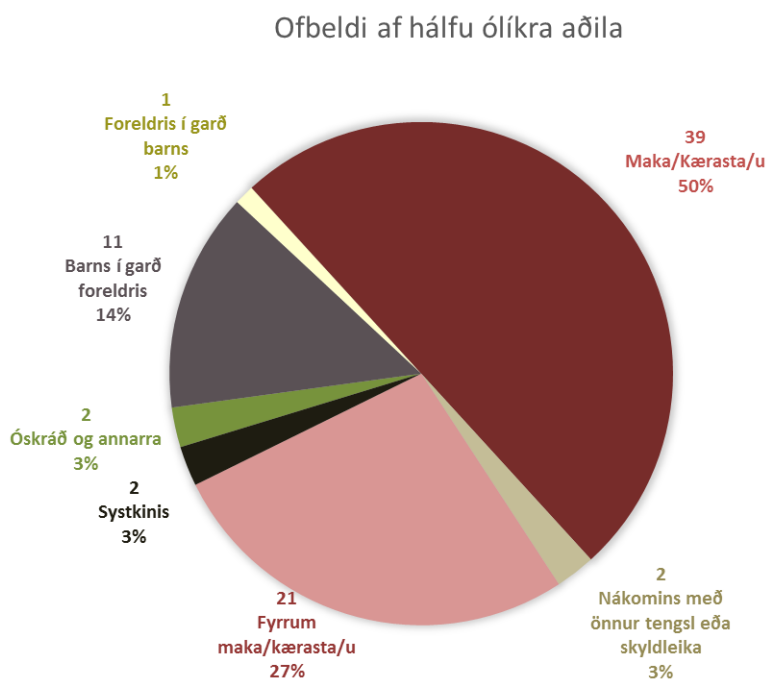

MYND 3.12 HJÚSKAPARSTAÐA ÞOLENDA

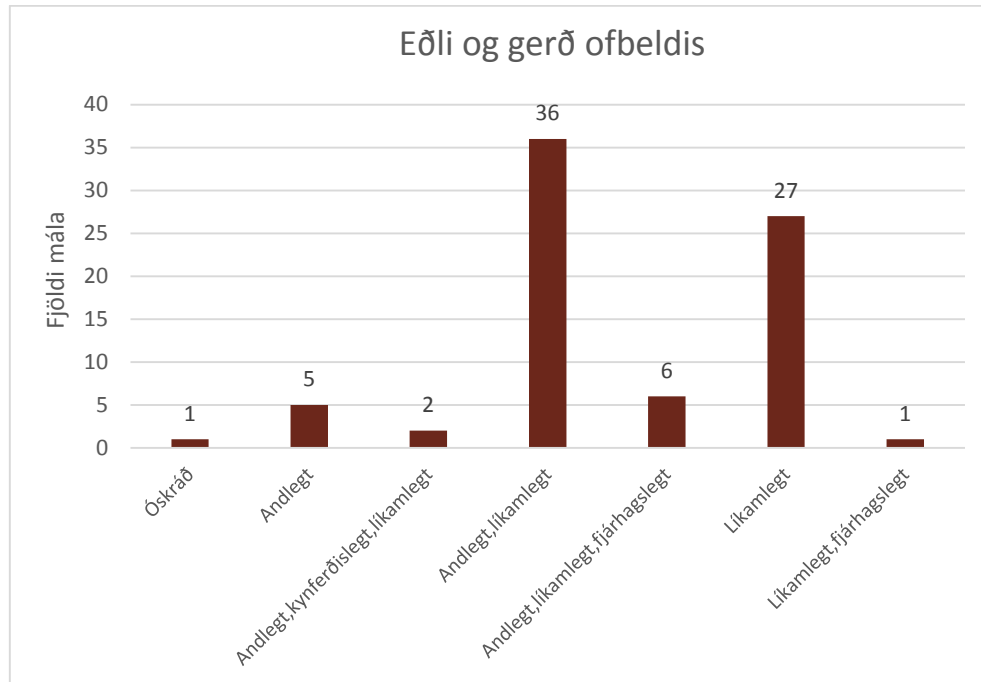
3.3.3 Tegundir ofbeldis og þjónusta veitt

Stuðning á heimili fengu 66 þolendur og 56 var jafnframt veittur stuðningur við skýrslutöku. Alls var átta þolendum fylgt af heimili sínu í kjölfar heimilisofbeldis. Fjórir þolendur leituðu til Kvennaathvarfsins í kjölfar útkalls og þar af var einum þolenda fylgt af lögreglu í Kvennaathvarfið. Tveir þolendur voru fluttir á bráðamóttöku LHS og tveir þolendur að auki fengu fylgd af heimili á heimili ættingja sinna.

Eins og kemur fram á mynd 3.13 er ofbeldið af hálfu ólíkra aðila en í helmingi tilvika er það þó af hendi maka eða kærustu.

MYND 3.13 OFBELDISTILVIK AF HÁLFU ÓLÍKRA AÐILA

MYND 3.14 EÐLI OG GERÐ OFBELDIS

Líkt og kemur fram á mynd 3.14 er ofbeldið af margvíslegum toga og falla málin jafnvel undir margar skilgreiningar heimilisofbeldis en algengast er þó að andlegt og líkamlegt ofbeldi fari saman í þeim málum sem starfsfólk Reykjavíkurborgar fjallar um.

4 Sjónarhorn þolenda

Heimilisofbeldismál eru hvert um sig einstök og ekki er hægt að alhæfa um eðli eða umfang heimilisofbeldis með því að beita eigindlegum rannsóknaraðferðum. Djúpvíðtöl við þolendur gefa þó innsýn í upplifun þeirra en tekin voru viðtöl við tíu þolendur fyrir áfangamat verkefnisins. Þessi kafli fjallar um upplifun þolenda af því ofbeldi sem þeir hafa orðið fyrir og þau áhrif sem ofbeldið hefur haft á líf þeirra. Umfjöllun um afstöðu þeirra til verkefnisins og verklags starfsfólks, sem kemur að verkefninu, kemur fram í síðari köflum.

Fjórir af þolendunum töluðu um hve sérstakt væri að vera í aðstæðum heimilisofbeldis og að erfitt væri fyrir þá sem ekki hefðu upplifað það á eigin skinni að skilja aðstæðurnar. Enginn ætli sér að lenda í þessum aðstæðum og að auki sé mjög erfitt að losa sig úr þeim. Sumir þolendur sjá stöðu sína jafnframt í nýju ljósi eftir inngrip yfirvalda: „Ég hélt að þetta væri mér að kenna. Ég hélt líka að þetta væri ekki svona slæmt.“ Eftirfarandi umfjöllun er ætlað að gefa innsýn í þær ólíku aðstæður sem þolendur lýsa í djúpvíðtölum.

Erfitt er fyrir aðra að skilja aðstæður þolenda heimilisofbeldis, sem margir lifa við mikla skömm, afneitun og sektarkennd

4.1 Ofbeldi af hálfu gerenda

Allir þolendur nema einn sögðu frá því að hafa upplifað **líkamlegt** ofbeldi af einhverju tagi. Í sumum tilvikum var um lífshættulegt ofbeldi að ræða, til dæmis að gerandi barði þolanda með þungum hlut í höfuð eða tók viðkomandi kverkataki um háls. Önnur ofbeldishegðun sem þolendur lýstu fólst í að gerandi kýldi, sparkaði, hrinti eða reif í þolanda. Hjá tveimur þolendum hafði líkamlegt ofbeldi aðeins átt sér stað einu sinni en hjá öðrum þeirra var ofbeldið gróft þar sem þolandinn nefbrotnaði. Aðeins einn þolandi hefur kært geranda fyrir líkamsárás og hefur það valdið erfiðari samskiptum þeirra á milli: „Hann er ekkert að átta sig á því að ég er að kæra hann, ekki fyrir það að hafa, þannig séð, brotið nefið á mér heldur að hafa brotið á mér.“ Aðrir þolendur áttu yfirleitt langa sögu af alls konar líkamlegu ofbeldi sem einn þolandi lýsti sem mjög úthugsuðu og grimmdarlegu. Annar þolandi lýsti því að hann hefði upplifað svo mörg tilvik líkamlegs ofbeldis að það væri erfitt fyrir sig að muna þau öll í smáatriðum.

Allir þolendur lýstu **andlegu ofbeldi** gagnvart sér. Algengust voru rifrildi og öskur, hótanir, ógnanir og að gerandi kallaði þolanda ljótum nöfnum. Einnig lýstu sumir þolendur því að gerandinn væri stanslaust að gagnrýna þolandann eða saka hann um að gera eitthvað af sér. Algengt mynstur í samböndum var svo til linnulaust andlegt

ofbeldi sem stundum þróaðist út í líkamlegt ofbeldi. Einn þolandinn lýsti því að það væri mun auðveldara að höndla líkamlega ofbeldið en andlega ofbeldið.

Enginn þolendanna lýsti **kynferðislegu ofbeldi** gegn sér en ekki var þó sérstaklega spurt um slíkt. Kynferðislegt ofbeldi getur verið enn meira feimnismál en aðrar tegundir heimilisofbeldis og því er mögulegt er að þolendur hafi ekki viljað ræða um að hafa orðið fyrir slíku ofbeldi.

Fjórir þolendanna lýstu **fjárhagslegu ofbeldi** og peningavandamálum, ýmist meðan á ofbeldissambandi stóð, eftir sambandið eða hvoru tveggja. Í þremur tilfellum var viðvarandi fjárskortur á meðan á sambandinu stóð, yfirleitt tengt óreglu geranda eða jafnvel fjárhagslegu ofbeldi. Til dæmis var gerandinn í einu tilfelli sjómaður á góðum launum. Hann gætti þess að eyða laununum þegar hann var í landi og skildi svo þolandann eftir peningalausum með tvö börn í nokkrar vikur. Í öðru tilviki neitaði gerandinn að borga fyrir nauðsynlega hluti fyrir heimilið og viðhald á húsinu en fór í staðinn til útlanda með vinum sínum reglulega. Í tveimur tilvikum sátu þolendur uppi með skuldir eftir geranda þegar sambandi þeirra lauk. Einnig lýstu þolendur því hversu kostnaðarsamt það getur verið að fara frá gerandanum, til dæmis með því að fá nýja íbúð og þurfa að standa á eigin fótum fjárhagslega. Einn þolandi sagði frá því að eftir skilnað hafi gerandinn verið duglegur að borga hluti fyrir börnin þeirra en hún sporni ekki við stjórnsemi hans og láti sig hafa ónæði af honum til að halda honum góðum svo hann hætti ekki að borga með börnunum.

Tveir þolendur lýstu ofbeldismynstri **eltihrellis** (e. *stalking*) þar sem fyrrverandi makar ofsóttu viðkomandi í langan tíma, en þess ber þó að geta að fleiri viðmælendur höfðu einnig upplifað slíkt frá mökum áður. Í bæði skiptin felur þetta í sér að gerandinn eltir þolandann og á það til að birtast allt í einu, bæði fyrir utan heimili viðkomandi og annars staðar. Einnig senda gerendurnir mikið af skilaboðum til þolendanna sem geta verið allt frá ástarjátningum til hótana og ógnana. Til dæmis hafði annar þolandinn fengið ljót skilaboð þrisvar til fimm sinnum á dag í meira en ár þegar viðtalið var tekið. Hinn þolandinn, sem er kona, hefur lent í því að gerandinn hefur brotist inn til hennar bæði þegar hún var sofandi og vakandi. Hún segist heldur ekki geta átt samskipti við neinn karlmann utan fjölskyldunnar, jafnvel þó að um

vinnufélaga eða vini sé að ræða, vegna ógnar frá gerandanum. Þolendurnir hafa því upplifað mikið ónæði og hræðslu vegna slíkrar ofbeldishegðunar.

Í helmingi tilvika var um einhver **eignaspjöll** að ræða þegar ofbeldi átti sér stað. Kona í hópi þolenda talaði

Polendur lýsa margvíslegu ofbeldi, allt frá alvarlegu líkamlegu ofbeldi til andlegs ofbeldis og eignarspjalla

um að eftir inngrip lögreglunnar þori gerandinn ekki að ráðast á hana en eyðileggi frekar muni sem henni er sárt um. Önnur kona sagði frá því að ef hún viti að gerandinn sé reiður og á leið til hennar þá bíði hún frekar eftir honum fyrir utan húsið til að hann eyðileggi ekki allt heima hjá henni þegar hann ræðst á hana. Eignaspjöll virðast því vera hluti af ofbeldismynstrinu í sumum tilvikum.

Helmingur þolanda lýsti því að gerandinn geti komið vel fyrir út á við en svo verið önnur manneskja heima fyrir. Þessi hegðun getur gert þolandanum erfitt fyrir að fá aðstoð, þar sem lögreglan á stundum erfitt með að sjá í gegnum slíkan leikaraskap. Þó lýsti einn þolandi því að lögreglan hlustaði ekki á gerandann og virtist sjá í gegnum leikaraskapinn. Einnig getur verið erfitt fyrir annað fólk að sjá hversu hættulegur gerandinn er því viðkomandi getur virkað ljúfur, vingjarnlegur og skemmtilegur en sýnt svo allt aðra hlið heima fyrir. Einn þolandi lýsti því bókstaflega sem hamskiptum hvernig gerandinn talaði við hana annars vegar þegar þau voru ein og hins vegar þegar aðrir voru nálægt.

4.2 Áhrif ofbeldis á þolendur og varnarhættir þeirra

Fjórir af þolendunum lýstu því að hafa reynt að berjast á móti eða stoppa gerandann þegar líkamlegt ofbeldi hófst. Þetta er þó misörðugt því gerandur geta verið mun sterkari en þolendur. Sumir þolendur leggja líka mikið á sig til að auka öryggi sitt eftir að sambandi lýkur eins og að sofa með hamar undir koddanum, setja þunga hluti fyrir framan útidyrhurðina eða vera oft með 112 innslegið á símanum svo hægt sé að hringja strax. Einn karlkyns þolandi lýsti því líka að þegar gerandi ræðst að honum með ofbeldi þá reynir hann að hemja gerandann en er hræddur um að bregðast við af ótta við að vera sjálfur stimplaður sem gerandi: „Maður svarar ekki neinu á móti af því þetta er kvenmaður.“

„Það hefur rosaleg áhrif á sálina að þurfa að berjast fyrir lífi sínu á móti barninu sínu“

Polandi lýsir áhrifum ofbeldis af hendi fullorðins barns

Þolendur lýstu almennt miklum og margvíslegum áhrifum ofbeldisins á sig. Í fyrsta lagi töluðu þrír þolendur um þá skömm og niðurlægingu sem fylgir heimilisofbeldi: „Þetta er líka ógeðslega niðurlægjandi að standa í þessu ... tilfinningin er einhvern veginn þannig, þetta er bara niðurlægjandi ... finn bara fyrir skömm, að vera eitthvað fórnarlamb.“ Skömmin kemur í veg fyrir að þolendur tali um ofbeldið og leiti sér aðstoðar en tengist líka öðrum sálrænum þáttum, eins og þunglyndi: „Þetta er bara svo mikil skömm sem fylgir þessu. Stundum hef ég verið mjög þunglynd og bara ekki viljað láta fólk sjá mig, mér finnst þetta svo ömurlegt ... Ég skammast mín fyrir að vera ekki einhvern veginn búin að losa mig út úr þessum kringumstæðum, það er bara miklu erfiðara, sérstaklega þegar um fasteign er að ræða sem þarf þá að selja, þetta

er miklu erfiðara en fólk heldur. Þetta er ekkert auðvelt.“ Einnig finnst þolendum stimpillinn heimilisofbeldi vera mjög slæmur og erfitt að átta sig á að það eigi við um þá sjálfa: „Ég er ekki ennþá búin að átta mig á, bara þegar við vorum að labba inn hérna áðan, ég hugsaði, „ég er ekkert kona sem bjó við heimilisofbeldi, samt náttúrulega var lögreglan með heimilið mitt liggur við í gjörgæslu á tímabili og nágrannar mínir voru orðnir hræddir.“ Samt finnst mér ekki ... þú heyrir þetta ábyggilega frá fleiri konum ... ég er rosalega sjálfstæð og hef bara séð um mig og mín börn, þetta er eitthvað sem ég hef lesið um en svona kemur ekki fyrir konur eins og mig.“

Einnig sögðu þrír þolendur frá því að þeir hefðu upplifað þunglyndi eftir að ofbeldið hófst, einn hafði fyrri sögu um þunglyndi en hinir tveir töluðu um að ofbeldið og streita því tengd hefði verið beinn orsakavaldur í þunglyndinu. Einn þolandi lýsti því þannig að hann ætti erfitt með að finna tilgang í lífinu og fara á fætur á morgnana. Tveir af þessum þremur höfðu líka upplifað alvarlegar sjálfsvígshugsanir og sjálfs-skaðandi hegðun og einn hafði reynt að fyrirfara sér vegna ofbeldisins.

„Ég svaf með hamar undir koddanum hjá mér ... það er rosalega óþægileg staða þegar það er búið að svipta þig örygginu heima hjá þér“

Polandi lýsir áhrifum ofbeldis

Allir þolendurnir lýstu einhverri streitu tengdri ofbeldinu. Sumir höfðu ekki getað sofið eða borðað eðlilega í langan tíma og var það yfirleitt tengt óvissuástandi á heimilinu eða mikilli hræðslu: „Maður er svo brotinn, þó maður átti sig ekki á því og maður er svo umkomulaus ... Ég átti engan öruggan punkt.“

Aðrir voru líka farnir að taka eftir líkamlegum áhrifum streitu, eins og verkjum og þreytu. Fram kom að það væri sérstaklega erfitt þegar áverkar væru ekki sýnilegir, eins og ónýtt hné hjá einum þolanda. Tveir af þolendunum töluðu sérstaklega um áfallastreitu og að þeir fengju grátköst og fyndu fyrir dofa. Einn þolandinn lýsti því hvaða áhrif ofbeldið hefði haft: „Þetta hefur brotið alveg heilmikið á mér, þú veist, ég var miklu lífsglaðari heldur en ég er í dag. Og þú ert fyrsta manneskjan sem ég segi þetta við en þú veist, ég bara stundum fer bara að hugsa og ég er bara geðveikt reið hvað hann hefur haft áhrif á mig af því ég hef alltaf verið mjög sterk manneskja.“ Þó var einn kvenkyns þolandi sem talaði um að áfallastreita ætti ekkert sérstaklega vel við í hennar tilviki þar sem hún hefur upplifað ofbeldi mestalla ævina svo þetta teldist ekki áfall lengur.

Þrír af þolendunum ræddu sérstaklega að þeir hefðu leitað sér sálrænnar aðstoðar. Tveir af þeim hafa farið til geðlæknis til að ræða málin og fundist það hjálpa til og

annar hefur líka tekið þátt í hugrænni atferlismeðferð á Reykjalundi sem gekk vel. Einn þolandi hefur í gegnum tíðina verið hjá mörgum mismunandi sálfræðingum en ekki fundið neinn sem hentar vel og finnst núna betra að leita stuðnings hjá vinum en fagfólki. Loks var einn þolandi sem sýndi mikinn áhuga á að fara til sálfræðings en hefur ekki efni á því og telur að gerandinn eigi að borga sálfræðimeðferð. Greinilegt er af þessum niðurstöðum að þrátt fyrir margvísleg áhrif ofbeldisins leita ekki allir þolendur sér aðstoðar til að vinna úr áhrifum þess á þeirra líf.

4.3 Viðbrögð annarra

Sjö af þolendunum lýstu því að hafa fengið einhver jákvæð viðbrögð frá fólki í kringum sig. Meðal þeirra var algengt að hafa sagt nánustu fjölskyldu og vinum frá ástandinu og var almenn ánægja með þann stuðning sem viðkomandi var veittur. Til dæmis hafa aðrir gefið þolandandum rúm til að tala um ofbeldið og tilfinningar sínar, haft trú á þeim og gert skemmtilega hluti með þeim. Einn kvenkyns þolandi talaði um mikilvægi þess að hafa einhvern til að styðja sig til að koma í veg fyrir að fara aftur í ofbeldissamband: „Ég var orðin svo heilapvegin í þessu sambandi af því að ... og þrátt fyrir allt þetta, þá vildi ég samt ekki missa hann. Og vinkona mín þurfti oft að koma til mín af því ég hugsaði að mig langaði að senda honum skilaboð, mig langar að fara til hans, mig langar að hitta hann ... þannig var það búið að vera síðustu árin, þess vegna var ég heldur ekki farin úr þessu sambandi, því ég hélt ég gæti ekki betur. Ég hélt að þetta væri sambandið sem ég ætti að vera í.“ Annar kvenkyns þolandi lýsti því líka að aðrir sæju strax góða breytingu á henni þegar hún var hætt með gerandanum.

Nokkrir þolendur lýstu samt tregðu til þess að segja öðrum frá ofbeldinu. Ástæður þess voru til dæmis hræðsla við að kjaftasögur fari af stað um heimilið eða að vilja ekki íþyngja öðrum með sögu sinni. Jafnframt er möguleiki að gerandinn ógni öðrum tengdum þolandanum en einn þolandinn lýsti því að fjölskylda hennar og nágrennar væru mjög hrædd við hann sjálf. Einn þolandi minntist einnig á að gerandinn segði allt aðra sögu af sambandi þeirra á Facebook en þá sem ætti sér í raun stað og hann fengi mikið stuðning frá öðrum þar. Þolandanum fannst því eins og fólk úti í bæ væri að dæma sig án þess að þekkja aðstæðurnar.

Þó minnstust nokkrir þolendur á að þeir hefðu fengið neikvæð viðbrögð frá öðrum. Til dæmis sagði ung kona frá því að nokkrir vinir hennar hefðu ekki nennt að hlusta á hana segja frá ofbeldinu því þeir trúðu því ekki að hún myndi fara frá gerandanum. Þessi sami þolandi hefur einnig fengið neikvæð viðbrögð og jafnvel fundist sér vera ógnað af vinum gerandans. Elsti þolandinn í rannsókninni lýsti því líka að annað fólk hefði verið mjög tilbúið að aðstoða hana þegar ofbeldið byrjaði þegar hún var yngri en núna væri það alveg hætt. Einn kvenkyns þolandi lýsti því að viðbrögð annarra hafi alveg farið eftir því hvenær hún bað um hjálp. Í fyrstu voru allir tilbúnir að hlusta og reyna að hjálpa til en þegar þolandinn lauk ekki sambandinu var eins og margir gæfust upp við að aðstoða: „Þetta var bara orðið mitt vandamál, ég gat ekki talað

um þetta við nokkurn mann.“ Utanaðkomandi stuðningur var því ekki í boði nema í upphafi ferlisins, en þegar þolandinn var tilbúinn að fara úr sambandinu voru aðrir í kringum hann orðnir langþreyttir og áhugi þeirra á stuðningi ekki til staðar. Þessu fylgdi mikill einmanaleiki og reiði og þolandanum fannst þetta sýna hversu erfitt getur verið að hjálpa einhverjum í þessari stöðu. Einnig lýsti einn þolandi vonbrigðum með að gerandinn réðst einu sinni á hann á almannafæri en enginn viðstadda skarst í leikinn.

Þrír af þolendunum töluðu sérstaklega um mikla **einangrun** sem fylgdi ofbeldinu. Var þá bæði erfiðum aðstæðum um að kenna og því að gerandinn var viljandi að reyna að einangra þolandann, t.d. með því að sýna gestkomandi vinum þolenda óvild. Slík hegðun verður til þess að færri og færri koma í heimsókn og eykur á einangrun þolenda.

4.4 Sambandsslit

Af þeim átta þolendum sem voru í makasambandi voru fjórir þolendur ennþá í ástarsambandi við gerandann þegar viðtalið var tekið. Ein eldri kona lýsti því yfir að hún bæri í raun engar tilfinningar lengur til gerandans en gæti ekki farið burt þrátt fyrir langa sögu um ofbeldi því hún hefur engan stað til að fara á. Þau eiga íbúðina saman sem þau búa í og hún veit ekki hvernig hún eigi að losa sig og á ekki fjármuni

Þolendur geta verið í þeirri stöðu að fjárhags- og hús-næðisstaða þeirra kemur í veg fyrir að þeir fari frá gerendum

til að kaupa nýja íbúð eða fara að leigja ein. Henni finnst mjög erfitt að byrja upp á nýtt á sjötugsaldri og telur að hún hafi litlar sem engar möguleika á að fá félagslega íbúð eða aðra slíka aðstoð. Þolandinn reyndi einu sinni að selja íbúðina þegar gerandinn var í útlöndum en hætti svo við af hræðslu við hvernig hann myndi bregðast við. Annar af karlþolendunum lýsti því að hann væri ennþá með gerandanum því þau vilja vinna í þessum málum saman, þau eiga þrjú börn saman og vilja reyna að laga ástandið í sameiningu. Einn þolandi er núna að hitta gerandann, eftir að hann leitaði sér aðstoðar hjá *Körlum til ábyrgðar*. Þolandinn túlkaði þessa viðleitni sem vilja gerandans til að breyta hegðun sinni og vildi því gefa honum annað tækifæri en lýsti því þó að hún væri hrædd við hann og vildi ekki verða of nánin honum. Það virðast því vera margvíslegar ástæður fyrir því að þolendur eru ennþá í sambandi við gerendurna.

Eins og áður sagði voru fjórir þolendur hættir með gerendum þegar viðtalið var tekið. Í þremur tilvikum hættu viðkomandi saman í framhaldi af afskiptum yfirvalda í átaksverkefninu en í einu voru þau hætt saman áður, en gerandinn hélt áfram að ofsækja þolandann. Flestir lýstu miklum létti eftir að hafa farið úr ofbeldissambandinu, en þó gætir líka togstreitu hjá sumum. Til dæmis lýsti einn þolandi miklum vilja til að vera með barnsföður sínum og að vera fjölskylda en það sé bara ekki hægt meðan ofbeldi er viðvarandi. Annar þolandi sagði líka frá erfiðum tilfinningum vegna sambandsslita og að hann bæri enn miklar tilfinningar til gerandans, en hann geti í

raun ekki litið manneskjuna sömu augum og áður. Í tveimur tilvikum situr gerandinn ennþá að einhverju leyti um þolandann þrátt fyrir sambandsslit, til dæmis með því að fylgjast með ferðum hans, senda skilaboð og tölvupósta. Þegar þolendur yfirgefa ofbeldissambönd er það því engin trygging fyrir því að þeir séu endanlega lausir undan oki gerandans eða að líðan þeirra batni strax við sambandsslit.

5 Áhættuhópar og-þættir í heimilisofbeldismálum

Líkt og kemur fram í stefnumiðaðri stefnuáætlun Leicester fyrir heimilisofbeldi 2009-2014, sem gengur þvert á stofnanir (Leicester City Council, 2009), eru ákveðnir hópar í samfélaginu í aukinni hættu á að verða fyrir heimilisofbeldi og sumir hafa af ýmsum ástæðum síður aðgang að réttarkerfinu. Það er því full ástæða til að móta sértækar aðgerðir sem miða að því að rétta hlut þessara hópa og móta þjónustuna til að koma á móts við þarfir þessara hópa. Jafnframt þarf að vinna að vitundarvakningu meðal þolenda og þeirra sem eru skyldir eða tengdir þeim. Í verkefninu *Saman gegn ofbeldi* er sjónum beint sérstaklega að tveimur hópum, annars vegar konum af erlendum uppruna og hins vegar fötluðum konum. Í kaflanum sem hér fer á eftir er fjallað um fíkn, geðræn vandamál og hópa sem eru sérstaklega viðkvæmir eða í áhættuhópi þegar kemur að í heimilisofbeldi.

5.1 Börn og ofbeldi innan heimila

Samkvæmt gögnum lögreglu voru börn á meirihluta þeirra heimila þar sem heimilisofbeldismál komu upp, eða á 171 heimili af 266. Á öllum heimilum þolenda sem talað var við, nema einu, voru börn. Einn kvenkyns þolandi hafði lifað við ofbeldi móður sinnar frá fimm ára aldri eða allt þar til hún varð lögráða og flutti að heiman. Annar kvenkyns þolandi lýsti því að gerandinn hefði ráðist á dóttur hennar og lamið hana þangað til hún steig á milli og var lamin í staðinn. Í sumum tilvikum hafa börn líka orðið vitni að ofbeldi á heimilinu. Til dæmis lýsti einn þolandi að elsta dóttir hans, sjö ára, hefði orðið vitni að ofbeldi í eitt skipti og þau hafi rætt málin en ekki þótt ástæða til að sækja sér neina sérstaka faglega aðstoð. Fimm þolendur sögðu frá því að börn þeirra hefðu orðið vitni að einhverju ofbeldi. Einn þolandi sagði frá því að börnin tali reglulega um ofbeldið sem þau urðu vitni að og þau hafi greinilega orðið fyrir töluverðum áhrifum vegna þessa. Annar lýsti því hvaða áhrif ofbeldið hafði: „*Við reyndum eins lítið og við gátum að rifast í kringum þau en það gerðist bara stundum. Þannig að þeim var byrjað að líða mjög illa. Strákurinn minn var orðinn mjög, og er reyndar ennþá, hann hefur alltaf verið mjög skapstór. En ég vil alveg viðurkenna að ég held að...hvernig við vorum í kringum hann hafi alveg haft áhrif. Maður sá bara að reiðin, hann lærði þetta frá okkur. En eftir allt þetta [sambandsslitin] þá líður honum miklu betur.*“ Foreldrar töldu að leggja þyrfti meira í mál þar sem börn eru til staðar. Einn þolandi hafði reynt að fá sálfræðiaðstoð fyrir son sinn en það hafði ekki gengið. Sumir þolendur ræddu einnig að þeir vildu að gerendurnir væru í sambandi við sameiginleg börn þeirra, sem þeir gera stundum, en þeim er ekki alltaf treystandi til að passa vel upp á þau eða vera með þau í langan tíma. Loks kom einnig fram hjá

tveimur þolendum að gerendurnir hafa verið að segja ljóta eða óviðeigandi hluti um þolandann við börn þeirra. Börn hafa því oft orðið fyrir ofbeldi eða orðið vitni að því inni á heimilum og það getur haft töluverð áhrif á þau.

Margir lögreglumenn minntust á áhrif verkefnisins á börn. Þeir töldu að börnum væri sinnt betur en áður, það er alltaf rætt við þau og þeim er boðin aðstoð og bjargir. Börn geta upplifað mikið hjálparleysi við það að horfa upp á foreldra sína í ofbeldis- aðstæðum og eiga foreldrar mögulega við önnur vandamál að etja, eins og fíkn. Einnig var rætt um að áhrif ofbeldisins á börn séu oft vanmetin: „*Það eru svo margir sem segja: „En þau voru sofandi.“ En það er málið, þau eru ekkert alltaf endilega sofandi. Þau vita meira en við höldum og foreldrarnir vilja halda.*“ Lögreglumenn lögðu einnig áherslu á **forvarnargildi verkefnisins**, að inngríp geti bætt heimilis- ástandið og jafnvel komið í veg fyrir að börnin sjálf lendi á rangri braut síðar meir. Lögreglumönnum getur líka þótt erfitt að horfa upp á aðstæður sem eru ekki góðar fyrir börn, sérstaklega þegar ekki er gripið inn í og þeir koma ítrekað á sömu heimilin.

Samstarf lögreglu við barnaverndarstarfsmenn hefur verið gott en litið er á þann hóp starfsfólks sem sérfræðinga í málum sem varða börn og lögreglumenn telja að þeim þurfi að treysta til að taka rétta ákvörðun í málum er varða börn. Verkefnið hefur breytt viðbrögðum Barnaverndar mikið í augum lögreglunnar, sem telur að starfsmenn hafi áður verið tregir til að mæta nema lögreglan krefðist þess, en núna mæta þeir alltaf þegar börn eru á heimilinu. Það viðhorf kom fram bæði hjá félagsráðgjöfum Reykjavíkurborgar og lögreglumönnum að dýrmætt væri að hafa starfsfólk Barnaverndar á vettvangi þar sem nauðsynlegt væri að hafa sérfræðinga til að ræða við börn og veita þeim viðeigandi stuðning.

„Ofbeldi á heimili, hvort sem það er andlegt eða líkamlegt, ég held að það hafi miklu meiri áhrif á börn heldur en við gerum okkur grein fyrir“

Lögreglumaður um áhrif ofbeldis á börn

Samkvæmt viðmælanda frá Barnavernd Reykjavíkur hefur verkefnið í sjálfu sér ekki breytt verklagi starfsfólks mikið enda hefur stofnunin margra ára reynslu af sjónarhorni barnsins í þessum aðstæðum. Tilraunaverkefni Barnaverndarstofu, „Hópmeðferð fyrir börn sem búið hafa við ofbeldi á heimili“, sem hófst 2011, fól í sér nýtt verklag þar sem starfsfólk fór inn á heimili þegar upp komu ofbeldismál til að fylgja málunum eftir með þjónustu og sálfræðilegri aðhlynningu fyrir börn. Verkefnið leið undir lok en starfsfólk Barnaverndar er þó vant að ganga bakvaktir með lögreglumönnum og hefur gert það um áratuga skeið. Barnavernd fékk gagnrýni fyrir

nokkrum árum fyrir lélega þjónustu við börn sem urðu fyrir heimilisofbeldi. Samkvæmt starfsmanni Barnaverndar Reykjavíkur kallaði lögreglan áður fyrr eftir aðstoð Barnaverndar í 2-3% útkalla, en yfirleitt fékk Barnavernd tilkynningu tíu dögum ef eftir að útkall átti sér stað. Í dag sé staðan önnur og starfsfólkið fari væntanlega með í yfir 90% útkalla. Vegna verkefnisins hafi hlutverk Barnaverndar Reykjavíkur orðið skýrara og skilgreindara. Sálfræðingar stofnunarinnar sjá ýmis sóknarfæri til að auka þjónustuna og vildu gjarnan hafa tækifæri til að vinna bæði betur og dýpra og hafa fleiri úrræði í boði fyrir börn. Í dag hitta sálfræðingar börn og jafnvel foreldra í nokkur skipti. Starfsfólkið er enn að læra af verkefninu en ýmis sjónarmið eru uppi varðandi hvernig eigi að standa að stuðningi gagnvart börnum.

5.2 Fíkn og geðræn vandamál

Þátttakendur í verkefninu telja almennt að **fíkn** sé í mörgum tilfellum nátengd heimilisofbeldismálum og margir telja einnig að **geðræn vandamál** þurfi að fást við á heildrænni hátt í þessu samhengi. Gögn frá Lögreglunni á höfuðborgarsvæðinu sýna þetta einnig, en 64 brotapolar og 130 gerendur voru ölvaðir eða undir áhrifum á vettvangi, svo umfang vandans er verulegt. Starfsfólk ákærusviðs lögreglunnar nefndi sem dæmi að nauðsynlegt væri að virkja „geðheilbrigðisbatteríið“ í ofbeldismálum, þar sem gerendur ættu gjarnan við djúpstæðan vanda að etja sem ekki ætti að fást við með dómum, heldur væri heppilegra að leitað væri úrlausna og úrræða innan heilbrigðiskerfisins.

Lögreglumenn nefndu að nokkuð væri um að málsaðilar ættu við ýmis geðræn vandamál að stríða og þennan hóp gæti verið mjög erfitt að aðstoða. Í málaskrá lögreglu kemur fram að leitað var aðstoðar hjá geðheilbrigðiskerfinu í nokkrum heimilisofbeldismálum á árinu. Meðal annars var einum brotapolu fylgt á geðdeild að eigin

Fíkn og geðræn vandamál eru samþætt mörgum heimilisofbeldismálum, og knýjandi er að nýta viðeigandi úrlausnir og meðferðarúrræði

ósk, sjö gerendum var einnig fylgt á geðdeild og þar af voru tveir handteknir. Loks fór enn einn gerandi, sem einnig hafði verið handtekinn, í viðtal á geðdeild. Geðrænn vandi er sérstaklega tiltekinn þegar ástandi geranda er lýst.

Lögreglumenn og félagsráðgjafar lýsa einnig málum þar sem **neysla áfengis og vímuefna** gera heimilisofbeldismál mjög flókin, sérstaklega ef báðir aðilar eiga við slík vandamál að etja eða þegar börn eru á heimilinu. Dæmi um erfiðleika tengda fíkn, sem hafa áhrif á störf lögreglunnar, er þegar fólk er undir áhrifum á vettvangi, talar jafnvel óskýrt og samengislaust, sem gerir skýrslutöku erfiða. Vegna þessa hafa sumir lögreglumenn sett spurningamerki við hvort taka megí skýrslu af geranda og/eða þolanda þegar viðkomandi eru greinilega undir áhrifum. Fíkn hefur líka áhrif á hvort þolendur vilja nýta sér úrræði eða leita aðstoðar, til dæmis ef viðkomandi telur að hann verði settur í aðstæður þar

sem hann hefur ekki tök á að fá að stjórna eigin neyslu. Félagsráðgjafar töldu jafnframt að mikill vandi lægi í því að mörg mál vörðuðu unga fíkla sem beittu ofbeldi en væru ekki viljugir til að sækja sér aðstoð.

Fíkn og geðræn vandamál voru einnig mjög miðlæg í frásögnum þolenda. Helmingur þolenda lýsti því að gerandinn ætti við einhvers konar fíknivanda að stríða. Tveimur tilvikum var um spilafíkn að ræða og í þremur um áfengis- og vímuefnafíkn. Tveir gerendur höfðu farið í meðferð en það hafði ekki gengið vel. Tveir þolendur lýstu því þannig að gerandinn verði bara önnur manneskja undir áhrifum áfengis eða vímuefna: „Ég hafði bara aldrei kynnst svona ... og viðbjóðurinn sem fylgir þegar hann er fullur.“ Fíkn virðist því spila stórt hlutverk í mörgum þeirra ofbeldissambanda sem um ræðir.

Tveir þolendur sögðu frá því að þeir ættu sjálfir við fíknivanda að etja, einn við spilafíkn og annar við áfengisvanda. Annar þeirra, kona, lýsti því að henni fannst erfitt að fá aðstoð vegna heimilisofbeldisins vegna fíknar sinnar, til dæmis fannst henni komið öðruvísi fram við sig í Kvennaathvarfinu og að lögregla á vettvangi tók ekki eins mikið mark á frásögn hennar þegar hún var undir áhrifum.

Í sex tilvikum sögðu þolendur frá því að gerendur ættu við einhver geðræn vandamál að stríða. Til dæmis hafði einn gerandi gert tilraun til sjálfsvígs og annar hefur hótað því. Á heildina litið lýstu þolendur fremur djúpstæðum geðrænum vandamálum hjá gerendum sem í sumum tilfellum höfðu ekki verið greind af fagfólki eða viðkomandi ekki leitað sér aðstoðar vegna vandans. Dæmi um einkenni voru kvíði, aðsóknarkennd og siðblinda. Fjórir þolendur nefndu reiði sérstaklega sem vandamál. Þannig gátu gerendur verið mjög skapstórir og skyndilega farið að öskra, skella hurðum og strunsa út. Allir þessi gerendur ættu við reiðivandamál að stríða sem beindist ekki bara að þolandanum heldur líka að fjölskyldu geranda, sameiginlegum börnum geranda og þolanda og jafnvel að ókunnugu fólki úti á götu. Í þremur tilvikum var einnig sérstaklega nefnt að geðræn vandamál og fíkn spili saman og geri ástandið enn flóknara og erfiðara.

5.3 Fólk af erlendum uppruna

Tveir þolendur voru af erlendum uppruna, bæði ungar konur. Í einu tilviki var þolandinn, kona, af erlendum uppruna og gerandinn íslenskur. Þegar hún var spurð hvort hún hefði fundið fyrir öðruvísi framkomu vegna uppruna síns þá sagði hún svo ekki vera, en þess ber að geta að hún talar fullkomna íslensku. Í hinu tilvikinu var þolandinn hálf íslensk kona sem hafði orðið fyrir ofbeldi erlendrar móður. Gerandinn hefur búið á Íslandi í 23 ár og kann íslensku en talar með hreim en þolandinn, dóttir hennar, talar fullkomna íslensku. Lögreglan hefur ítrekað komið á heimilið og tjáði þolandi að lögregla hefði yfirleitt sýnt gott viðmót en þó hafi komið fyrir að þeir hafi sýnt af sér dónaskap og þykist ekki skilja hvað er sagt. Þolandi taldi þó að þetta væru

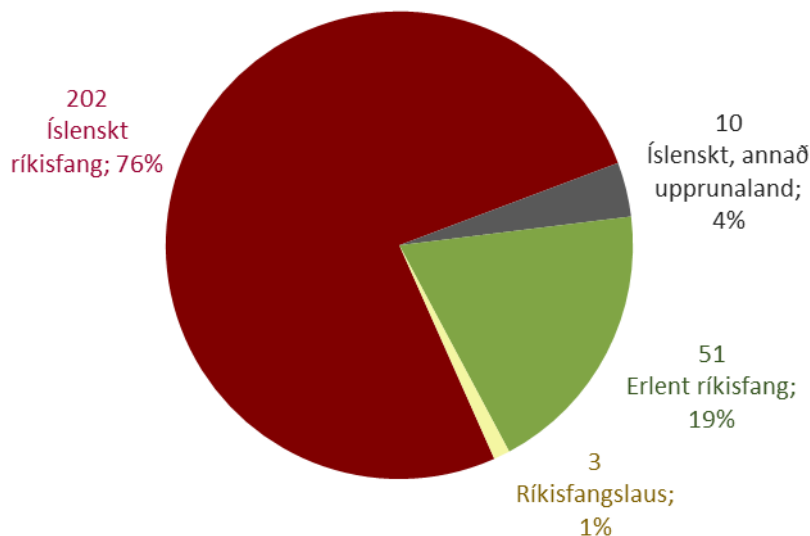
ekki eins miklir fordómar og fjölskyldan mætir í sínu daglega lífi, eins og til dæmis úti í búð.

„Fólk af erlendu bergi þekkir ekki leiðirnar, hefur ekki tengslanet, fólk veit ekki hvert það á að leita og býr jafnvel við lygar og kúgun sem er erfitt að leiðrétta.“

Starfsmaður Barnaverndar Reykjavíkur

Lögreglumenn greina töluvert mikið af heimilisofbeldismálum þar sem annað hvort þolandi eða gerandi, eða báðir aðilar, eru af erlendum uppruna. Samkvæmt gögnum lögreglu er ríkisfang geranda í flestum tilfellum íslenskt eins og sjá má á mynd 5.1. Rétt er að taka fram að í janúar 2014 voru 11,6% íbúa í Reykjavík með erlendan ríkisborgararétt, samkvæmt tölum Hagstofunnar (alls 14.091 manns).

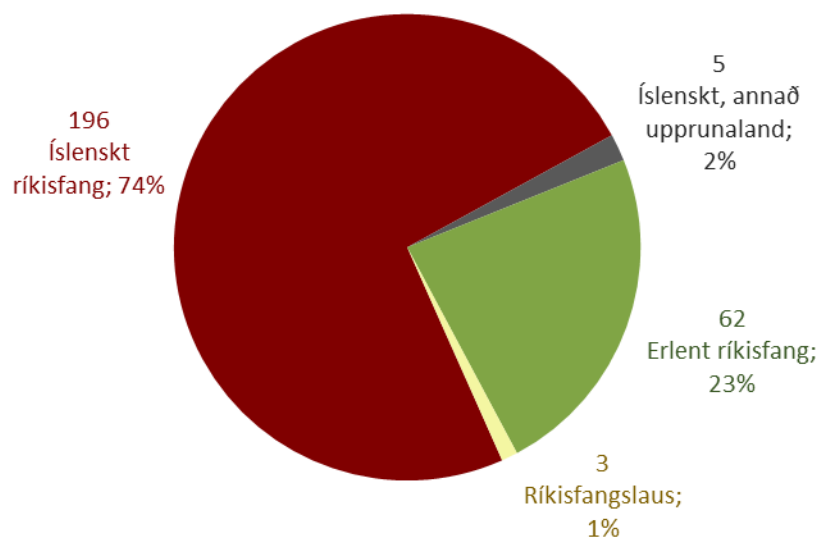
Ríkisfang geranda

MYND 5.1 RÍKISFANG GERANDA

Ríkisfang þolanda er jafnframt í flestum tilfellum íslenskt líkt og kemur fram á mynd 5.2.

Ríkisfang þolanda

MYND 5.2 RÍKISFANG POLANDA

Lögreglumenn telja að félagsleg einangrun og menningarmunur skipti máli í þessu samhengi og jafnframt hugmyndir um að konur eigi að vera undirgefnar mönnum sínum, það megi rasskella börn og einnig sé þrýstingur á konur að halda sambandi gangandi mikill í sumum menningarheimum. Þeir reyni því að sýna nærgætni og sýna því virðingu að fólk hefur mismunandi bakgrunn og gildi, en sumt af þessari hegðun er brot á íslenskum lögum og þeir verða að bregðast við því. Úrvinnsla þessara mála getur líka oft orðið flóknari en vant er, þar sem oft þarf að fá túlk, sem getur verið miserfitt eftir tungumálum, sérstaklega að nóttu til. Tuttugu þjóðerni eru tilgreind meðal þeirra gerenda sem eru með erlent ríkisfang. Þeir þolendur sem eru af erlendum uppruna eru frá 29 löndum samkvæmt skráningum lögreglu. Þessi mikli fjöldi sýnir berlega þörfina fyrir fjölbreytta túlkþjónustu.

Viðmælendur frá *Körlum til ábyrgðar* segja að eitthvað hafi verið unnið með körlum af erlendum uppruna en oft séu vandamál vegna túlkþjónustu. Ef viðkomandi geti ekki bjargað sér á ensku eða íslensku þá geta þeir eiginlega ekki leitað sér aðstoðar að eigin frumkvæði, vegna túlkavanda. Hjá KTÁ hafa líka komið upp vandamál vegna gæða túlkunar og jafnvel hafa viðtöl skapað óþægindi vegna tengsla túlks við gerenda, báðir aðilar koma mögulega úr sama litla innflytjendasamfélaginu. KTÁ hafa komið sér upp lista af áreiðanlegum og faglegum túlkum. Aðili frá Barnavernd Reykjavíkur tekur í sama streng og nefnir að landið sé lítið, það sé erfitt að fá túlk á réttu tungumáli, auk þess sem þjóðarbrotin þekkist. „Það er verið að horfa núna til Skype-túlkunar sem mér finnst bara vera frábær, að við förum bara að nota þjónustu erlendra fyrirtækja. Þá er líka ekkert persónulegt, þá er þetta bara fagtúlkun og fólk á ekkert að hittast í Bónus eða á Laugaveginum eða fara í einhverja togstreitu með hlutverk. Við erum búin að þekkja það mjög lengi hjá okkur.“ Félagsráðgjafar bentu einnig á að mjög erfitt geti verið að fá þolendur til að tjá sig í gegnum túlk. Oft passi

eiginmenn líka upp á að konurnar þeirra komi ekki einar á þjónustumiðstöðvarnar og því oft erfitt að ná til erlendra kvenna.

Nokkuð sem vekur athygli er að KTÁ hafa sennilega aldrei verið með geranda í meðferð sem er Íslendingur giftur konu af erlendum uppruna. Þetta rímar ekki við þann hóp sem leitar sér aðstoðar í Kvennaathvarfinu, en þangað kemur stór hópur erlendra kvenna sem giftar eru Íslendingum. Þetta bendir til þess að í náinni framtíð væri verðugt að leita leiða til að ná til þessa hóps gerenda.

5.4 Fötlun

Í erlendum samstarfsverkefnum hefur fötlun verið greind sem áhættuþáttur í heimilisofbeldismálum. Í verkefnaáætlun Reykjavíkurborgar er ætlunin að beina kastljósinu sérstaklega að fötluðum einstaklingum. Ekki er til nákvæm útfærsla á hvernig útfæra eigi sértæka þjónustu og úrræði fyrir fatlaða en það er verðug áskorun fyrir frekari útfærslu verkefnisins.

Í málaskrá lögreglu eru 56 málsaðilar af 264 málum skráðir með líkamlegar eða andlegar raskanir en lögreglumenn telja þó mál þolenda og gerenda með fötlun ekki koma mikið við sögu. Í þremur tilfellum hjá Reykjavíkurborg var þolandi með fötlun af einhverju tagi og jafn mörg tilfelli voru skráð þar sem gerandi var fatlaður. Þess ber þó að geta að slíkar skráningar eru ekki ítarlegar þar sem málsaðilar á vettvangi eru ekki sérstaklega spurðir um fötlun og því er fötlun ekki skráð nema um augljósa eða sjáanlega fötlun sé að ræða. Aðili frá Barnavernd Reykjavíkur tók í sama streng, að mikið væri um mál sem vörðuðu fólk af erlendum uppruna en færri mál vörðuðu fatlaða einstaklinga. Enginn af þolendum sem rætt var við var með fötlun.

5.5 Kynjað kerfi

Þó að ekki gengið sé út frá því sem vísu í skilgreiningu Reykjavíkurborgar á heimilisofbeldi að karl sé gerandi og kona þolandi má sjá á greinargerðinni *Reykjavík gegn ofbeldi* að kerfið hefur miðað við það hingað til að svo sé. Þar er iðulega fjallað um konur sem þolendur, til dæmis konur af erlendum uppruna og fatlaðar konur (Reykjavíkurborg, 2014). Lögreglumenn minntust á að kerfið sé miðað að því að karlar séu gerendur og konur þolendur. Þó eru karlar þolendur heimilisofbeldis í hluta málanna en lögregla bendir á að skortur sé á úrræðum fyrir þá, líkt og til dæmis að Kvennaathvarfið er fyrir konur. Lögreglumönnum finnst líka að þeir séu almennt líklegri til að nota þvingunarúrræði, eins og handtöku, gagnvart körlum en konum.

Það viðhorf kom einnig fram að aðrir á vettvangi, t.d. barnaverndarstarfsmenn, gangi næstum út frá því að karlinn sé gerandinn og tali alltaf við móður óháð aðstæðum og atburðum. Þetta viðhorf er þó ekki einhlítt. Félagsráðgjafi í rýnihóp lýsti næmni lögreglumanna við að greina aðstæður,

Konur eru í meirihluta þolenda heimilisofbeldis en það einskorðast þó ekki við konur og marga áhættuhópa er að finna í samfélaginu

hún sagði frá því að hún hefði komið inn á heimili og ályktað að tiltekinn aðili væri gerandi en að lögreglan hefði tekið skýrslu með hlutlausum hætti og þá hefðu aðstæður snúist við – ætlaður gerandi í hennar augum hefði í raun verið þolandi. Jafnframt kom fram að einn karlkyns þolandi var ósáttur við barnaverndarfulltrúa á vettvangi því hann taldi að fulltrúinn hefði ekki trú á því að hann væri í raun þolandinn í málinu. Af þessu má álykta að skoða þurfi vel hvaða úrræði hægt sé að móta fyrir karlkyns þolendur, bæði almennt í kerfinu og mögulega hvort að viðhorf starfsfólks sé litað af fyrirfram gefnum sjónarmiðum um hlut kynjanna í heimilisofbeldi.

Úrræði fyrir heimilisofbeldi hafa einnig verið mjög kynbundin, sbr. Kvennaathvarf og *Karla til ábyrgðar*. Þó konur séu í meirihluta þolenda heimilisofbeldis er nauðsynlegt að miða þjónustuna að því að hún sé öllum aðgengileg sem hana þurfa, óháð kynferði. Þannig minnkar hætta á því að einhverjir hópar falli milli stafs og hurðar og fái vanda sinn ekki viðurkenndan og þar af leiðandi þjónustu við hæfi. Þessar áherslur eru að breytast og nú hafa KTÁ breytt sínu úrræði þannig að það miðar við gerendur en ekki kyn þeirra og kallast *Heimilisfriður*. Sama á við hjá þeim sem bjóða meðferð vegna kynferðisofbeldis eins og hjá Stígamótum sem hafa verið að efla þjónustu fyrir karla.

6 Verklag og –þættir samstarfsverkefnisins

6.1 Almenn viðhorf til verkefnis

Almenn ánægja kom fram hjá flestum viðmælendum með verkefnið *Saman gegn ofbeldi* og jafnframt að miklar framfarir hafi orðið í verklagi og samstarfi eftir því sem verkefninu vatt fram. Flestar athugasemdir varða verklag en þó aðallega fjárveitingar í verkefnið og vinnuálag.

Fram kom hjá félagsráðgjöfum sem rætt var við að verkefnið feli í sér mjög gott inngrip, gefi skýr skilaboð til þolenda og gerenda og að það yrði mikil afturför ef því yrði ekki haldið áfram. Verkefnið sé bæði þarft og jákvætt fyrir félagsráðgjafa og einn félagsráðgjafi lýsti þessu á eftirfarandi hátt: „*Spennandi tækifæri fyrir félagsráðgjafa, að fara á vettvang, hitta fólk í aðstæðum, að geta leiðbeint fólki, stutt og frætt og komið málunum í réttan farveg og til réttra fagaðila strax.*“ Annar félagsráðgjafi orðaði sína upplifun þannig: „*Maður hugsar eiginlega, pínulítið, hvernig var þetta áður, þegar maður fer í útköll og hvað maður er að gera og hugsar: Hvað var gert? Var fólk svo bara skilið eftir í þessu og hafði ekkert áfram að leita? Mér finnst þetta það mikilvægt að það er þínu óhuggulegt að hugsa til þess að það hafi ekki verið.*“ Félagsráðgjafar sem hafa unnið við verkefnið eru því almennt ánægðir með það og vilja að því verði haldið áfram.

„Mér finnst þetta gefa skýr skilaboð út í samfélagið að við samþykkjum ekki heimilisofbeldi“

Lögreglumaður um þau skilaboð verkefnisins að ofbeldi sé ekki liðið

Allir þeir lögreglumenn sem talað var við voru sammála um að verkefnið væri af hinu góða og hefði í för með sér mjög nauðsynlega breytingu í þessum málaflokki, þrátt fyrir að deila mætti um mismunandi framkvæmdaðætti. Áður fyrr voru heimilisofbeldismálin þannig að lögreglan kom á vettvang en þar sem engin eftirfylgni var til staðar fór ástandið mjög gjarnan aftur í sama farið: „*Þessi málaflokkur var þess eðlis að það var aldrei nein framför, sérstök, í honum. Gamla kerfið var sem sagt það að við komum á staðinn en svo sat þolandinn í því að það eigi að fylgja þessu eftir og heimilisofbeldi á það til að vera vítahringur, það koma góðir tímar og slæmir tímar. Þannig að eftir slæma tímann kom góður tími og þá var ekkert gert, svo kom annar slæmur tími og þá aftur vorum við á núllpunkti.*“ Vinnsla

mála hefur því gjörbreyst og lögreglumenn skynja að nýtt vinnulag sé líklegra til að koma í veg fyrir frekara ofbeldi. Átakið sendir líka þau skilaboð til þolenda og annarra að ofbeldi sé ekki liðið.

Undir þessi skilaboð taka margir viðmælendur. Fulltrúar KTÁ eru mjög ánægðir með verkefnið og telja það mjög til bóta: „Nú er búið að gera heimilisofbeldi að opinberu lýðheilsuvandamáli, eins og við kjósum að kalla það, og þá fær þolandinn fleiri „resúrta“ til að vísa á og pressa á og umræðan verður líka pressa í eðli sínu. Við erum rosa glaðir með þetta áttak.“ Þeir bæta því við að öll umræða í kringum verkefnið hafi verið fagleg og ábyrg og það sé mikilvægt og bæta svo við: „Aðalatriðið í þessu er að ef þú beitir ofbeldi inni á heimili, beitir þína nánustu ofbeldi, þá er það ekki einkamál, það er lýðheilsuvandamál og þá mun ákveðið ferli fara í gang. Þá verður ekkert voðalega mikið þælt í hvort þetta hafi verið óheppni eða eitthvað svolítið frekar en ef þú ert tekinn ölvaður við akstur, þá fer ákveðið ferli í gang. Friðhelgi einkalífsins á ekki við vegna þess að afleiðingarnar eru svo alvarlegar. Þetta er í raun aðalatriðið og þessi umræða má í rauninni vera mikið opnari.“

Lögreglumennirnir minntust einnig á viðhorfsbreytingar í lögreglunni: „Sjálfum finnst mér algjörlega nauðsynlegt að við höfum farið út í þetta, og mjög jákvætt ... það eru ótal mörg mál sem við fórum í áður sem við hefðum aldrei flokkað sem heimilisofbeldi sem við gerum í dag ... Ég held að lögreglan hafi lítið svolítið á heimilið sem einhvers konar einkastað, það sem fór þar fram, þó við vissum að það hefði eitthvað gengið á, að þá ef það var sagt nei, þá gengum við bara út, það var ekki gengið á eftir neinu.“

Lögreglumenn telja að viðhorfsbreytinga gæti innan lögreglunnar eftir að verkefnið hófst

Aðili frá Barnavernd Reykjavíkur taldi að verklagið hefði þróast og batnað, en það viðhorf var ríkt hjá öllu því starfsfólki sem rætt var við. Barnavernd taldi jafnframt að hlutverk starfsfólksins væri skýrt, að sinna börnunum, en taldi jafnframt gott að vita af því að félagsþjónustan fylgdi nú fullorðna fólkinu eftir. Vinnulagið hjá starfsfólki Barnaverndar hefði ekki breyst svo nokkru nemur en hins vegar hefði málafjöldi aukist verulega.

„Besti vinur heimilisofbeldis er þögnin og leyndarmálið“
Starfsmaður Karla til ábyrgðar

Flestir lögreglumennirnir ræddu um mikilvægi þess að fá félagsþjónustu og barnavernd til að hjálpa heimilum sem þurfa aðstoð, þar sem sum vandamálin eru félagsleg og þurfa því aðrar lausnir en löggæsluúræði. Þannig hefur oft komið fyrir að

lögreglan komi á heimili, þar sem miklir erfiðleikar eru, sem hafa ekki verið í samskiptum við félagsþjónustu áður og gott sé að tengja þessa aðila saman: „*Heimilis- ofbeldi er yfirleitt ekki einangrað mál, það er einhver aðdragandi og aðdragandinn er það sem við þurfum að vinna úr ... Fólki líður illa og lögreglan er ekkert að fara að leysa það en félagsþjónustan gæti gert það.*“

Með nýja verklaginu er lögð áhersla á að setjast niður og ræða við fólk um hvað er í gangi á heimilinu, stundum taka lögreglumenn við sálgæsluhlutverki en stundum gerir félagsþjónustan það. Þetta verklag er mikil breyting frá því sem áður var, þar sem var bara farið beint inn og svo út aftur en ekkert reynt að vinna með ástandið á heimilinu sjálfu. „*Mér finnst svo mikilvægt að þetta sé unnið svona, af því við erum yfirleitt að koma í veg fyrir áframhaldandi brot og svo er það búið. En þarna erum við að reyna að bæta ástandið á heimilinu, hvort sem það er fyrir fólkið eða börnin eða alla aðilana.*“ Þó minntust nokkrir lögreglumenn á að aðkoma félagsþjónustu og barnaverndar væri kannski ekki nauðsynleg fyrir hvert einasta mál og það væri gott að þolendur gætu hafnað ferlinu ef börn eiga ekki lögheimili á staðnum.

Starfsfólk ákærusviðs lögreglunnar nefndi sérstaklega að hjálplegt væri að nú væru teknar myndir af vettvangi: „*Þegar verið er að taka myndir af áverkum á vettvangi, það held ég að sé jákvæðast í þessu verklagi. Af því að fólk er oft ekki tilbúið til að fara og fá áverkavottorð en þá erum við með myndir af áverkum og þá er hægt að sækja málin á þeim grundvelli.*“

Í viðtölum við sérfræðinga hjá lögreglu kom fram að ákveðinnar togstreitu hefði gætt innan lögreglunnar vegna mikillar áherslu á verkefnið og jafnvel væri hægt að tala um mótþróa. Einn þeirra lýsir þessu svona: „*Að mínu mati erum við að fást við gamla og nýja tíma ... Kannski bæði samfélagslega og innan lögreglunnar.*“ Verkefnið sé þó ekki nein bylting heldur er eingöngu verið að fylgja stefnu stjórnvalda, vanda verklag og bæta árangur. Þetta á ekki bara við á Íslandi heldur eru þetta breytingar sem eiga sér nú stað bæði í Evrópu og Bandaríkjunum.

6.2 Framlag félagsþjónustu og Barnaverndar

Starfsfólk félagsþjónustu taldi almennt að verkefnið væri mjög jákvætt og þarft, að nú fengju félagsráðgjafar betri upplýsingar og tengsl við lögreglu og milli stofnana væru almennt betri. Áður hefðu mál oft komið seint inn á borð félagsráðgjafa, jafnvel þó að lögregla hafi verið búin að fara í mörg útköll á sama heimili.

Svipaðar upplýsingar koma frá lögreglu og almenn ánægja er með að fá barnavernd og félagsþjónustu á vettvang t.d. þannig að lögregla geti einbeitt sér að sínum verkefnum eins og skýrslutöku.

Félagsráðgjafar lögðu þó áherslu á að efla samstarf á milli aðila og að stundum væri lögregla t.d. með upplýsingar sem félagsráðgjafar hefðu ekki og þá telja þeir að félagsráðgjafar ættu jafnvel að hafa meira frumkvæði í verkefninu.

Deildarstjóri á þjónustumiðstöð sagði frá því að það hefði komið á óvart hversu lítil samskipti væru út af verkefninu og að deildarstjórar mættu vera betur upplýstir. Hún benti líka á mikilvægi þess að þjónusta fjari ekki út. Það þurfi að vera skýrt hvenær þjónustumiðstöðvarnar taki við málunum og verkferlar þurfi að vera skýrir þannig að eftirfylgnin sé góð án þess að dregið sé úr friðhelgi heimilanna.

„Hvað var gert? Var fólk svo bara skilið eftir í þessu og hafði ekkert áfram að leita? Mér finnst þetta það mikilvægt að það er þínu óhuggulegt að hugsa til þess að það hafi ekki verið“

Félagsráðgjafi vísar til þess vinnulags sem áður var við lýði

Þá kemur fram ánægja félagsþjónustu með að skráning á ofbeldi er nú markvissari en hún var áður þegar erfitt var að kalla fram tölfraði, lykiltölur og aðrar upplýsingar. Þetta auðveldar alla aðkomu að ofbeldismálum og alvaran er meiri.

Allir þolendur sem rætt var við lýstu yfir ánægju með félagsþjónustu á vettvangi. Viðmælendur töldu að félagsþjónustan hefði komið vel fram, verið ljúf og samvinnufús og sýnt stuðning og skilning: „Þetta var bara mjög eðlilegt, eðlileg samskipti. Bara spurðu út í hvað skeði og allt það allt í þeim pakka sko. Og svo var hún þarna, frá félagsþjónustunni held ég, hún var bara, mér fannst hún sko, hún talaði svona við mann eins og maður væri bara þú veist, bara persóna, svona skildi þetta allt saman og það var bara mjög einfalt.“ Annar þolandi orðaði þetta svona: „Þeir [lögreglu-mennirnir] kunnu ekkert að tala við mig, þannig séð, þeir gátu ekkert, einhvern veginn, sagt réttu hlutina til þess að ég myndi róa mig niður. Svo komu félagsráðgjafar og þeir voru geðveikt rólegir og þeir tóku utan um mig og spurðu hvað gerðist og þú veist, voru svo mjúkir, skilurðu, maður verður svo hræddur við lögregluna, af því þeir náttúrulega eru í þessum búningum sem eiga að vera ógnandi.“

Nokkrir minntust sérstaklega á hversu gott var að tala við félagsþjónustu á vettvangi því starfsmanni hennar tókst að hugga og hjálpa á annan hátt en lögreglu og barnavernd. Einn þolandi notaði til dæmis orðalagið að félagsráðgjafinn væri mjög „hlýr“ en lögregla og barnavernd hins vegar „kaldari“.

Fjórir þolendur sögðu frá því að þeir hafi ekkert heyrt frá félagsþjónustu eftir að útkallið átti sér stað. Þrír af þeim hefðu viljað fá símtal eða heimsókn til að fá ráðgjöf og tengingu við úrræði en einn hafði ekki áhuga á því vegna eigin áfengisvanda.

Félagsþjónustan hringdi í tvo þolendur eftir útkallið til að athuga hvernig þeim liði. Þeir voru báðir ánægðir með þá þjónustu sem þeir fengu en annar þáði aðstoð, m.a. styrk fyrir sálfræðiþjónustu og fjárhagsþjónustu vegna húsnæðis og leikskóla. Annar þolendanna, sem er 18 ára kona, var strax í miklum samskiptum við félagsþjónustu og fékk skólastyrk og íbúð. Móðir hennar hefur beitt hana ofbeldi síðan hún var fimm ára. Hún var mjög ánægð með viðbrögð félagsþjónustu sem aðstoðaði hana við að komast burt af heimilinu og verða sjálfstæð. Hins vegar sá hún það sem lykilkátt í lausn sinna mála að hún væri orðin 18 ára, ofbeldið hafði átt sér stað í mörg ár með vitneskju Barnaverndar en engin inngrip frá þeim höfðu hjálpað henni.

Tveir þolendur lýstu óánægju með aðkomu félagsþjónustu. Annar þeirra lýsti mikilli ánægju með samskipti við félagsþjónustu á vettvangi en svo hafði ekkert gerst í framhaldinu: „Það [að málinu var ekkert fylgt eftir] drap svolítið traustið mitt gagnvart þessu fólki.“ Þessi þolandi vildi fá sálfræðiaðstoð fyrir son sinn en hefur ekki fengið hana. Þolandanum var sagt að félagsráðgjafi myndi hafa samband, sem var ekki gert, svo þolandinn hringdi í ráðgjafann og skildi eftir skilaboð en það var aldrei hringt til baka. Hún hefur farið til annars félagsráðgjafa sem hún er ekki ánægð með því hún fær sjaldan jákvæð svör við beiðnum og hefur jafnvel fengið mismunandi svör eftir því hvern hún spyr. Vegna þessara vonbrigða hefur þolandinn ekki reynt að sækja meiri faglega þjónustu.

Hinn þolandinn er kona sem ekki hefur fengið eftirfylgnisímtal eftir útkallið. Hún reyndi líka að hafa samband sjálf en ekki var hringt í hana til baka. Hún hafði orðið vongóð á vettvangi en skortur á eftirfylgni varð til þess að henni fannst eins og hún stæði ein og án stuðnings. Svo vildi til að hún í viðtölum hjá öðrum félagsráðgjafa sem hún er ekki ánægð með: „Ég hef verið hjá félagsráðgjafa og það er bara djók ... Það er ekkert plan, það er engin aðgerðaáætlun. Ég fékk reyndar samþykkt fjárhagslega, að þeir borga dagmömmuna, ég borga og svo endurgreiða þeir mér. Ég fékk þrjá mánuði og svo aftur þrjá mánuði. Og svo óskaði ég eftir, af því ég er hjá sálfræðingi, en þá sagði hún: „Við skulum bíða með það, það er svo erfitt að sækja um bæði í einu“ og ég sagði: „Já, gerum það.“ Þetta er bara djók. Ég er ekki að segja að borgin eða sveitarfélagið eigi að halda mér uppi en þetta eru sérstakar aðstæður og ég er tilbúin til að bæði koma mér út úr þessu og ég finn að eins sjálfstæð og ég er, þá er að renna upp fyrir mér að ég er ekki að koma úr heilbrigðum aðstæðum. Svona starfsgetu eða orkulega eða bara sjálfið, ég er svona sirka 60%. Þannig að support systemið sem að tekur við, mín reynsla, það er ekkert.“ Hún hefði viljað fá sálfræðiþjónustu sem hún telur nauðsynlega fyrir þolendur heimilisofbeldis almennt. Hún vildi einnig fá aðstoð eða ráðgjöf varðandi umgengni sonar síns og gerandans en hefur ekki fengið neitt slíkt.

Þessi mál benda til þess að eitthvað skorti á í eftirvinnslu og að tryggt sé að haft sé samband við alla þolendur eftir útkall.

Eftirfylgni af hálfu félagsþjónustu er mikilvæg í augum þolenda og heppilegt að skoða vel hvernig best verður að henni staðið

6.2.1 Gagnrýni af hálfu félagsþjónustu

Félagsráðgjafar hafa sagt frá nokkrum þáttum sem þeir vilja gagnrýna í þessu verkefni. Í fyrsta lagi eru þeir ósáttir við að skráningarkerfi þeirra geri ekki ráð fyrir því að um ágreining sé að ræða, alltaf þurfi að skrá þolanda og geranda en sum mál eru flóknari en svo að þetta henti vel. Þetta getur orðið til þess að aðilar sem ekki hafa beitt ofbeldi eru skráðir sem gerendur óverðskuldað.

Í öðru lagi bentu félagsráðgjafar á að það þurfi að leggja meiri áherslu á gerendur í verkefninu, til að stöðva ofbeldið þarf að ná almennilega til þá. Félagsráðgjafar hafa lítið samband við gerendur, sem séu yfirleitt farnir af heimilinu þegar þeir koma á staðinn og þar að auki vilji þeir oft ekki afskipti félagsráðgjafa. Einnig er spurning hvort félagsráðgjafi ætti að vera viðstaddur skýrslutöku af geranda á lögreglustöð, til dæmis þegar það er gert næsta dag. Einnig þarf að skoða hvort það geti skaðað traust þolenda til félagsráðgjafa ef þeir eiga að vera stuðningur við gerendur líka eða hvort að annað fyrirkomulag er betra. Erfitt er líka að skrá gerendur hjá félagsþjónustu, þar sem ekki er hægt að skrá geranda sem þjónustuþega í málaskrá ef gerandinn tilheyrir annarri þjónustumiðstöð en þeirri sem viðkomandi félagsráðgjafi starfar við.

Loks hefur það komið fyrir að verið sé að kalla félagsráðgjafa út í útköll í öðrum bæjarfélögum en í Reykjavík þó að það sé augljóslega utan þeirra verkswiðs.

6.3 Framlag lögreglu

Flestir þolendur töldu að lögreglan hefði sýnt gott viðmót á vettvangi og reynt að hressa þolandann við. Einn þolandi lýsir þessu svona: „[Lögreglan talaði við mig] með hómur, þössuðu að hafa þetta glaðlegt ... þeir fengu mig alveg til að hlæja á staðnum. Náðu alveg að minnka stressið og láta mér líða betur og allt ... Þau fá alveg stóran plús fyrir sína vinnu.“ Einnig var tekið fram að lögreglan kom vel fram við börn sem voru á vettvangi.

Einn kvenkyns þolandi minntist á að henni fannst eins og lögreglan vissi ekki alveg hvernig ætti að tala við hana og fannst henni góð viðbót að félagsráðgjafi væri á staðnum. Í nokkrum tilfellum kvörtuðu þolendur þó yfir viðmóti lögreglu. Einn kvenkyns þolandi lýsir því að henni hafi þótt eins og lögregluna grunaði að hún hefði gert eitthvað af sér og fannst henni það mjög óþægilegt. Annar kvenkyns þolandi sem var undir áhrifum áfengis á vettvangi kvartaði yfir því að henni fannst lögreglan taka afstöðu með gerandanum. Loks upplifði einn þolandi að rannsóknarlögreglumaður hefði ekki komið vel fram við hana og hefði verið að reyna að fá hana til að taka gerandann aftur inn á heimilið af því hann væri fullur iðrunar.

Sumir þolendur hafa reynslu af lögreglu bæði fyrir og eftir að átaksverkefnið hófst. Kona í þeirra hópi tók sérstaklega fram að hún hefði ekki verið óánægð með hvernig málin voru unnin áður. Aðrir lýstu fyrra verklagi þannig að lítið verið gert á vettvangi. Önnur kona sagði t.d. frá því að **gerandinn hafi í fyrsta skipti verið handtekinn á þessu ári eftir margra ára ofbeldi og ítrekuð útköll lögreglu**. Hann hefur ekki beitt hana ofbeldi síðan hann var handtekinn og telur hún sig vera mun öruggari á heimili sínu nú, sem er mjög mikil framför, þar sem gerandi upplifði það sem mikla niðurlægingu að vera handtekinn. Hún telur að lögregla ætti því að halda áfram að bregðast svona við, þar sem það geti fælt gerendum frá því að beita ofbeldi. Annar þolandi lýsti greinilegum mun á aðgerðum lögreglu eftir að átaksverkefnið fór af stað, nú væri tekið betur á málinu en áður.

„Þetta var bara tekið svolítið föstum tókum ... Þá leið mér eins og það yrði gert eitthvað. Og mér leið líka eins og núna væri allt ... allt í lagi“

Polandi lýsir mun á viðbrögðum lögreglu fyrir og eftir átaksverkefnið

Polendur lýstu einnig yfir ánægju sinni með það verklag, að talað er við þolanda og geranda sitt í hvoru lagi, að skýrslan er tekin upp og að teknar séu myndir af áverkum og aðstæðum. Einn þolandi sagði sérstaklega frá óánægju með nálgunarbannsferlið. Polandanum hafði verið sagt á vettvangi að hann gæti fengið nálgunarbann, en seinna var dregið í land með það. Viðkomandi upplifði mikil vonbrigði í kjölfar þessa. Þetta mál sýnir hversu mikilvægt er að allt starfsfólk vinni málin á sama hátt til að vekja ekki upp vonir og svo vonbrigði hjá notendum þjónustunnar.

6.3.1 Gagnrýni af hálfu lögreglunnar

Flestir lögreglumenn töldu að verkefnið hefði í upphafi verið mjög umdeilt þeirra á meðal. Þeir vitnuðu um það að heimilisofbeldismál geti í eðli sínu verið flókin og sumum fannst nýja verklagið hafa í för með sér aukna vinnu, auk þess sem fjöldi mála jókst strax. Þá kom fram að það vantaði mannskap til að sinna þessum málum svo vel sé. Verklag hefur hinsvegar slípast til og úrvinnsla orðið auðveldari með tímanum. Lögreglumennirnir eru sammála um að neikvæð viðhorf til verkefnisins hafi þó ekki komið niður á þjónustu lögreglunnar sem hafi unnið vel að málunum. Þó þurfi að reikna með því að lögreglumenn eru mannlegir og geta gert mistök og að innleiðing breytinga tekur alltaf einhvern tíma.

Heimilisofbeldismálin sem falla undir hið nýja fyrirkomulag hafa reglulega verið rýnd af stjórnendum verkefnisins, og er sú vinna nokkuð umdeild meðal lögreglua-manna. Sumir þeirra fagna því að fá gagnrýni sem nýtist til að bæta vinnubrögð, rétt viðbrögð og skýrslugerð. Mörgum fannst gagnrýnin hins vegar snúast um smáatriði sem ekki

skipti öllu máli í vinnslu málanna og þeir lögðu áherslu á ólíku væri saman að jafna að vera á vettvangi og að lesa skýrslu síðar. Ábendingum um bætt verklag er komið á framfæri með tölvupósti á rannsóknarlögreglumennina og alla æðstu yfirmenn þeirra og nokkuð bar á óánægju með þetta fyrirkomulag. Yfirferð málanna eykur vinnuálag og þeim fannst vinnulagið líka oft niðurlægjandi og óþarft, sérstaklega þegar athugasemdirnar snúast oft ekki um meginatriði málanna. Flestir sögðust gjarna vilja bæta vinnulag en að það væri líklegra til árangurs að ræða við lögreglumennina og gefa þeim færi á að útskýra af hverju mál var unnið á ákveðinn hátt. Almennt telja þeir jákvætt að reynt sé að samræma vinnubrögð, sérstaklega í skýrsluskrifum, þar sem vinnulag er oft mjög persónubundið. Þá kemur fram að sumum finnst erfitt að taka gagnrýni á vinnu sína en það sé þó ljóst að allir verði að læra og bæta vinnulag og þó að rýnin sé í sjálfu sér ekki slæm hafi framkvæmd hennar valdið því að margir urðu neikvæðir út í verkefnið í heild. Sérfræðingar lögreglu tóku einnig fram að margir sem voru neikvæðir í byrjun hafa þó hrifist með í verkefninu og fengið betri skilning á málaflokknum og mikilvægi réttra viðbragða.

Lögreglumennirnir sögðu einnig að verklagi hafi verið fylgt of stíft, m.a.s. í aðstæðum þar sem það á alls ekki við. Mest kvað að þessu í upphafi verkefnisins en þá hafi starfsfólk verið hrætt við að fara út fyrir verklag og hafi óttast ávitur vegna frávika frá því. Þeir leggja áherslu á að það þurfi að treysta starfsfólki til að vinna vel og meta aðstæður rétt. Þegar hamrað er á verklaginu taka einhverjir lögreglumenn því þannig að verið sé að efast um reynslu þeirra og hæfni. Þeir telja líka að lögregla þurfi að hafa meiri sveigjanleika í þeim fjölda mála sem ekki teljast alvarleg og þó að það sé til bóta að hafa ferli með rannsóknarlögreglu, félagsþjónustu og Barnavernd í boði sé ekki nauðsynlegt að kalla allt teymið út í hverju einasta máli. Þá kemur fram að það væri til bóta ef varðstjóri hefði vald til að meta hvenær teymisins sé þörf og hvenær almenna lögreglan geti afgreitt mál. Viðmælendur telja að í dag fari mikill tími í minniháttar ágreining milli fólks og að sterk viðbrögð við öllum málum geti jafnvel gert lítið úr alvarlegu málunum.

Lögreglumennirnir voru ekki sammála um mikilvægi þess að taka skýrslu strax á vettvangi, eins og verklagið segir fyrir um, þegar aðilar eru undir áhrifum vímuefna. Upplýsingar sem fást í slíkum aðstæðum eru misjafnar að gæðum og oft erfitt að fá samhengi í frásögn aðila. Aðrir benda á að gott sé að taka skýrslu strax á vettvangi því fólk vill oft tjá sig og að þannig fái upplýsingar sem viðkomandi myndi ekki koma á framfæri við skýrslutöku síðar.

Sumir lögreglumenn lýstu efasemdum um að halda málum til streitu í trássi við vilja þolanda. Óljóst væri hvort að slíkur málarekstur skilaði árangri ef þolandi vildi svo vera áfram með gerandanum, sérstaklega eftir að sakfelldur hefði verið í máli eða nálgunarbann sett á. Einnig töldu sumir að handtöku væri of oft beitt í nýja verklaginu. Lausnin fælist ekki alltaf í því að setja gerandann í fangaklefa heldur þyrfti að meta aðstæður hverju sinni. Sérstaklega getur fangelsun verið harkalegt og óvið-eigandi úrræði í málum þar sem ofbeldi er ekki alvarlegt.

Í sumum tilvikum upplifa lögreglumenn að þeir hafi ekki upp á mikil úrræði að bjóða. Þetta á sérstaklega við um mál þar sem ekki er um makaofbeldi að ræða, eins og til dæmis ofbeldi uppkomins barns gegn foreldrum sínum. Einnig getur verið erfitt að aðstoða karlkyns þolendur og aðra sem sem ekki falla vel að þeim úrræðum sem nú eru í boði. Úrræði fyrir þolendur eru almennt ætluð konum og eitt úrræði er í boði fyrir gerendur, *Karlar til ábyrgðar*. Verið er að breyta nafni KTÁ í *Heimilisfriður* í samræmi við breytt hlutverk úrræðisins sem ekki er lengur bara ætlað körlum.

Á mörgum viðmælendum mátti þó skilja að stærsti vandinn varðandi þá aðila sem ekki hafa áhuga á að þiggja meðferð eða aðstoð, oftast í málum þar sem mikil neysla áfengis- eða vímuefna átti sér stað. Í samtali við KTÁ kom fram að þeim þætti sjálfsagt að dæma fólk til meðferðar vegna ofbeldis. Þeir væru tilbúnir að skapa slíkt úrræði, sem yrði aðeins öðruvísi en það sem nú er í boði. Þekkt væri að árangur væri af slíkri þvingaðri meðferð þó að hann væri ekki jafn góður og af meðferð sem fólk fer í sjálfviljugt.

Af sérfræðingum lögreglu má skilja að nýtt verklag hafi síst skilað sér inn á ákærusvið lögreglunnar og líklega hefði þurft sérhæft námskeið eða meiri handleiðslu fyrir starfsmenn þess.

Sérfræðingar hjá lögreglu lýstu almennri ánægju með samstarf við Reykjavíkurborg en þar hefði verið mikill áhugi á framgangi verkefnisins og almennt vel gengið að leysa úr þeim vandamálum sem upp hafa komið. Deildarstjóri hjá Reykjavíkurborg talaði þó um mismunandi menningu innan stofnananna sem standa að verkefninu og sér fyndist að lögreglan væri vanari að hlýða skipunum að ofan. Ef hún sendi tölvupóst með fyrirmælum á sína undirmenn færu oft umræður af stað um verklag og annað og sitt sýndist hverjum. Þetta taldi hún ekki eiga við í lögreglunni og þar væri meiri hefð fyrir hlýðni við yfirmenn.

6.3.2 Gagnrýni af hálfu ákærusviðs lögreglu

Starfsfólk ákærusviðs hafði almennt séð nokkuð gagnrýna sýn á verkefnið í heild, ólíkt öðrum hópum sem talað var við. Þannig kom fram að starfsfólk hafi verið að mestu leyti ánægt með hvernig mál voru unnin áður hjá lögreglunni. Ein undantekning sé betri söfnun sönnunargagna á vettvangi, eins og þegar teknar eru myndir af áverkum. Starfsfólk ákærusviðsins lagði áherslu á að ekki sé hægt að vinna öll mál heimilisofbeldis með sama hætti og það þyrfti að treysta rannsakanda máls til að meta aðstæður og til hvaða aðgerða ætti að grípa. Þau höfðu líka varfærna sýn á nálgunarbann, litu oft á það sem mjög íþyngjandi úrræði og að það þyrfti að vernda réttindi gerenda ásamt réttindum þolenda. Til dæmis var sérstaklega minnst á að þolendur brjóti stundum nálgunarbannið sjálfir, en starfsfólki ákærusviðs finnst að bannið eigi að ganga í báðar áttir.

Þessi hópur lagði einnig áherslu á að taka heildræna nálgun þegar kemur að heimilisofbeldismálum, eins til dæmis með meiri innkomu geðheilbrigðiskerfisins. Að lokum sagði starfsfólk ákærusviðsins að það hefði viljað meira samráð við sig við mótun og innleiðingu verkefnisins.

6.4 Vinnuálag

Það er sammerkt þeim sem rætt var við að allir töldu vinnuálag vera óhóflegt. Um-ræða um vinnuálag starfsfólks lögreglunnar kom síendurtekið upp hjá viðmælend-um, bæði hjá starfsfólki lögreglunnar sem upplifir sig nú þegar vera störfum hlaðið, sem og hjá félagsráðgjöfum Reykjavíkurborgar sem töldu augljóst að vinnuálag starfsfólks lögreglu væri mjög mikið. Þegar átaksverkefnið fór af stað bættist mjög mikil vinna við, sér í lagi hjá rannsóknarlögreglumönnum, án þess að auknir fjármunir eða starfsfólk væri sett í málaflokkinn. Þá hefur ekki verið slakað á kröfum eða álagi í vinnslu annarra brotaflokkar. Þetta veldur því líka að lögreglumenn upplifa streitu í starfi. Þeir hafa jafnvel bara tíma til að sinna mjög alvarlegum málum og önnur mál þurfa þá að sitja á hakanum.

„Þú ert alltaf að slökkva elda einhvers staðar“

Rannsóknarlögreglumaður vísar til álags í starfi

Rannsóknarlögreglumenn sjá líka málin staflast upp hjá sér hraðar en þeir geta unnið úr þeim. Þetta hefur mjög neikvæð áhrif á þá og það gætir jafnvel ákveðins vonleysis hjá þeim: „Það er bara leiðinlegt og lýjandi að vera með mál á borðinu og sjá þau hrúgast upp, þú veist að þú ert ekkert að fara í þau ... og maður er bara eiginlega búinn að gefast upp á því, það verður aldrei tími til að gera þetta.“ Rannsóknarlögreglumenn hafa skilning á því að þeir eigi að forgangsraða heimilis- ofbeldismálum en finnst erfitt að ná ekki að klára allt sem þeir eiga að vinna að og á meðan sitja aðrir málaflokkar á hakanum.

Starfsfólk ákærusviðs lögreglunnar tók í sama streng: „[Mannskapurinn] er keyrður áfram í marga klukkutíma í hverju útkalli sem að verður kannski ekkert meira úr. Þeir menn sem fara í útköllin þurfa að fara í hvíld. Það bitnar á vinnu þeirra daginn eftir. Þá er mannekla á stöðvunum, svo mæta þeir aftur þreyttir til vinnu. Það er bara dæmi um það hér að menn sem mæta í bakvaktir eru með í fanginu þegar þeir mæta aftur á mánudegi kannski sex tilvik sem að kallast heimilisofbeldi. Þeir komast ekkert í önnur mál.“ Vinnsla heimilisofbeldismála hefur líka breyst mikið þannig að núna tekur hvert mál mun lengri tíma en áður og felur í sér meiri skrif-finnsku. Talað var um að hvert einasta mál tæki a.m.k. fimm klukkutíma og í flóknari málum getur

úrvinnsla tekið allt að sólarhring. Einnig tekur samstarf með öðrum starfsstéttum tíma sem getur lengt ferlið enn frekar. Eftir því sem starfsfólkið venst verklaginu þá fer þetta að ganga hraðar en er engu síður mjög mikil vinna og það þarf fleira starfsfólk og fleiri vinnustundir til að geta unnið þetta jafn vel og starfsfólkið kysi.

Sérfræðingar lögreglu bentu einnig á að mikið vinnuálag er innan lögreglunnar og því kannski ekki skrítið að sumum finnist fara of mikil orka í þennan málaflokk þar sem ekki fylgdi neitt fé með verkefninu og lögregla hefur búið við langvarandi niðurskurð, sameiningar embætta og hagræðingu.

Ekki er einungis aukið álag á lögreglu því að fram kemur hjá flestum ef ekki öllum viðmælendum matsteymisins að vinnuálag hafi aukist á öllum vígstöðvum. Aðili frá Barnavernd tiltók ekki einungis mikla aukningu mála, heldur væru útköll lengri. Slíkt þýddi einnig aukna notkun á bílum og sínum, auk þess sem starfsfólk fengi frítökurétt og í kjölfarið ykist álag annars staðar.

Starfsmenn félagsþjónustu bæta vöktum vegna verkefnisins að miklu leyti ofan á aðra vinnu og upplifa mikið álag við að taka bæði bakvaktir og vera í fullri dagvinnu. Það sem þeir kvarta helst yfir er að erfitt sé að sinna bakvöktunum með tilheyrandi eftirvinnslu auk þess að skila fullri dagvinnu. Einnig hefur bakvaktafyrirkomulagið verið þannig að félagsráðgjafar fá ekki greitt ef útkall kemur á dagvinnutíma. Dæmi var um félagsráðgjafa sem fór í fjögur útköll á einum sólarhring en fékk bara greitt fyrir tvö. Þetta getur verið lýjandi og letjandi. Félagsráðgjafarnir voru sammála um það að álagið sé það mikið að fólk muni ekki endast lengi í óbreyttu fyrirkomulagi.

Karlar til ábyrgðar hafa líka fundið fyrir gríðarlegri aukningu mála í sínu starfi. Þeir fá fleiri tilvísanir en hafa einnig tekið þátt í fræðslu fyrir þátttakendur í áttakinu, bæði félagsþjónustu, barnaverndarstarfsmenn og lögreglu. Úrræði þeirra er nú fastur liður í tilvísunum Barnaverndar og því koma flestar tilvísanir núorðið þaðan. Fyrstu sex mánuði 2015 var aukning mála hjá þeim 42% en árið á undan var líka mikið vaxtarár í starfseminni. Fyrir utan fjölgun tilvísana vegna opinberra afskipta þá smitar verkefnið út frá sér og fleiri gerendur sem ekki hafa orðið fyrir afskiptum yfirvalda vísa í umræðu um *Saman gegn ofbeldi* sem ástæðu fyrir komu. Fulltrúar KTÁ benda á að sama hafi átt sér stað á Suðurnesjum. Umræðan verður líka til þess að þolendur eru meðvitaðri um úrræðið og geta bent á það.

Viðmælendur frá KTÁ benda einnig á að allir sem sinni verkefninu bæði lögreglan, félagsþjónustan og Barnavernd vinna undir miklu álagi, mjög mikið sé af verkefnum og mjög mikill niðurskurður og svo bætast við mjög mörg verkefni. „Það er hægt að hlaupa svona á hugsjóninni í einhvern tíma en það er spurning hvað er hægt að gera það lengi. Ef þetta fólk fer svo að reka sig á það sem við erum að benda á, segjum t.d. að það fari að myndast biðraðir hjá okkur, sem eru að auka brottfallið, ef það er langur biðlisti, segjum að það sé þannig að það séu í raun engin úrræði fyrir börn, o.s.frv. þá er hætt við því að þetta verði eitt af þessum skylduverkefnum sem við verðum allavega að hafa þannig að það sé ekkert upp á fólk að klaga.“

6.5 Útköll

Með breyttu verklagi koma mun fleiri aðilar á vettvang í útköll. Lögreglumenn sem koma í útkall, ráðfæra sig við stöðina og mál eru flokkuð. Þá eru rannsóknarlögreglumenn kallaður út, sem og sérfræðingar frá Barnavernd og félagsþjónustu.

Félagsráðgjafar telja að samvinna í útköllum gangi almennt vel og hafi batnað eftir því sem líður á verkefnið. Þó eru nokkur íhugunarefni sem kom fram í viðræðum við þá. Það sé t.d. spurning hvort að lögregla sé besti aðilinn til að flokka hvað er ágreiningur og hvað er heimilisofbeldi. Félagssráðgjafar kvarta líka yfir því að þar sem þeir komi yfirleitt síðast á vettvang viti séu þeir stundum utangátta þar sem enginn setur þá inn í málin og jafnframt að þeir séu ekki kynntir fyrir aðilum á vettvangi og það geti skapað óöryggi hjá þolendum. Hins vegar viti þeir af útköllum þar sem ekki hefur verið kallað á félagsþjónustu þó að það hefði átt að gera samkvæmt verklagi. Þá hefur einnig komið fyrir að lögregla yfirgefi vettvang á undan félagsráðgjafa og það megi ekki gerast.

Annað atriði sem kemur fram hjá nokkrum viðmælendum er að þegar ekki er um skýran geranda og þolanda að ræða og jafnvel um að ræða ágreining geri skráningarkerfið ekki ráð fyrir því að hægt sé að skrá slík tilvik því alltaf þarf að skrá geranda og þolanda. Þetta getur orðið til þess að aðilar sem ekki hafa beitt ofbeldi eru skráðir sem gerendur óverðskuldað.

Félagsráðgjafar benda á að þær hafi lítið samband við gerendur, þeir séu yfirleitt farnir af heimilinu þegar þeir koma á staðinn og þar að auki vilji þeir ekki afskipti félagsráðgjafa. Það er t.d. spurning hvort félagsráðgjafi ætti að vera viðstaddur skýrslutöku lögreglu, t.d. þegar gerandi fer í skýrslutöku eftir að hafa sofið úr sér. Það eru helst ungir gerendur sem mæður koma með til félagsþjónustu. Það er reyndar spurning sem þarf að skoða hvort það geti skaðað traust þolenda til félagsráðgjafa ef þeir eiga að vera stuðningur við gerendur líka eða hvort að annað fyrirkomulag er betra.

Fram kemur hjá félagsráðgjöfum að ljóst sé að það þurfi að leggja meiri áherslu á gerendur í verkefninu, til að stöðva ofbeldið þarf að ná til þeirra. Annað er skráningarvandi hjá félagsþjónustu því að ekki er hægt að skrá geranda sem þjónustuþega í málaskrá ef hann tilheyrir annarri þjónustumiðstöð en þeirri sem viðkomandi félagsráðgjafi starfar við.

Þá hefur komið fyrir að verið sé að kalla félagsráðgjafa út í útköll í öðrum bæjarfélögum en í Reykjavík þó að það sé augljóslega utan þeirra verksviðs.

Einn þolandi lýsti því að það væri svolítið óþægilegt að fá svona margt fólk á vettvang og að allt ferlið tæki nokkuð langan tíma. Annar þolandi, kona, var sammála því að hún var orðin mjög þreytt þegar allt ferlið var búið en fannst samt skiljanlegt að það þyrftu að mæta svona margir. Einn þolandi minntist líka á að það hefði verið erfitt að fara yfir alla söguna því hún var í áfalli eftir að gerandinn braust inn til hennar þegar

hún var sofandi: „Ég var bara í sjokki. Mér fannst erfitt að segja nákvæmlega hvernig þetta var, rifja upp allt, skilurðu, bara alla fimm ára söguna ... Ég hefði frekar viljað bara hittast og láta taka þetta upp bara daginn eftir eða, þú veist, ekki bara þarna um miðja nótt, fullt af fólki heima hjá mér og eitthvað.“ Í þessu tilviki voru þrjú útköll á nokkuð stuttum tíma og það var mikil vinna fyrir þolandann að segja alla söguna í hvert sinn.

Einn viðmælandi, kona sem rætt var við, er utan þessa hóps sem skilgreindur var sem þolendur heimilisofbeldis og vildi hún ekki skilgreina sig sem þolanda. Hún taldi sitt mál fremur falla undir ágreining innan heimilis. Tvisvar hafði verið hringt á lögreglu vegna þeirra hjóna en þau eiga tvo syni. Í fyrra skiptið voru hjónin að rífast, hann henti niður hillu og þá hringdi einhver á lögregluna. Í seinna skiptið átti eiginmaðurinn í ágreiningi við systur þolandans sem fékk að sögn viðmælanda móðursýkiskast og hringdi í kjölfarið á lögregluna. Málin voru flokkuð sem heimilisofbeldismál og taldi viðmælandi að það mættu vera fleiri stig greiningar fyrir slíkar aðstæður. Þarna hafi rifrildi farið úr böndunum, en hjónin eru í fjárhagsþrengingum, auk þess að vera undir verulega miklu álagi vegna barna. Það tók á hana að lögregla mætti á staðinn í merktum bíl og í einkennisbúningum og henni finnst sem nágrannar dæmi hana. „Það mætti alveg íhuga að mæta aðeins rólegar á staðinn. Nú búum við í blokk og börnin eru rosalega erfið, þeir eru stanslaust hlaupandi, öskrandi, lemjandi hvorn annan og grátandi og það eina sem nágrannarnir heyra eru stanslaus læti í þeim ... þau náttúrulega halda bara að það sé eitthvað mikið í gangi. Og svo ofan á það kemur lögreglan heim til okkar og þá bara, „it set the deal“. Núna erum bara pakk. Maður reynir að læðast heim til sín og burt því ef þú hittir nágranna á ganginum þá bara [líta þeir undan].“ Samkvæmt viðmælanda var best að eiga við félagsþjónustu á vettvangi, starfsmenn hennar hafi sýnt samúð og skilning en Barnavernd og lögreglu hafi verið mjög kuldaleg.

Starfsfólk ákærusviðs lögreglunnar lýsir svipuðu sjónarmiði: „Ef að það gerist t.d. eitthvað einu sinni hjá svona sem maður segir ... venjulegu fólki, þú hringir í lögreglu og allt í einu ertu kominn með einhvern svakalegan pakka, það er rosalegt inn grip bara frá lögreglu. Þú bara bakkar ekki neitt. Maður hefur áhyggjur af því að einhver hluti fólks myndi bara veigra sér við því ... ég mun ekki tilkynna aftur.“

Sérfræðingur frá Barnavernd taldi einnig að í byrjun verkefnisins virtist jafnvel hafa verið farið offari: „Komnir sex lögreglubílar og tólf manns inn á heimilið þar sem bræður voru að rífast.“ Oft væri erfitt að greina hvað er í raun heimilisofbeldi og hvað ágreiningur. Félagsráðgjafar tóku í sama streng og vildu sumar meina að stundum væru þær kallaðar út í aðstæður þar sem framlag þeirra væri óþarft, en að verklagsreglurnar væru strangar. Þær töldu jafnframt að það væri á stundum óljóst hvað teldist ágreiningur og hvað heimilisofbeldi og það væri vissulega erfitt fyrir lögregluna að leggja mat á slíkt. Þá töldu þær einnig vera dæmi þess að teymið hefði ekki verið kallað út fyrir tilvik þar sem greinilega var um heimilisofbeldi að ræða.

Viðmælendur voru þó sammála um að verklag varðandi útköll hafi slípast til síðan verkefnið hófst, enda tekur tíma fyrir starfsfólk að læra að meta aðstæður og venjast nýjum verkháttum.

Félagsráðgjafarnir lýstu almennt ánægju með samstarf við aðila á vettvangi og kom fram að gaman væri að sjá hvað lögregla sé lagin við störf þar. Það hafi komið ánægjulega á óvart hvað hún kemur fram við alla af mikilli virðingu og standi sig vel.

6.6 Eftirfylgniheimsókn

Samkvæmt verklagi á lögregla og fulltrúi félagsþjónustu að fara í heimsókn á heimilið eftir að útkall hefur átt sér stað. Einn þolandi greindi frá því að rannsóknarlögregla hefði hringt til að athuga hvernig honum liði, nokkrum dögum seinna. Af þeim tíu þolendum sem talað var við, höfðu þó aðeins tveir fengið eftirfylgniheimsókn. Í öðru tilvikinu var komið í heimsókn 3-4 vikum eftir útkallið og var þolandinn mjög sáttur við að fá þessa heimsókn, aðallega vegna þess að gerandinn hafði haft tíma til að hugsa sinn gang og virtist meira tilbúinn að ræða málin en þegar útkallið átti sér stað: „*Fyrst þá útilokaði hún það að ræða eitt né neitt um þetta eða við neinn. En þarna þá allavega opnaði hún, virtist hún vilja opna sig og hún, við höfum svona aðeins talað um þetta ... hún er aðeins að þæla í þessu og fær svo einhvern til að tala við sig.*“

Eftirfylgniheimsóknin varði í 40 mínútur og talað var við þolanda og geranda saman og var þolandinn sáttur við. Báðum var boðin ýmis konar aðstoð en þau voru sammála um að þau vildu reyna að leysa málin sjálf áður en farið væri til fagaðila. Þolandinn tók það sérstaklega fram að í þeirra tilviki hefðu útkallið og eftirfylgniheimsóknin haft þær afleiðingar að þau geta talað betur um sambandið og vonandi komið í veg fyrir ofbeldi í framtíðinni. Polandanum fannst það ekki vera innrás í einkalíf sitt að fá slíka heimsókn.

Hinn þolandinn sem fékk eftirfylgniheimsókn var líka ánægður með hana en gerandinn var þá ekki á heimilinu lengur. Henni fannst gott að tala við félagsráðgjafa og lögreglumann og sagði að þeir hefðu verið kurteisir og góðir. Í kjölfar heimsóknarinnar fékk þolandinn alls konar aðstoð sem var alveg nauðsynleg frá félagsþjónustu og var mjög ánægður með það: „*Það er mjög þægilegt að ég hafi verið strax sett inn í þetta í staðinn fyrir að ég hafi þurft að leita til þeirra. Skilurðu? Þú veist, þau voru búin að heyra allt og í staðinn fyrir að ég þurfti að byrja upp á nýtt, bara ég var að gera þetta og mig vantar einhverja aðstoð, þú veist, skilurðu, þá vita þau þínu hvað er í gangi ... Í staðinn fyrir að ég þurfi í ömurlegum aðstæðum, bara stoltið mitt, bara eins og með þetta, að leita til féló.*“ Aðrir þolendur voru spurðir hvort þeir myndu vilja fá slíka heimsókn og allir nema einn sögðust hafa viljað fá heimsókn, eða a.m.k. símtal til að athuga hvort allt væri í lagi á heimilinu. Einn þeirra tók sérstaklega fram að það væri enn ekki orðið of seint að fylgja þessu eftir, því „*þetta skiptir allt*

máli.“ Þeir sem hafa fengið eftirfylgniheimsókn eru því mjög jákvæðir gagnvart slíku verklagi, þó er athyglivert að ekki hefur verið farið í heimsókn í öllum málum.

Ástæða þess að ekki hefur verið farið í eftirfylgniheimsókn í öllum málum, eins og lagt var upp með í verkefninu, er að það hefur oft reynst of flókið í framkvæmd. Félagsráðgjafar í rýnihópum ræddu um að erfitt væri að ná tali af málsaðilum til að koma í eftirfylgniheimsóknir og jafnframt væri tímafrekt að fylgja þeim eftir. Viðhorf lögreglumannanna til eftirfylgniheimsóknarinnar voru einnig nokkuð blandin. Flestum fannst þetta ágætis hugmynd en mjög erfitt í framkvæmd. Í fyrsta lagi getur verið mjög erfitt að hitta á fólk. Rannsóknarlögreglumenn vinna á dagvinnutíma þegar fólk er almennt í vinnu og heimsóknin á að vera óboðuð. Við bætist að samræma þarf aðgerðir með félagsráðgjafa sem á að koma með í heimsóknina. Það eykur enn á flækjustigið þegar þarf að taka túlk með og svo er kannski enginn heima þegar búið er að ná þessum hóp saman. Enn fremur vilja sumir ekki láta ná í sig, til dæmis vegna neyslu. Þá ber einnig á því að lögreglumönnum finnist ekki alltaf nauðsynlegt að fara í eftirfylgniheimsókn, til dæmis ef þolandi og gerandi eru ekki í sambandi lengur. Einnig kom fram það viðhorf að þessar heimsóknir séu ekkert endilega lögreglumál, heldur mætti jafnvel senda bara félagsþjónustu eina á vettvang, lögreglumenn sjá ekki að þeir hafi mikið hlutverk í heimsókninni. Á móti kom það viðhorf fram hjá félagsráðgjöfum að þeir teldu að það væri öryggisatriði að hafa lögreglu með í eftirfylgniheimsóknum.

6.7 Nálgunarbann og brottvísun af heimili

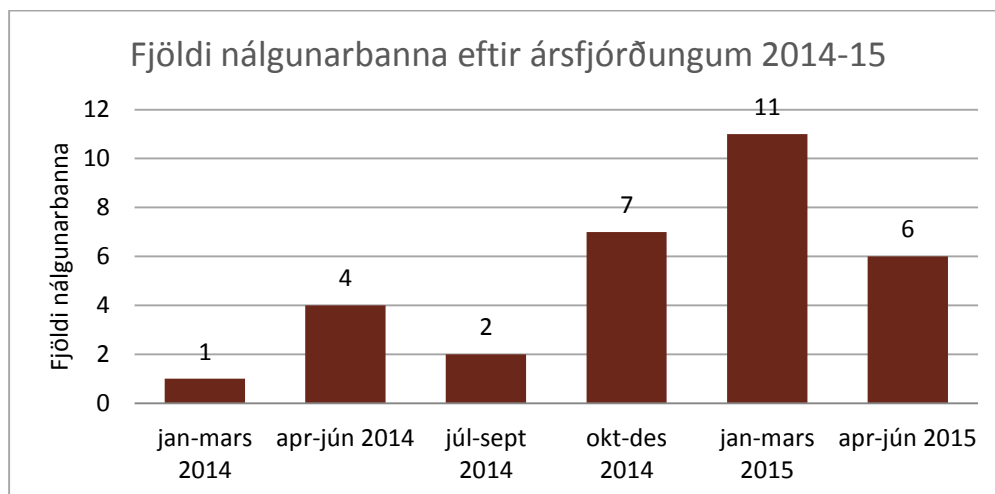
Lög um nálgunarbann og brottvísun af heimili voru sett árið 2011. Nálgunarbann felur í sér að einstaklingi er bannað að koma á tiltekinn stað eða svæði, veita eftirfór, heimsækja eða setja sig með öðru móti í samband við tiltekna manneskju og við brottvísun af heimili er einstaklingi vísað brott af heimili sínu eða dvalarstað og viðkomandi bannað að koma þangað aftur í tiltekinn tíma. Úrræðinu er beitt ef rökstuddur grunur er um að sakborningur hafi framið refsivert brot eða raskað á annan hátt friði brotþola, eða ef hætta er á að viðkomandi brjóti gegn brotþola.

Fjöldi útgefinna nálgunarbanna sem kom fyrir Héraðsdóm Reykjavíkur jókst umtalsvert á árinu 2015 frá 2014, en fimm nálgunarbönn voru sett á fyrri hluta ársins 2014 en alls 17 á fyrri hluta ársins 2015. Þess ber þó að geta að Seltjarnarnes, Mosfellsbær og Kjósarhreppur falla, auk Reykjavíkur, innan umdæmis Héraðsdóms Reykjavíkur. Heildarfjöldi nálgunarbanna á árinu 2014 voru 14 og var því heildarfjöldi ársins 2015 í lok júní þegar kominn yfir heildarfjöldi ársins 2014. Mynd 6.1 sýnir fjölda nálgunarbanna sem kom fyrir Héraðsdóm Reykjavíkur eftir ársfjórðungum á árunum 2014 og 2015.

Í þessu samhengi er einnig áhugavert er að skoða niðurfellingar nálgunarbanna, en tvö nálgunarbönn voru felld úr gildi á árinu 2014, en fjögur á fyrstu sex mánuðum

árisins 2015. Hlutfall staðfestinga fyrir dómi lækkaði því eilítið milli ára, úr 86% árið 2014 í 76% árið 2015.

Tölur sem birtar eru hér um nálgunarbönn komu frá Héraðsdómi Reykjavíkur. Reynt var að fá upplýsingar um nálgunarbönn frá Lögreglunni á höfuðborgarsvæðinu en miðlægrri skráningu um nálgunarbönn þar er ábótavant og þarf að bæta. Einnig væri mjög gagnlegt ef aðvörun kæmi strax upp hjá lögreglu ef aðili sætir nálgunarbanni, til að tryggja að rétt sé brugðist við.

MYND 6.1 FJÖLDI NÁLGUNARBANNA EFTIR ÁRSFJÓRÐUNGUM 2014-2015

Ábendingar sem settar eru fram í erlendum rannsóknum og úttektum á nýtingu nálgunarbanna í heimilisofbeldismálum geta verið hjálplegar fyrir íslenskt samhengi,³ en nokkuð skiptar skoðanir eru um beitingu nálgunarbanns á Íslandi og verður hér fjallað um sjónarmið ólíkra hópa.

6.7.1 Nálgunarbann – sjónarhóll polenda

Einn polandi var mjög ánægður með að rannsóknarlögreglumaður og félagsráðgjafi útskýrðu fyrir gerandanum, sem var sonur hans, að brottvísun af heimili og að nálgunarbanni yrði beitt: „Hann veit það að ef hann beitir heimilisofbeldi aftur, ef hann ræðst á mig eða mömmu sína, að þá eru bara lög, hann fær ekkert að koma inn á þetta heimili hvort sem hann er edrú eða ekki.“ Polandinn var mjög ánægður með þetta nýja verklag því það brýnir fyrir geranda að slík hegðun sé ekki liðin. Í þeirra tilfelli er nálgunarbann einmitt gott mögulegt úrræði til að fá gerandann til að hætta

³ Sjá t.d. áhugaverðar ábendingar hér:

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/260897/horr76.pdf

að beita ofbeldi og eins þarf þolandi ekki að bera ábyrgð á að henda gerenda út af heimilinu ef ofbeldi á sér stað.

„Nálgunarbann ... þetta er engin lífsskerðing. Að þú megir ekki vappa í kringum einhverja eina manneskju sem vill ekki hafa þig ... Af hverju á hann að hafa þau lífsskjör að geta bankað á húsið hjá mér þegar honum dettur í hug? Af hverju?“

Polandi lýsir afstöðu sinni til nálgunarbanns

Einn þolendanna, sem var kona, kvartaði yfir því að lögreglan hefði ekki hlustað á sig og ekki stutt það að nálgunarbann væri sett á geranda af því að gróft ofbeldi hafði ekki enn átt sér stað: „Ég man ég sagði við lögguna sko, fyrst þegar að löggan kom og hann búinn að hóta að berja mig, ég sagði bara, „ég vildi að hann hefði barið mig í klessu þannig að það væri hægt að gera eitthvað í þessum málum“ ... af því ég bjóst líka við því af honum. Það var alveg ástæða fyrir því að ég hringdi í lögregluna þegar hann var að hóta að berja mig. Sjáðu bara hvað gerðist tveim vikum seinna, hann barði mig, þannig að ég var ekki eitthvað sækó.“ Polandinn tók samt fram að einn almennur lögreglumaður hefði komið í öll þrjú útköllin og staðið sig frábærlega, hann tók greinilega strax mark á hanni, sýndi skilning og reyndi að setja málið í forgang. Polandinn fann fyrir öryggi þegar lögreglumaðurinn stóð svona þétt með henni.

Í einu tilviki sagði lögreglan á vettvangi að polandinn gæti ábyggilega fengið nálgunarbann á geranda eftir margra mánaða ofsóknir en seinna hafði lögfræðingur samband og sagði að skilaboðin sem gerandinn væri að senda væru of almennar hótanir til að nálgunarbannið fengist samþykkt. Polandanum sárnaði þetta mikið: „Mér finnst bara ömurlegt að hugsa til þess að það geti einhver svipt þig algjörlega hugarrónni heima hjá þér og ef hann er nógu klár þá bara má hann það.“ Þessi polandi vildi fá nálgunarbann til að auka sitt öryggi en einnig til að aðrir tækju mark á henni og skildu að ástandið væri alvarlegt: „Ég batt rosa vonir, mér fannst það líka svolítið „statement“, þú veist, núna er komið nálgunarbann og það sem hefði kannski líka gerst í kjölfarið á því er að nærumhverfið hefði orðið meiri þátttakandi í því, eins og til dæmis fjölskyldan hans ... það hefði getað munað mig heilmiklu að hringja í þau þegar hann byrjar svo aftur og geta sagt: „Ég er með nálgunarbann, viljið þið tala við hann?““ Polandinn upplifði það sem mikla höfnun að nálgunarbannið var fellt niður: „Ég upplifði stundum eins og kerfið væri að segja: þetta er nú ekkert svo slæmt, þetta er allavega ekki nógu slæmt til að við þurfum að passa upp á þig.“ Þessum polanda

fannst líka að lögregla ætti að fylgja slíkum málum eftir því það væri ekki eðlilegt að ætlast til þess að polandi kæri sjálfur. Einnig taldi hann að í sumum tilvikum væri nauðsynlegt að fara gegn vilja polanda. Þá þurfi líka að forgangsraða réttindum polandans umframréttindi gerandans þegar kemur að nálgunarbanni.

Polandi, kona, bað upprunalega um nálgunarbann en dró svo í land. Þá var gerandinn búinn að setja mikla pressu á hana svo að hún þorði ekki öðru en að draga beiðnina til baka. Hún óttaðist frekara ofbeldi af hans hálfu og að gerandinn myndi alltaf nota það gegn henni í framtíðinni ef hún héldi kröfunni til streitu. Þetta sýnir að dæmi eru um að gerendur reyni að hafa áhrif á polandann þegar nálgunarbann er annars vegar og undirstrikar mikilvægi þess að skilningur sé til staðar á veikri stöðu polenda í heimilisofbeldismálum og ástæður þess að draga beiðnir um nálgunarbann til baka.

6.7.2 Nálgunarbann – sjónarhóll annarra

Nokkuð skiptar skoðanir voru meðal lögreglumanna um nálgunarbann og brottvísun af heimili. Sumir sögðu að þegar þeir hafi beðið um nálgunarbann hafi það farið í gegn hjá ákærusviði og Héraðsdómi en aðrir að öll þeirra mál hefðu stöðvast á öðrum hvorum staðnum. Sönnunarbyrði fyrir dómstólum er nokkuð þung og dómstólar virðast því sjá þetta úrræði sem mjög íþyngjandi fyrir gerandann, eins og kom einnig fram hjá starfsfólki ákærusviðs lögreglunnar, en lögreglumenn eru ósammála því. Þrátt fyrir að lagaheimild um nálgunarbann hafi verið til staðar áður en átaksverkefnið fór af stað var því fremur sjaldan beitt og sjá lögreglumenn aukningu í nálgunarbönnum sem jákvæða þróun. Hins vegar minntust allir á að til eru mál þar sem polendur hafi samband við geranda þegar nálgunarbann er í gildi og virðast þeir ekki gera sér grein fyrir að hugmyndin sé að bannið gangi í báðar áttir.

Starfsfólk ákærusviðs Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu þekkti einnig nokkur dæmi þess að polendur brytu gegn nálgunarbanni sem að vissulega drægi úr vægi bannsins. Polendur og gerendur mættu til dæmis saman í dómssal eða að polandi hefði reglulega samband við geranda í gegnum síma. Þá lagði starfsfólkið áherslu á að mikilvægt væri einnig að gæta hagsmuna meintra gerenda þegar nálgunarbönn kæmu til skoðunar. „Við verðum líka að hafa í huga að brottvísun og nálgunarbann hefur ekki bara í för með sér að þú víkur einhverjum í brott frá maka sínum, þetta getur haft mjög mikil áhrif á feður eða mæður í forræðismálum, í umgengnismálum sem að aldrei hefur verið neitt vesen á milli. Þannig að ef að þú ert með vafamál þá getum við ekki sett okkur í þá dómarastöðu að ... það þarf einhvern veginn að horfa á þetta allt.“

Viðmælendur frá *Körlum til ábyrgðar* telja að nálgunarbann sé úrræði sem er að sýna sig og sanna. Jafnvel hafi þó verið of „sjálfvirk“ notkun á því í byrjun verkefnisins og í tveimur tilfellum, sem þeir vita um, töldu polendur að tekið væri fram fyrir hendurnar á þeim. Aðili frá Barnavernd Reykjavíkur taldi að nálgunarbann væri ágæt skammtímalausn en að ekki ætti að líta á bannið sem langtímalausn. „Það er til bóta á meðan því stendur en við sjáum, eins og svo margir aðrir, að það vill oft falla til

baka. við sjáum alveg hversu óvarðar konur eru og ef það er einbeittur brotavilji þá virðist ekkert annað kom til greina en landflótti eða ný kennitala.“

Þó lagði viðkomandi áherslu á að sumum þolendum nægði sá tími og svigrúm sem nálgunarbann til að koma sér af stað í því ferli að bæta stöðu sína. Það viðhorf kom fram hjá félagsráðgjöfum að sú staðreynd að þolandinn hefði vald til að ákveða hvort gerandi væri tekinn af heimilinu væri mjög tvíþent þar sem ógnun og kúgun væri til staðar. Þolandi væri oft ekki í stöðu til að taka slíka ákvörðun og að utanaðkomandi aðili þyrfti því að leggja mat á stöðuna og taka ákvörðunina fyrir hönd þolenda. „Ég hef sjálf heyrt þolanda segja: „Það þyrfti að svipta mig sjálfræðinu í tvo sólarhringa.“

6.8 Áhættumat

Samkvæmt verklaginu eiga rannsóknarlögreglumenn að fylla út áhættumatslista þegar um heimilisofbeldi er að ræða.⁴⁵ Lögreglumenn segjast vinna listann en eru ekkert sérstaklega sáttir við listann sjálfan. Til dæmis á að haka við ákveðin atriði og telja þau, en engin viðmið eru til um hvernig eigi að túlka niðurstöðuna. Sumum finnst listinn of langur og sum atriðin á honum ruglingsleg og ekki passa vel við aðstæður hér á landi. Sú hugmynd var því sett fram að lögreglan myndi jafnvel endurhanna listann og nota styttri lista í stað þess sem notaður er í dag. Lögreglumönnum finnst líka eins og niðurstöður listans séu ekkert notaðar í dag, þeir vita ekki betur en að þetta sé bara ónauðsynlegt gagn sem eykur vinnuna hjá þeim. Þeir benda hinsvegar á að það getur verið gagnlegt að hafa listann til hliðsjónar við skýrslutöku til að tryggja að engar mikilvægar spurningar gleymist. Gagnlegt gæti því verið að endurskoða listann á einhvern hátt, tryggja að hann sé nýttur ef ákveðið verður að halda áfram að nota hann og miðla þeim upplýsingum til starfsfólks.

Aðspurðir sögðu starfsmenn ákærusviðs um áhættumatið: „Það nýtist okkur ekki í okkur í okkar störfum. Áhættumat um hvort að maður sé líklegur til að gera hluti aftur eða eitthvað slíkt. Við vinnum bara með það sem við erum með í höndunum núna, ekki hvað hann [gerandi] er líklegur að gera á morgun eða hinn. Kannski er það gott fyrir félagsráðgjafana, og fyrir lögreglumenn á vettvangi að vita söguna. En þetta hjálpar ekki saksókninni.“

Annað starfsfólk lýsti því sjónarmiði að allt sem lyti áhættumati og öryggismati væri af hinu góða, ekki síst fyrir þolendur.

⁴ Notast er við margs konar áhættumat erlendis, en hér má finna gott yfirlit frá 2013 yfir ólíkar tegundir áhættumats sem notast er við í Kanada: http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/fv-vf/rr09_7/rr09_7.pdf.

⁵ Matið er byggt á erlendu fordæmi, svokölluðu B-SAFER. Hér má finna mat á áhættumatinu frá 2004: http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/famil/rr05_fv1-rr05_vf1/rr05_fv1.pdf.

6.9 Fræðsla

Lögreglumenn settu fram þá gagnrýni að lítil fræðsla hefði verið í boði fyrir hópinn. Við upphaf verkefnis voru nokkrir fræðslufundir haldnir en leita þurfti eftir því sérstaklega að fara á þá og sumir komust aldrei og fengu þar af leiðandi ekki fræðslu. Það hefði verið gagnlegra að hafa meiri fræðslu og þá sérstaklega að útskýra verklag og hvernig breytingarnar hefðu áhrif á úrvinnslu mála hjá ólíkum hópum. Það hefði t.d. verið gagnlegt ef stjórnendur verkefnisins hefðu farið út á stöðvarnar til að kynna verkefnið og svara spurningum. Þegar nýtt verklag var innleitt fór sumt starfsfólkið í baklås þar sem verklagið virtist flókið við fyrstu sýn og einnig fannst því að ekki væri nægur stuðningur til staðar, sérstaklega í byrjun. Starfsmenn telja þó að með tímanum hafi þeim tekist að læra nýtt vinnulag, að hluta til hver frá öðrum, en innleiðingin hefði getað gengið betur ef meiri tími hefði verið til undirbúnings áður en verkefnið fór af stað. Þeir sem fóru á fræðslufundi sögðu að mikið hefði verið talað almennt um heimilisofbeldi, en ekki um viðbrögð lögreglu við heimilisofbeldi, sem hefði verið gagnlegra í tengslum við þeirra hlutverk í verkefninu. Einnig töldu þeir skorta handleiðslu um hvernig á að skrá skýrslur og samræma vinnubrögð betur. Enn væri tækifæri til að bæta úr því, þó verkefnið hafi verið í gangi í nokkra mánuði, svo enn má teljast vera svigrúm til umbóta hvað þetta varðar.

Vorið 2015 voru námskeið og fræðsla í boði fyrir starfsmenn velferðarsviðs Reykjavíkurborgar. Þau voru opin öllum starfsmönnum en skylda fyrir þá ráðgjafa sem sinna bakvöktum í áttakinu *Saman gegn ofbeldi*. Boðið var upp á námskeið um **skimun fyrir ofbeldi í nánum samböndum** sem 80 manns sóttu. Þar var veitt innsýn í aðferðir sem er vænlegt að beita til að hjálpa þolendum ofbeldis í nánum samböndum að segja frá reynslu sinni, hvernig bregðast skuli við þegar skjólstæðingur segir frá slíkri reynslu og þau úrræði sem standa þolendum ofbeldis til boða. 60-70 manns sóttu einnig námskeið um **Saman gegn ofbeldi** þar sem fjallað var um hugmyndafræði verkefnisins og markmið, starfshætti og fyrri reynslu. Starfsfólk minntist sérstaklega á að innlegg frá *Körlum til ábyrgðar* hefði verið gagnlegt á námskeiðinu. Þá var boðið upp á námskeið um **rannsókn á ofbeldi gegn konum** þar sem kastljósinu var beint að barngervingu kvenna í menningu Vesturlanda og sóttu 51 námskeiðið.

Ráðgjöfum var einnig bent á morgunferðarfund *Náum áttum* um heimilisofbeldi í febrúar og málþingið *Heimilisofbeldi – veruleikinn á Íslandi* á vegum lagadeildar Háskólans í Reykjavík í maí, en ekki var gerð krafa um mætingaskyldu. Starfsfólki Barnaverndar Reykjavíkur, bakvöktum á þjónustumiðstöðvunum og frá lögreglu var jafnframt boðið á myndina *Svínastían* en um 50 starfsmenn mættu til að sjá kvikmyndina.

Félagsráðgjafar voru ánægðir með þá fræðslu sem þeir hafa fengið til þessa, en vildu gjarnan fá samráðs- og umræðuvettvang með öðru starfsfólki Barnaverndar og lögreglu til að fá innsýn inn í þeirra hlutverk, aðferðir og úrræði. Þá kom fram ósk um meira samstarf á milli þjónustumiðstöðva, jafningjafræðsla og opnar umræður væri kjörin leið til að bæta enn samstarf þessara hópa og styðja við verkefnið. Sú hugmynd

kom líka fram að lögregla fengi betri kynningu á starfi þjónustumiðstöðvanna og hins vegar fengju félagsráðgjafar námskeið hjá Öldu í lögreglunni og námskeið um lögfræðilega hlið heimilisofbeldismála. Þá væri einnig gott að fá námskeið í áfallahjálþ og viðtalstækni.

7 Niðurstöður og tillögur til úrbóta

7.1 Markmið verkefnisins

Í þessum kafla verður leitast við að skoða hversu vel markmiðum verkefnisins hefur verið náð hingað til og byggir umfjöllun á markmiðum verkefnisins.

Að tryggja öryggi borgaranna á heimilum sínum

Erfitt er að fullyrða að þessu meginmarkmiði verkefnisins sé náð, sér í lagi þar sem verkefninu er ekki enn lokið. Þó eru nokkrar vísbendingar um að borgarar finni fyrir auknu öryggi á heimilum sínum vegna þessa verkefnis. Til dæmis er hægt að taka mið af frásögnum þolenda, en sumir þerra hafa sérstaklega tekið fram að þeir finni fyrir meira öryggi í dag en áður. Einn þolandi tók sérstaklega fram að hann upplifði mun meira öryggi nú en áður, en gerandinn í hennar máli hafi í fyrsta sinn verið handtekinn á þessu ári og hann hafi ekki beitt hana líkamlegu ofbeldi síðan. Hún sagði þetta ástand vera mikla breytingu og að hún búi nú við betra öryggi en áður.

Starfsfólk verkefnisins (félagsþjónusta og lögregla) var að mestu leyti jákvætt gagnvart verkefninu og þeim breytingum sem hafa átt sér stað. Þessir hópar telja það lykilþátt í auknu öryggi á heimilum að félagsmálayfirvöld komi meira að málum heimilisofbeldis og að markvissara sé unnið með þennan málaflokk en áður.

Nálgunarbönn og hversu oft því úrræði hefur verið beitt er annar mælikvarði á viðleitni til að tryggja öryggi þolenda. Talsverð aukning hefur orðið á beitingu þess úrræðis í Reykjavík síðan verkefnið hófst og er það því önnur jákvæð vísbending um aukið öryggi.

Að veita þolendum og gerendum heimilisofbeldis betri þjónustu

Þolendur sem rætt var við lýsa almennri ánægju með þá þjónustu sem þeir hafa fengið á vettvangi. Flestir þolendur voru ánægðir með viðbrögð lögreglu á vettvangi og töldu allir að viðvera félagsráðgjafa væri góð viðbót og lýstu jafnframt ánægju með störf þeirra. Af þeim sem höfðu fengið lögreglu í útkall bæði fyrir og eftir að verkefnið hófst voru flestir mjög ánægðir með breytt verklag.

Hins vegar minntist einn þolandi á að í útkalli getur verið yfirpyrmandi að fá svo marga aðila inn á heimilið og að útkallið taki langan tíma. Annar þolandi lýsti áhyggjum af skömm og fordómum nágranna sem hafa orðið varir við að útkall á heimili hafi átt sér stað.

Eitt af stærstu áhyggjuefnum verkefnisins er að í sumum tilvikum telja þolendur að þeim hafi verið lofað úrræðum og eftirfylgni sem ekki var svo staðið við. Þetta kom skýrast fram þegar þolendum var sagt að þeir myndu fá eftirfylgni og aðstoð frá félagsþjónustu sem kom svo aldrei, jafnvel þó þolandi leitaði sjálfur eftir því. Einnig

sagði einn þolandi frá því að honum var sagt að hægt væri að fá nálgunarbann, sem reyndist svo ekki raunin. Í báðum tilfellum fylgdu þessu mikil vonbrigði sem sköpuðu vantraust á kerfið. Leita verður allra leita til að tryggja að staðið sé við gefin loforð. Almenn upplifa þolendur þó mun betri þjónustu en áður þó að einhverjir hnökrar séu enn til staðar.

Ekki er hægt að fullyrða um viðhorf gerenda hér því aðeins hafa verið tekin viðtöl við þolendur.

Að efla traust þolanda, og eftir atvikum gerenda, á því að stjórnvöld muni veita aðstoð við að binda enda á ofbeldi

Tilkynningum um heimilisofbeldi til lögreglu hefur fjölgað, sem getur bent til aukins traust á að stjórnvöld geti veitt aðstoð við að binda enda á ofbeldi. Einn þolandi nefndi sérstaklega að honum fannst að núna yrði málið loksins tekið föstum tókum og allt yrði í lagi. Í þessu samhengi er vert að minnast á mikilvægi þess að staðið sé við þau loforð sem gefin eru varðandi úrræði og aðstoð.

Almenn umræða um heimilisofbeldi hefur einnig aukist, sem getur svo skilað sér í því að fólk sem verður vitni að ofbeldi er í auknum mæli tilbúið til að hringja í lögreglu. Fram kom í máli *Karla til ábyrgðar* að þeir hefðu orðið varir við að umræðan hefði jákvæð áhrif á komur til þeirra og að þeir fengju fleiri gerendur sem ekki hafa komist í snertingu við yfirvöld en vilja taka á sínum málum. Einhverjir gerendur virðast því hafa aukna trú á því að þeir geti komið sér út úr ofbeldishegðuninni með aðstoð þeirrar meðferðar sem stjórnvöld bjóða upp á.

Að auka samráð og samvinnu aðila sem vinna með málaflokkinn

Flestir sem rætt var við voru ánægðir með samstarf í verkefninu. Starfsfólk lögreglu og félagsþjónustu var ánægt með samstarfið, bæði innan stofnana og þeirra á milli og það sama á við um Barnavernd sem hefur lengi átt í góðu samstarfi við lögreglu. Lögreglumenn voru sérstaklega ánægðir með tengingu við félagsþjónustu og Barnavernd, sem bjóði heimilum upp á þjónustu til lengri tíma. Starfsfólk félagsþjónustu var ánægt með verkefnið og nefndi að nú kæmu inn hjá þeim mál sem hefðu annars ekki gert það.

Þó má gera meira til að auka samráð þeirra sem vinna með málaflokkinn. Til dæmis stungu félagsráðgjafar upp á að gagnlegt væri að funda með rannsóknarlögreglumönnum til að auka á gagnkvæman skilning á hlutverkum allra á vettvangi. Einnig gæti verið gagnlegt að félagsráðgjafar í verkefninu myndu funda reglulega til að ræða mál eða hvernig þeir vinna á vettvangi og þannig læra hver af öðrum. Slíkt samráð gæti líka verið gagnlegt á breiðari grundvelli til að tryggja samræmd vinnubrögð.

Að efla og samræma úrvinnslu mála

Allir sem starfa að verkefninu finna fyrir auknu vinnuálagi og telja það mjög mikið. Bæði lögregla og félagsráðgjafar hafa bætt á sig aukavinnu vegna verkefnisins og mikil aukning hefur orðið í útköllum Barnaverndar. *Karlar til ábyrgðar* sögðu líka frá því að tilvísunum til þeirra hafi fjölgað mikið og minnstust einnig á óhóflegt álag á

starfsmenn Barnaverndar. Allir voru sammála því að endurskoða þurfi fjárveitingar til verkefnisins ef ætlunin er sinna því svo vel sé til lengri tíma.

Almenn ánægja var með verkefnið meðal lögreglumanna og að það hefði í för með sér nauðsynlegar breytingar í málaflokknum. Vinnsla mála hafi breyst mjög mikið og sendi þau skilaboð að heimilisofbeldi sé ekki liðið. Þrátt fyrir ánægju með verkefnið meðal lögreglumanna kom fram ákveðin gagnrýni á framkvæmd þess. Til dæmis finnst mörgum lögreglumönnum að verklagið geti verið of stíft fylgt og eigi ekki við í öllum málum. Þetta tóku félagsráðgjafar undir að hluta. Þó ber að nefna að áður en verkefnið hófst þá fengu lögreglumenn að meta aðstæður að vild, en þá voru mörg heimilisofbeldismál sem fengu ekki þá meðferð sem þau þurftu. Lögreglumenn voru einnig gagnrýnir á rýni mála og þegar farið er áfram með mál gegn vilja þolanda.- Jafnframt komu fram vangaveltur um úrræðaleysi gagnvart karlkyns þolendum.

Félagsráðgjafar voru einnig ánægðir með verkefnið að mestu leyti, töldu verðmætt að fá strax tengingu við heimili og að nú komi inn á þeirra borð mál sem ekki komu þar áður. Þó kysu félagsráðgjafarnir að hafa aukna áherslu á gerendur í verkefninu og að hægt væri að skrá báða aðila sem gerendur og þolendur þegar það ætti við.

Starfsfólk ákærusviðs lögreglu hafði nokkuð gagnrýna sýn á verkefnið, til dæmis að rannsakarar eigi að ráða hvað er gert í hverju máli fyrir sig og að fara þyrfti gætilega þegar nálgunarbönn eru ákveðin. Þó var þessi hópur ánægður með betri söfnun sönnunargagna á vettvangi en áður.

Í mörgum málum hefur eftirfylgniheimsókn ekki átt sér stað, þó verklag hafi kveðið á um það. Þeir þolendur sem fengu eftirfylgniheimsókn lýstu ánægju sinni með hana og hinir sögðust hafa viljað fá slíka heimsókn. Framkvæmd heimsóknanna hefur reynst of flókin og tímafrek, auk þess sem lögreglumenn tóku fram að þær væru ekki ætíð nauðsynlegar.

Áhættumatslisti er fylltur út af rannsóknarlögreglumönnum á vettvangi. Lögreglumenn voru almennt ekki ánægðir með mælitækið og myndu vilja fá styttn og einfaldaðan lista í stað listans sem nú er notaður. Einnig þyrfti að tryggja að upplýsingar sem fást úr áhættumatslistunum væru nýttar í framtíðinni en væru ekki bara auka pappírsvinna. Aðrir voru jákvæðir gagnvart því að áhætta og öryggi væru sérstaklega metin.

Bæði lögregla, félagsþjónusta og þolendur nefndu fíkn og geðræn vandamál sem sérstök vandamál. Þegar þessi vandamál eru til staðar þá geta þau flækt úrvinnslu mála, sérstaklega ef börn eru á heimilinu. Skoða þarf skörun þessara vandamála sérstaklega og hvernig er hægt að bregðast við þeim.

Að bæta tölfraðiupplýsingar um ofbeldi

Hjá Reykjavíkurborg hefur tölfraðiupplýsingum um heimilisofbeldi verið safnað á markvissari hátt en áður. Til dæmis fylla félagsráðgjafar út eyðublað fyrir hvert útkall sem þeir mæta í og á þjónustumiðstöðvum er fyllt út skimunareyðublað fyrir heimilisofbeldi. Hjá lögreglunni hefur skráningu heimilisofbeldismála verið breytt,

auk þess sem rýni hefur átt sér stað til að tryggja að mál séu rétt skráð. Verulegar breytingar hafa því verið gerðar til að tryggja aðgengi að nákvæmum upplýsingum um heimilisofbeldi í framtíðinni. Vert er að benda á að mikilvægt er að slíkar upplýsingar séu aðgengilegar, bæði fyrir almenning og þá sem vinna að verkefninu, enda gerir slík upplýsingagjöf starfsfólki kleift að fylgjast betur með framgangi verkefnisins og árangri af eigin starfi.

Að bæta þjónustu við konur af erlendum uppruna sem hafa orðið fyrir heimilisofbeldi

Fólk af erlendum uppruna kom við sögu lögreglu, bæði í opinberri tölfraði og meðal lögreglumanna. Þeir þolendur af erlendum uppruna sem tekin voru viðtöl við höfðu ekki fundið fyrir sérstökum erfiðleikum eða fordómum gagnvart sér, en þess ber að geta að þeir töluðu báðir mjög góða íslensku. Tungumálaörðugleikar voru sérstaklega nefndir af lögreglu og félagsráðgjöfum og vandamál vegna túlkunar við úrvinnslu mála fólks af erlendum uppruna. Þannig getur verið erfitt að finna túlk fyrir öll tungumál og ákveðin hætta er fyrir hendi að túlkar rekist á þolendur eða gerndur í daglegu lífi. Viðmælandi frá Barnavernd upplýsti að sú hugmynd væri uppi, til að leysa þennan vanda, að kaupa túlkun erlendis frá í gegnum síma.

Hvað öryggi erlendra kvenna varðar er verulegt áhyggjuefni að KTÁ hafa til þessa ekki fengið íslenskan karlmann til meðferðar sem býr með erlendri konu. Þessi staðreynd er í ósamræmi við hátt hlutfall erlendra kvenna sem nýtir þjónustu Kvennaathvarfsins sem býr með íslenskum mönnum og töluleg gögn úr heimilisofbeldismálum. Það viðfangsefni að ná til þessa hóps gerenda kallar því á sérstaka skoðun og mætti skoða hvort tilefni sé til að stofna sérstakan vinnuhóp um þetta efni.

Að bæta stöðu barna sem búa við ofbeldi

Heimilisofbeldi hefur mikil áhrif á börn. Á flestum heimilum þolenda voru börn til staðar, stundum höfðu þau orðið vitni að ofbeldi en í öðrum tilvikum orðið fyrir því sjálf. Að mati þolenda hefur ofbeldið mikil áhrif á börn og sumir þolendur vildu fá sálfræðiaðstoð fyrir þau. Lögreglumenn töluðu sérstaklega um að verkefnið hefði góð áhrif á þjónustu við börn, til dæmis væri alltaf rætt við þau og þeim boðin aðstoð og bjargir. Bætt þjónusta við börn skilar sér líka í forvarnargildi verkefnisins, þar sem vonandi er hægt að koma í veg fyrir frekara ofbeldi í framtíðinni. Lögreglumenn og félagsráðgjafar eru sáttir við samstarf við Barnavernd og telja mikilvægt að hafa þá sérfræðinga á vettvangi til að styðja við börn. Sérfræðingur frá Barnavernd sagði frá því að starfsfólk færi í langflest útköll þar sem börn eru til staðar og að verkefnið hafi hjálpað að gera hlutverk þeirra skýrara varðandi börnin.

Að bæta þjónustu við fatlaðar konur sem hafa orðið fyrir heimilisofbeldi

Bæði erlendis og hér á landi eru fatlaðir skilgreindir sem sérstakur áhættuhópur í heimilisofbeldismálum og því er hjálplegt að skoða leiðir til að þjónusta þennan hóp sérstaklega, þó að slíkt þurfi ekki eingöngu að vera bundið við konur. Lögreglumenn

töldu ekki að fötlun væri mjög algeng meðal þolenda og gerenda. Hins vegar verður að taka tillit til þess að erfitt er að skrá fötlun sérstaklega í meðferð mála og að ofbeldi gegn fötluðum getur verið mun faldara en hjá öðrum hópum. Reykjavíkurborg hefur þó skipulagt skyldubundna fræðslu fyrir allt starfsfólk sitt sem vinnur með fötluðu fólki sem hefst haustið 2015.

Að auka þekkingu á málaflokkinum og hvetja til opinberrar umræðu um það samfélagsmein sem heimilisofbeldi er

Þó að ekki hafi farið fram sértök úttekt á opinberri umræðu um málaflokkinn, þykir ljóst að fjölmiðlar hafa í auknum mæli fjallað um heimilisofbeldi síðan verkefnið hófst og er umræðan nú á breiðari grundvelli þar sem hin ólíku birtingarform heimilisofbeldis eru í brennidepli. Af þeim þolendum sem rætt var við minntust sumir þeirra sérstaklega á að heimilisofbeldi væri mun meira í umræðunni en áður og töldu þeir það vera af hinu góða. Opnari umræða í samfélaginu gefur almenningi aukinn skilning á hinum fjölbreyttu myndum heimilisofbeldis, tiltrú á kerfið getur aukist meðal málsaðila sem verður ef til vill til þess að fleiri fá stuðning og sækja sér aðstoð.

Ánægja með fræðslu vegna verkefnisins var mismikil. Til dæmis sögðu lögreglumenn frá því að þeir hefðu viljað meiri fræðslu og umræður um hvernig verklag væri að breytast og hvaða áhrif það hefði á þeirra daglegu störf. Félagsráðgjafar fengu fræðslu eftir að verkefnið hófst, sem þeir voru ánægðir með, en hún hefði þurft að koma fyrr. Þeir voru á sama máli og lögregla með að gott væri að fá hagnýtari fræðslu sem að miðaði að starfi þeirra í stað fræðilegra samantekta. Þeir óskuðu einnig eftir því að komið yrði á samráðsvettvangi þeirra sem fara í útköllin, félagsráðgjafa, lögreglu og barnaverndar, m.a. til að auka á gagnkvæman skilning á verkefnum hvers hóps starfsfólks. Af þeim þolendum sem rætt var við minntust sumir þeirra sérstaklega á að heimilisofbeldi væri mun meira í umræðunni en áður, sem þeim fannst mjög jákvætt.

7.2 Tillögur til úrbóta

7.2.1 Verkefna- og breytingastjórnun

Verkefnið hefur töluverðar breytingar í för með sér meðal mikils fjölda starfsfólks og því er ákjósanlegt að hafa meginreglur breytingarstjórnunar í huga og ekki síður nú þegar verkefnið er komið vel á rexpól. Það er ótvíræður kostur að verkefnið hefur notið óskoraðs stuðnings æðstu stjórnenda hjá stofnununum þremur og hefur það efalaust verið lykillinn að velgengni verkefnisins fram að þessu. Skoðun hefur þó leitt í ljós að **starfsfólk er undir ákaflega miklu álagi** og mikilvægt er að leita leiða til að styðja það sem allra best til að tryggja áframhaldandi velgengni verkefnisins. Ekki eingöngu hefur nýtt verklag verið innleitt með auknu vinnuálagi, heldur hefur málafjöldi aukist gríðarlega og starfsfólk sinnir enn þeim starfskyldum sem það hafði á sínu borði fyrir byrjun ársins. Mikilvægt er að sjónarmið starfsfólks og tillögur til

úrbóta verði skoðaðar, en mörg sjónarmið hafa verið sett fram í þessari skýrslu sem vert er fyrir stjórnendur verkefnisins að skoða.

Ef litið er á verkefnið út frá sjónarhóli verkefnastjórnunar, má benda á að heppilegt væri ef samstarfsaðilar ynnu út frá einu verkefnaskjali, þar sem ábyrgð og **aðgerðir eru vel útlistaðar**, að aðilar komi sér saman um hvaða **árangursvísa** notast skal við í verkefninu og hvernig megi mæla **framgang** þess. Jafnframt væri mikilvægt að deila þeim upplýsingum reglulega með starfsfólki öllu til að gefa því góða innsýn inn í hvaða árangri starf þeirra skilar.

7.2.2 Virkara samráð og samstarf

Samstarf milli Lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu og félagsþjónustu Reykjavíkur hefur verið gott, sem og samstarf þessara aðila við Barnavernd Reykjavíkur. Viðmælendur létu einnig í ljós ánægju sína með að verklag hafði slípast til eftir því sem leið á verkefnið, sem er mikilvægt fyrir áframhaldandi framþróun þess.

Þegar á heildina er litið þarf að gæta þess að allir hlutar kerfisins vinni saman, bæði milli stofnanna og innan þeirra. Til dæmis má nefna að þó verkefnið hafi farið vel af stað hjá lögreglu og unnið sé eftir verklagslýsingum í útköllum og á vettvangi virðist sem áherslur yfirstjórnar lögreglu hafi ekki að fullu skilað sér inn á öll svið. Fram kemur, t.d. hjá sérfræðingi hjá lögreglunni, að ákærusvið lögreglunnar starfi á tíðum úr takti við verkefnið og komi slíkt ósamræmi niður á þjónustunni. Því er ljóst að frekari vinna þarf að eiga sér stað innan lögreglunnar við að samhæfa áherslur og verklag. Opin samskipti milli hópa þar sem ábendingar til úrbóta væru ræddar á hreinskiptan hátt væru til bóta. Gagnlegt gæti verið að halda samráðsfundi með fulltrúum af ólíkum sviðum til að halda mótun verkefnisins áfram og til að tryggja að allir starfi á sama hátt. Betri skilningur á milli stétta ætti að skila sér í samræmdari vinnubrögðum og skýrari hlutverkum aðila á vettvangi og í eftirfylgd. Meira samráð og heildstæð sýn á verkefnið myndi fara langt með að bæta það sem uppá vantar í verkefninu.

Aukin fræðsla gæti líka komið sér vel í þessu samhengi en hún þyrfti að vera sérhæfðari en sú fræðsla sem boðið var upp á í upphafi verkefnisins og tryggt að hún nýtist vel í starfi hvers hóps fyrir sig. **Samráðsfundir og upplýsingagjöf** gæti líka virkað vel milli stofnana, til dæmis stungu félagsráðgjafar upp á að **jafningjafræðsla** gæti átt sér stað á vinnudegi félagraðgjafa og rannsóknarlögreglumanna. Á þessum tímapunkti væri mögulegt að nýta jafningjafræðslu, t.d. að móta samræðuvettvang fyrir þá sem koma í útkall og starfa að málunum. Jafnframt mætti íhuga að bjóða sérhæfðari fræðslu af hálfu erlendra sérfræðinga fyrir afmarkaða hópa starfsfólks, en langvinn reynsla er af sambærilegum samstarfsverkefnum víða erlendis og virðast áskoranir gjarnan vera sambærilegar.

Einnig mætti skoða hvernig lögregla og félagsþjónusta geta unnið saman að reglulegri yfirferð mála til að tryggja rétt vinnubrögð og eftirfylgni. Til dæmis gæti starfsfólk

félagsþjónustu á þjónustumiðstöðvum hitt starfsfólk viðkomandi lögreglustöðvar til að tryggja að vel sé hugað að málum sem koma upp í hverfinu.

7.2.3 Útköll lögreglu

Viðmælendum skýrsluhöfunda var tíðrætt um mikið álag á lögreglu og að leita þyrfti leiða til að létta á því. Lögregla kvartaði einnig undan því að mikill tími færi í vinnslu mála sem þeir telja eru ágreiningsmál og ekki á verksviði lögreglu. Verklag lögreglu er þannig háttað í dag að varðstjóri kemur á vettvang og ákveður hvort kalla eigi til félagsþjónustu og rannsóknarlögreglumann. Almennt finnst lögreglumönnum að vinnulagið sé gagnlegt en kannski væri hægt að **veita varðstjórum meira svigrúm til að meta aðstæður** og taka ákvörðun um hvort allt teymið sé kallað út. Hægt væri t.d. með fræðslu og þjálfun varðstjóra að auka hæfni þeirra til að meta aðstæður og ákvörðunarvald. Þeir gætu þá metið hvort kalla bæri út rannsóknarlögreglumann, félagsþjónustu, báða aðila eða hvorugan. Ef hægt væri að greina fleiri mál á þennan hátt fyrr sparast fjármunir og dýrmætur tími starfsfólks, bæði hjá rannsóknarlögreglumönnum og félagsþjónustu. Þó er lykilatriði að vel yrði staðið að slíkum breytingum á verklagi til að tryggja að réttum málum sé fylgt vel eftir, en á þennan hátt væri hægt að forgangsraða málum hjá lögreglu áður en mikill tími er settur í þau. Mat á aðstæðum á vettvangi getur verið mjög flókið og sá möguleiki er fyrir hendi að varðstjórar hafi ekki fullar forsendur til að gera vandað mat. Í sumum tilfellum gæti til dæmis verið nægjanlegt að kalla út félagsþjónustu án rannsóknarlögreglu, þar sem þess er mest þörf í sumum málum. Skoða þarf ítarlega hvort slíkt fyrirkomulag myndi setja of mikla vinnu og/eða ábyrgð á herðar varðstjóra.

7.2.4 Eftirfylgni mála

Nokkuð hefur borið á því að málum sé ekki fylgt eftir eins og vera ber og hefur verið bent á vinnuálag og fyrirkomulag eftirfylgni sem skýringu. Einnig ber að nefna mikilvægi þess að samræma þjónustu svo þolendur og gerendur fái réttar upplýsingar frá öllum aðilum. Þetta á bæði við um lögreglu og félagsþjónustu. Eftirfylgniheimsóknin hefur til dæmis reynst sérstaklega erfið í framkvæmd. Bæði er erfitt að hitta á þolendur í eftirfylgniheimsókn og samræma heimsóknirnar. Þeir þolendur sem fengu eftirfylgniheimsóknir lýstu ánægju með þær, en þó voru nokkrir sem gagnrýndu þá þjónustu sem þeim var boðin eftir að málin komu upp t.d. að erfitt væri að ná í félagsráðgjafa. Nauðsynlegt er að **skoða og skrá þá eftirfylgni** sem unnin er í hverju máli fyrir sig til að **tryggja samræmda meðferð mála og að öllum málum sé fylgt eftir** á skilvirknan máta.

Þau viðhorf komu fram bæði hjá lögreglu og félagsráðgjöfum að sum mál væru þess eðlis að **óþarfi væri að lögreglan kæmi með félagsráðgjöfum á staðinn**, t.d. ef þolandi hefði yfirgefið heimilið. Í öðrum tilvikum væri nauðsynlegt að lögregla væri með í för og það tryggði einnig öryggi félagsráðgjafa. Eins og fyrirkomulagið er í dag, leiðir lögregla eftirfylgni mála og hefur samband við félagsráðgjafa til að finna

sameiginlega tíma til að fara í eftirfylgniheimsóknir. Félagssráðgjafar settu fram þá hugmynd að þeir gætu **leitt eftirfylgni** og svo kallað til lögreglu ef þeim þætti ástæða til þess. Einnig mætti skoða hvort einhver hluti **eftirfylgni gæti farið fram í gegnum síma**, án þess að starfsfólk fari inn á heimili málsaðila.

7.2.5 Áhættu- og öryggismat

Söfnun sönnunargagna á vettvangi hefur batnað, m.a. með myndatöku á vettvangi. Lögreglan framkvæmir jafnframt áhættumat, en til þess gerður listi er fylltur út af rannsóknarlögreglumönnum. Almennt voru lögreglumenn ekki ánægðir með listann sem mælitæki. Þeir töldu að betra væri að hafa styttri og einfaldari lista og að tryggja þurfi að listinn sé nýttur í framtíðinni en sé ekki bara auka pappírsvinna. Hins vegar má benda á að listinn er byggður á erlendra fyrirmynd og hefur hann verið rannsakaður og prófaður og ekki er ástæða til að ætla að heimilisofbeldismál séu að nokkru marki einfaldari á Íslandi en annars staðar. Hins vegar má álykta að áhættumat í framtíðinni þurfi að skoða með hliðsjón af því hvað gagnast best í íslensku samhengi. Lagt er til að áhættumat verði sérstaklega skoðað með tilliti til þessa við lok verkefnisins því varasamt er að gera breytingar nema reynsla sé komin á beitingu þeirra aðferða sem beitt er við áhættu- og öryggismat.

7.2.6 Ágreiningur og heimilisofbeldi

Margir viðmælenda töldu að skilin væru óljós á milli mála er varða ágreining milli skyldra og tengdra annars vegar og heimilisofbeldis hins vegar. Lögð var áhersla á að ekki væri nauðsynlegt í öllum tilvikum að fara með málin sem sakamál, heldur fremur stóla á **skilvirk meðferðarúrræði** og jafnvel var minnst á **sáttamiðlun** sem heppilegan kost. Viðmælendur bentu jafnframt á að þegar heimilisofbeldi sé annars vegar sé áherslan í samfélagsumræðunni í dag fyrst og fremst á lögreglu og réttarkerfi, en að mögulega muni umræðan fremur snúast um velferðarkerfið og meðferðarúrræði í þessu samhengi í náinni framtíð. Mögulega þyrfti að skoða betur hvernig mál eru flokkuð sem ágreiningur og heimilisofbeldi en fyrst og fremst þarf að efla samráð milli stofnana um hvernig best skuli bregðast við þeim og skoða þau úrræði sem í boði eru fyrir gerendur ekki síður en þolendur.

7.2.7 Nálgunarbönn

Ólík sjónarhorn komu fram varðandi nálgunarbönn enda eru aðstæður og eðli hvers máls um sig mjög breytileg. Viðhorfin voru allt frá því að líta svo á að nálgunarbönn skertu lítið réttindi gerenda og að því að þolendur ættu rétt á því að fá lögvarða vörn mót gerendum, allt til þess að þolendur nýttu úrræðið sem tól í ágreiningi, s.s. í forræðisdeilum.

Bresk úttekt á skilvirkni nálgunarbanna leggur til margvíslegar úrbætur í bresku samhengi, sem einnig getur nýst í því íslenska. Má þar nefna **skilvirkari úrræði fyrir gerendur** og að leita leiða til að **fá þá til að nýta sér slík úrræði**, aukna **fræðslu fyrir**

starfsfólk réttargæslukerfisins, aukna **eftirfylgni og eftirlit með nálgunarbönnum**, **samræmd meðferð mála í gegnum kerfið allt** og **að viðurlögum við brotum á nálgunarbönnum verði beitt** í ríkari mæli (Home Office, 2013). Í samhengi þessa verkefnis má benda á að margir þættir standa að einhverju leyti utan ramma verkefnisins, en á hitt ber að líta að mikilvægt er að skoða málaflokkinn í stærra samhengi þegar leitað er leiða til úrbóta. Þó er ástæða er til að skoða nánar aukna eftirfylgni og eftirlit með nálgunarbönnum sem og viðurlög við brotum á þeim. Sem dæmi má nefna að gagnlegt væri að **nálgunarbönn sem eru í gildi komi strax upp í útköllum** svo almenna lögreglan hafi meiri upplýsingar um hvernig eigi að bregðast við á vettvangi.

Miðlægri skráningu nálgunarbanna hjá lögreglu virðist vera ábótavant og jafnframt mætti skoða hvort heppilegt sé að **miðla þeim upplýsingum til félagsþjónustu**.

7.2.8 Samstarf við aðra aðila

Heimilisofbeldismál eru mjög flókin og birtingarmyndir þeirra eru margar. Fyrir skilvirka úrlausn slíkra mála innan kerfisins er mikil þörf á heildrænni nálgun með aðkomu ólíkra aðila. Nú þegar er hafið samstarf við aðrar stofnanir, eins og Kvennaathvarfið. Þannig hefur verið ákveðið að ráða félagsráðgjafa í Kvennaathvarfið í hlutastarf til að skapa betri tengingu við þjónustumiðstöðvar Reykjavíkurborgar. Áður fyrr kom félagsráðgjafi í athvarfið einu sinni í viku en þetta nýja fyrirkomulag er án efa til bóta.

Samstarf sem margar ólíkar stofnanir koma að hefur gefist vel erlendis og er ein leið til að virkja samfélagið í baráttunni gegn heimilisofbeldi. **Heilbrigðiskerfið** leikur lykilhlutverk í meðferð þolenda heimilisofbeldis, bæði hvað varðar líkamlega áverka og andlega, og er því gjarnan einn samstarfsaðila (Home Office, Violent Crime Unit, 2004). Nú þegar skoðar lögreglan samstarf við aðra aðila, eins og heilbrigðiskerfið, til að tryggja árangursríka aðkomu þeirra að baráttunni gegn heimilisofbeldi, en fjölmargir lykilaðilar eins og **bráðamóttaka** og **heimilislæknar** ættu vel heima innan samvinnuverkefnisins í náninni framtíð. Þá má einnig nefna **samstarf við skóla** sem dæmi um heppilegan samstarfsvettvang auk ólíkar meðferðaraðila. Slík samvinna miðar að áhættumati, rýni, fræðslu, vitundarvakningu, forvörnum, stuðningi og meðferð fyrir ólíka aðila heimilisofbeldis. Líta má á *Saman gegn ofbeldi* sem fyrsta skrefið í slíkri nálgun í Reykjavík.

Áhugaverð dæmi frá Bretlandi sýna að vel hefur gefist að vinna með hópum sem að hafa að öllu jöfnu ekki beina aðkomu að meðferð mála, en hafa óbeinni snertingu við heimilisofbeldi. Má sem dæmi nefna samvinnu við og fræðslu fyrir hópa leigubílstjóra, lásasmiða, líkamsræktarstöðvar og gæludýraathvörf (Home Office, Violent Crime Unit, 2004).

7.2.9 Nýjungar

Mikilvægt er fyrir aðila verkefnisins að taka tillit til og skoða sérstaklega nýja starfshætti sem koma til á verkefnatímabilinu sem að geta verið tól í baráttunni gegn heimilisofbeldi og haft jákvæð áhrif á verkefnið. Sem dæmi má nefna að nú er lögreglan að taka í notkun **myndavélar** en slíkt hefur nýst ákaflega vel erlendis í heimilisofbeldismálum (Drumm, 2007).

Jafnframt er unnið að því að nýta **erlenda túlkapjónustu í gegnum síma**, sem kemur í veg fyrir að fólk sem nýtir túlkapjónustu þekki túlkinn, sem hefur verið verulegt vandamál þar sem túlkar sem veita sína þjónustu í litlu málsamfélagi þekkja gjarnan þá einstaklinga sem tala sama tungumál og þeir sjálfir.

Stuðningur með svokölluðum **hjálparlínum eða ráðgjöf og aðstoð í gegnum síma** hefur reynst vel í Bretlandi sem er með svipuðu sniði og Hjálparsíminn 1717, en þó sérhæfður fyrir heimilisofbeldismál (Home Office, Violent Crime Unit, 2004). Ef frekari fjármögnun kemur í málaflokkinn væri slíkt efalaust vænlegur kostur á Íslandi.

Loks mætti skoða **samkeyrslu gagna frá lögreglu og félagsþjónustu** til að tryggja að báðir aðilar hafi yfirsýn yfir málin og framgang verkefnisins. Hins vegar eru vandkvæði því tengd er varða trúnað við skjólstæðinga og málsaðila og því er ekki líklegt að slík samkeyrsla tölulegra gagna muni eiga sér stað í náninni framtíð.

7.2.10 Samþætt meðferðarúrræði sem taka tillit til geðrænna vandamála og fíknar

Starfsfólk á öllum sviðum taldi að einkenni heimilisofbeldismála væru flókin og áskoranir miklar. Áberandi væri að margir málsaðilar glímdu við fíkn af einhverju tagi og að geðræn vandamál væru jafnframt algeng. Þetta rímar vel við frásagnir þolenda, þar sem fíkn og geðræn vandamál voru mjög miðlæg.

Ljóst þykir að knýjandi þörf er á að nýta úrræði **geðheilbrigðiskerfisins** þar sem málsaðilar ættu gjarnan við geðræn vandamál að stríða og jafnvel samþættar lausnir fyrir einstaklinga sem eiga við **fíkn og geðrænan vanda** að etja. Sem dæmi um samþætta nálgun má benda á bandaríska alríkisstofnun sem sérhæfir sig í samþættum meðferðum fyrir fíkn og geðrænan vanda, SAMHSA (*e. Substance Abuse and Mental Health Services Administration*). Þar er mikil áhersla lögð á áfallamiðaða nálgun þar sem þekking á afleiðingum áfalla, eins og ofbeldis, þurfi að vera til staðar í allri velferðarþjónustu (SAMSHA, 2014).

7.2.11 Áhersla á gerendur

Hlutfallslega fáir gerendur hafa þegið þjónustu frá þjónustumiðstöðvum Reykjavíkurborgar, enda má segja að þjónusta þeirra sé að mörgu leyti fremur sniðin að þörfum þolenda. Félagráðgjafar lögðu áherslu á að sérstaklega þyrfti að horfa á gerendur til að uppræta heimilisofbeldi. Hingað til hefur gerendum verið bent á meðferðarúrræði, sem fyrst og fremst er *Karlar til ábyrgðar*. Það hefur hingað til

verið sérhæft meðferðarúrræði fyrir karla sem beita ofbeldi á heimilum, en er um þessar mundir að fá nýtt nafn, *Heimilisfriður*, sem endurspeglar jafnframt breyttar áherslur meðferðarúrræðisins. Aukning í fjölda einstaklinga sem leituðu sér hjálpar hjá KTÁ á síðasta ári var 42% og helst það í hendur við aukinn málafjölda hjá lögreglu og félagsþjónustu. Þrátt fyrir þessa aukningu er ljóst að stór hluti gerenda leitar sér ekki hjálpar og því þarf annars vegar þarf að leita leiða til að **ná til þessa hóps** og hins vegar að skoða hvort hægt er að styðja betur við gerendur með **sérhæfðum meðferðarúrræðum**. Í þessu samhengi má benda á að gerendur eru síður en svo einsleitur hópur, konur voru til dæmis skráðar sem árásaðilar í 27 málum hjá lögreglu og 30 mál vörðuðu ofbeldi barns í garð foreldra.

7.2.12 Sértaekur stuðningur við tiltekna hópa

Sértækar aðgerðir vegna áhættuhópa er réttlætanleg í ljósi þess að ákveðnir hópar eru líklegri til að lenda í aðstæðum heimilisofbeldis. Verkefnaáætlun Reykjavíkurborgar gerir ráð fyrir sérstökum aðgerðum vegna stöðu erlendra kvenna sem miða að því að efla þjónustu og stuðning við þann hóp. Jafnframt er gert ráð fyrir því að setja á fót starfshóp sem vinnur að útfærslu átaksverkefnisins vegna stöðu fatlaðra kvenna. Í framtíðinni þarf að halda áfram vinnu sem miðar sérstaklega að þjónustu við þessa hópa.

Heimilisofbeldi er ákaflega kynjað, þ.e. konur eru í miklum meirihluta þolenda og því er eðlilegt að sterk áhersla sé á konur sem áhættuhóp þolenda. Einnig er ákveðin hætta á að brot sem varða heimilisofbeldi gagnvart einstaklingum af erlendum uppruna og fötluðum einstaklingum komi síður inn á borð lögreglu og félagsþjónustu. Skv. áætlun Leicester borgar í Bretlandi er viðurkennt að heimilisofbeldi getur sérstaklega verið vandamál fyrir aldraða, fatlaða, fólk af erlendum uppruna og einstaklinga sem eru samkynhneigðir, tvíkynhneigðir eða transfólk (Leicester City Council, 2009). Ekki verður lagt mat á það hér hvort sértækar áherslur sem að beinast að þessum hópi rýmist innan þessa verkefnis en full ástæða er til að skoða slíkar áherslur í náinni framtíð ef framhald verður á verkefninu. Þá má einnig benda á að skv. skilgreiningu Leicester falla umönnunaraðilar innan skilreiningar á „tengdum aðilum“. Þetta verður til þess að ofbeldisbrot gegn t.d. fötluðum einstaklingi eða öldruðum, hvort sem það á sér stað innan vistheimila, á öldrunarheimilum, af hendi stuðningsfulltrúa eða annarra sem annast umönnun þessara einstaklinga, fellur jafnframt undir skilgreiningu á heimilisofbeldi. Umræða um brot uppkominna barna gegn foreldrum sínum hafa t.d. lítið verið til skoðunar á Íslandi sem og heimilisofbeldi af hálfu umönnunaraðila og ofbeldi sem beinist gegn öldruðum, samkynhneigðum, tvíkynhneigðum og transfólki.

7.2.13 Annar stuðningur við þolendur

Erlendis er gjarnan lögð áhersla á úrræði hvað varðar aðgengi að **húsnæði til lengri og skemmri tíma**, sér í lagi fyrir þolendur sem e.t.v. sjá engin úrræði til að flytja út af heimili gerenda, og sama staða er jafnframt uppi þegar gerendum er vísað af heimili.

Í viðtölum við þolendur kom slíkt dæmi fram þar sem þolandi sá ekki þann kost í stöðunni að slíta sambandi við geranda, þar sem viðkomandi átti ekki í nein hús að vernda og sýnir dæmið berlega að þörfin fyrir slíkan stuðning er einnig til staðar á Íslandi. Ástæða er fyrir Reykjavíkurborg til að greina þau úrræði sem borgin getur boðið þessum skjólstæðingum sínum og skoða hvort möguleiki sé að veita málsaðilum heimilisofbeldis sérstakan forgang til að tryggja þeim húsnæði þegar slík þörf er til staðar.

7.2.14 Málsmæðferð í réttarkerfinu

Í samhengi heimilisofbeldismála er mikilvægt að huga að mæðferð mála í réttarkerfinu. Nýlegar rannsóknir Hildar Fjólu Antonsdóttur (2014) á vegum EDDU rannsóknarseturs á málsmæðferð nauðgunarmála og viðhorf fagaðila innan réttarkerfisins sýna margvíslega vankanta kerfisins á Íslandi. Eitt dæmi má nefna frá erlendum rannsóknum sem sýna að fyrirkomulag sem tryggir að þolendur og gerendur í heimilisofbeldismálum þurfi ekki að hittast augliti til auglitis þegar málin eru tekin fyrir í réttarsal, tryggi rétt þolenda, komi í veg fyrir að viðvera geranda ógni þolenda að einhverju leyti og auki jafnframt traust þolenda á dómskerfi. Þessir þættir eru utan verkisviðs þessa verkefnis en þó er full ástæða til að skoða í náninni framtíð mæðferð heimilisofbeldismála innan dómskerfisins og hvernig tekið er tillit til eðli þeirra mála sem falla undir skilgreiningar á heimilisofbeldi. **Aðskilin biðsvæði við réttarrými** eru einn slíkra þátta. Þá má einnig nefna **sérstaka flýtimeðferð fyrir heimilisofbeldismál innan réttarkerfisins** og **sérhæfða dómstóla fyrir heimilisofbeldismál** (Home Office, Violent Crime Unit, 2004). Þá má benda á að það hafa verið teknir upp sérstakir starfshættir meðal lögreglu í Bretlandi sem fela í sér sterkari kröfu um rannsókn og söfnun sönnunargagna í heimilisofbeldismálum, sem tekur einnig til framburðar barna og nágranna, sjúkrasögu, og söfnunar gagna úr farsímum og tölvum (Drumm, 2007).

8 Heimildaskrá

- Ásdís A. Arnalds, & Elísabet Karlsdóttir. (2010). *Rannsókn á ofbeldi gegn konum. Reynsla kvenna á aldrinum 18-80 ára á Íslandi*. Reykjavík: Rannsóknarstofnun í barna- og fjölskylduvernd.
- Drífa Snædal. (2013). *Læknar og greining heimilisofbeldis*. Sótt frá kvennaathvarf.is: <http://www.kvennaathvarf.is/utgafa/Greinar/nr/30>
- Drumm, J. (2007). *Turning the Tide. A national and local coordinated approach to addressing domestic violence in the United Kingdom*. New Zealand Department of Internal Affairs.
- Gunnar Narfi Gunnarsson. (2012). *Skýrsla um samning Evrópuráðsins um forvarnir og baráttu gegn ofbeldi á konum og heimilisofbeldi og aðlögun íslenskra laga og reglna vegna aðildar*. Reykjavík : Mannréttindastofnun Háskóla Íslands. Sótt 19. september 2015 frá http://www.innanrikisraduneyti.is/media/frettir-2013/Skyrslan_endanleg-utgafa_18.10.2012.doc
- Home Office. (2013). *Evaluation of the Pilot of Domestic*. Home Office Science. London: London Metropolitan University & Middlesex University. Sótt 15. september 2015 frá https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/260897/horr76.pdf
- Home Office, Violent Crime Unit. (2004). *Developing Domestic Violence Strategies - A Guide for Partnerships*. Home Office.
- Ingólfur V. Gíslason. (2008). *Ofbeldi í nánnum samböndum*. Reykjavík: Félags- og tryggingaráðuneytið. Sótt 1. október 2015 frá <http://www.velferdarraduneyti.is/media/Ofbeldisbaekur/OfbeldiAdalbokin.pdf>
- Ingólfur V. Gíslason. (2010). *Rannsókn á ofbeldi gegn konum. Viðbrögð heilbrigðisþjónustunnar*. Reykjavík: Rannsóknarstofnun í barna- og fjölskylduvernd.
- Injury Prevention & Control: Division of Violence Prevention*. (13. maí 2014). Sótt frá Centers for Disease Control and Prevention: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/cestudy/>
- Interagency, S. S. (2. október 2015). *Anothercloser.com.au*. Sótt frá Another Closet. Domestic and Family Violence in LGBTIQ Relationships: <http://www.anothercloset.com.au/>

- Jafnréttisstofa. (23. september 2015). *Kynbundið áreitni og ofbeldi*. Sótt frá Jafnretti.is: <http://www.jafnretti.is/jafnretti/?D10cID=Page3&ID=91>
- Kvennaathvarfið. (2015). *Samtök um kvennaathvarf*. Sótt frá <http://www.kvennaathvarf.is>: <http://www.kvennaathvarf.is/um-ofbeldi/>
- Leicester City Council. (2009). *Leicester Inter-Agency Domestic Violence Strategy*. Leicester Inter-Agency: Leicester City.
- Mannréttindaskrifstofa Reykjavíkurborgar. (2015). *Kynlegar tölur. Konur og karlar í Reykjavík*. Reykjavík: Mannréttindaskrifstofa Reykjavíkurborgar.
- Office on Women's Health. (2008). Violence against Women. Í U. D. Health, & J. D. (Formáli), *The Healthy Woman: A Complete Guide for All Ages* (bls. 235-249). Washington, D.C.: U.S. Department of Health and Human Services' Office on Women's Health. Sótt 15. ágúst 2015 frá http://www.womenshealth.gov/publications/our-publications/the-healthy-woman/violence_against_women.pdf.
- Reykjavíkurborg. (2014). *Reykjavík gegn ofbeldi. Átaksverkefni Reykjavíkurborgar í samvinnu við Lögregluna á höfuðborgarsvæðinu. Greinargerð tillögur og kostnaðaráætlun*. Reykjavík: Reykjavíkurborg. Sótt 5. september 2015 frá http://reykjavik.is/sites/default/files/ymis_skjol/skjol_utgefid_efni/reykjavik_gegn_ofbeldi._greinargerd.pdf
- Reykjavíkurborg. (2015). *Reykjavík gegn ofbeldi. Átaksverkefni Reykjavíkurborgar í samvinnu við Lögregluna á höfuðborgarsvæðinu*. Reykjavík: Reykjavík.
- Ríkislögreglustjórinn. (2014). *Verklagsreglur um meðferð og skráningu heimilisofbeldismála sem tilkynnt eru til lögreglu*. Reykjavík: Ríkislögreglustjórinn. Sótt 20. september 2015 frá <http://www.logreglan.is/wp-content/uploads/2015/01/Verklag-um-heimilisofbeldi.pdf>
- SAMSHA. (2014). *Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach*. Substance Abuse and Mental Health Services Administration, U.S. Department of Health and Human Services. Rockville: SAMSHA's Trauma and Justice Strategic Initiative. Sótt 22. september 2015 frá <http://store.samhsa.gov/shin/content//SMA14-4884/SMA14-4884.pdf>.
- Stanko, B. (2008). Managing Performance in the Policing. *Journal of Cybersecurity*, 294-302.
- Steinunn Bergmann. (2010). *Börnum straffað með hendi og vendi. Barnaverndartilkynningar er varða líkamlegt ofbeldi gagnvart börnum*. Reykjavík: Barnaverndarstofa. Sótt 2015. 20 september frá <http://www.bvs.is/files/file921.pdf>.
- The World Bank. (13. júlí 2011). *The silent global epidemic: domestic violence against women*. (M. Sabzevari, Ritstjóri) Sótt 22. ágúst 2015 frá

- blogs.worldbank.org/youthink: <http://blogs.worldbank.org/youthink/silent-global-epidemic-domestic-violence-against-women>
- Tjaden, T., & Thoennes, N. (2000). *Full Report of the Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women*. Washington, DC: The National Institute of Justice.
- Velferðarráðuneyti. (2011). *Skýrsla velferðarráðherra um aðgerðir samkvæmt aðgerðaáætlun ríkisstjórnarinnar vegna ofbeldis karla gegn konum í nánnum samböndum*. Reykjavík: Alþingi.
- Velferðarráðuneyti. (2013). *Suðurnestjavaktin. Áfangaskýrsla*. Reykjavík: Velferðarráðuneyti. Sótt 21. september 2015 frá http://www.velferdarraduneyti.is/media/Rit_2013/Afangaskýrsla-Sudurnesjavaktarinnar-2013.pdf
- World Health Organization. (2005). *WHO multi-country study on women's health and domestic violence: Report of initial result on prevalence, health outcomes and women's responses*. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization. (2006). *Intimate partner violence and alcohol*. Geneva. Sótt 20. ágúst 2015 frá http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/fs_intimate.pdf
- World Health Organization. (2013). *Global and regional estimates of violence against women. Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, Department of Reproductive Health and Research. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization. (20. júní 2013). *Violence against women: a 'global health problem of epidemic proportions'*. Sótt 10. september 2015 frá [who.int](http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2013/violence_against_women_20130620/en/): http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2013/violence_against_women_20130620/en/

VIÐAUKI I

Gagnlegar heimildir um heimilisofbeldi

- Anna Rósa Njálisdóttir og Lilja Hannesdóttir (2010). *Ofbeldi gegn öldruðum. Eru íslensk stjórnvöld á réttri leið?* BA-ritgerð í hjúkrunarfræði. Vefslóð: http://skemman.is/stream/get/1946/5798/15783/1/Ritger%C3%B0_PDF.pdf.
- Anni G. Haugen (2009). *Ofbeldi gegn konum. Viðbrögð félagsþjónustu og barnaverndar*. Reykjavík: Rannsóknasetur í barna- og fjölskylduvernd. Unnið fyrir félags- og tryggingamálaráðuneytið. Vefslóð: http://www.velferdarraduneyti.is/media/acrobat-skjol/skyrsla_ofbeldi_felagsthjonusta15102009.PDF.
- Ásdís A. Arnalds, Elísabet Karlsdóttir og Hafsteinn Einarsson (2014). *Úttekt á meðferðarúrræðinu Karlar til ábyrgðar*. Jafnréttisstofa. http://www.rbf.is/sites/www.rbf.is/files/Skyrslur/karlar_til_abyrgdar_heildarskyrsla_230914.pdf.
- Barnaverndarstofa (2007). *ISPCAN rannsókn. Child Abuse Screening Tool*. Vefslóð: <http://www.bvs.is/media/rannsoknir-i-bv/lspcan-rannsokn-child-abuse-screening-tool-2007.pdf>.
- Barnaverndarstofa (2012). *Tilraunaverkefni vegna heimilisofbeldis*. Sérfræðingur: Ragna Björg Guðbrandsdóttir. Vefslóð: <http://nyskopunarvefur.is/files/afangaskyrsla.pdf>.
- Campbell, J. C. (2002). Health consequences of intimate partner violence. *The Lancet*, 359(9314), 1331-1336.
- Cattaneo, L. B., & Goodman, L. A. (2005). Risk factors for reabuse in intimate partner violence a cross-disciplinary critical review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 6(2), 141-175.
- Centers for Disease Control and Prevention (2014). Injury Prevention & Control: Division of Violence Prevention. Vefslóð: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/acestudy/>.
- Centers for Disease Control and Prevention. Division of Violence Prevention and Control (2012). *Sexual Violence. facts at a Glance*. Vefslóð: <http://www.cdc.gov/ViolencePrevention/pdf/sv-datasheet-a.pdf>.
- Council of Europe (2011). *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. Vefslóð: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/210.htm>.
- Creswell JW, Plano Clark VL. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. 2. útg. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- Crosbie-Burnett, M., & Giles-Sims, J. (1991). Marital power in stepfather families: A test of normative-resource theory. *Journal of Family Psychology*, 4 (4), 484.
- Drumm, J. (2007). *Turning the Tide. A national and local coordinated approach to addressing domestic violence in the United Kingdom*. New Zealand Department of Internal Affairs. Vefslóð:
<http://www.2shine.org.nz/LiteratureRetrieve.aspx?ID=135059>.
- Elísabet Karlsdóttir og Ásdís A Arnalds (2010). *Rannsókn á ofbeldi gegn konum. Reynsla kvenna á aldrinum 18-80 ára á Íslandi*. Reykjavík: Rannsóknastofnun í barna- og fjölskylduvernd. Unnið fyrir félags- og tryggingamálaráðuneytið. Vefslóð:
http://www.velferdarraduneyti.is/media/ritogskyrslur2011/26012011_Ofbeldi_a_konum.pdf.
- Erla Kolbrún Svavarsdóttir (2008). Áhrif andlegs, líkamlegs og kynferðislegs ofbeldis á andlega heilsu kvenna. *Geðvernd*, 37(1):12-20. Vefslóð:
<http://hirsli.is/hsh/bitstream/2336/91038/1/G2008-01-37-G2.pdf>.
- Erla Kolbrún Svavarsdóttir (ritstj.) (2010). *Ofbeldi – margbreytileg birtingarmynd*. Útg. Háskólaútgáfan, Reykjavík. Vefslóð lýsingu á bókinni:
<http://hjukrun.is/library/Skrar/Timarit/Timarit-2011/3.-tbl-2011/B%C3%B3karkynning%20margbreytileg.pdf>.
- Eva Bjarnadóttir og Eygló Árnadóttir (2011). *Konur í kreppu? Samantekt á opinberum tölulegum gögnum á áhrifum efnahagshrunsins á velferð kvenna*. Unnið fyrir velferðarvaktina. Vefslóð:
http://www.velferdarraduneyti.is/media/ritogskyrslur2011/Konur_i_kreppu_22032011.pdf.
- Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands (2013). *Ofbeldi gegn fötluðum konum*. Skýrsla unnin fyrir Velferðarráðuneytið. Vefslóð:
http://www.velferdarraduneyti.is/media/Rit_2013/ofb_fatladar-konur-skyrsla_mai2013.pdf.
- Flowe, Heather D. et al. (2015). *Alcohol and remembering a hypothetical sexual assault: Can people who were under the influence of alcohol during the event provide accurate testimony?* University of Leicester Press Office. Vefslóð:
<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09658211.2015.1064536>.
- Gerður Anna Lúðvíksdóttir og Ástrós Ingvadóttir (2012). *Ofbeldi gegn öldruðum*. BA-ritgerð: Háskóli Íslands, Heilbrigðisvísindasvið. Vefslóð:
http://skemman.is/stream/get/1946/11621/28842/1/Ger%C3%B0ur_Anna.pdf.
- Golding, J. M. (1999). Intimate partner violence as a risk factor for mental disorders: A meta-analysis. *Journal of family violence*, 14 (2), 99-132.
- Goodman, L., Dutton, M. A., Vankos, N., & Weinfurt, K. (2005). Women's resources and use of strategies as risk and protective factors for reabuse over time. *Violence Against Women*, 11 (3), 311-336.
- Guðrún Helga Sederholm (2009). *Rannsókn á ofbeldi gegn konum. Viðbrögð skólustjóra 10 grunnskóla*. Reykjavík: Rannsóknarsetur í barna og

- fjölskylduvernd. Unnið fyrir félags- og tryggingamálaráðuneytið. Vefslóð: http://www.velferdarraduneyti.is/media/acrobat-skjol/skyrsla_ofbeldi_grunnskolar15102009.pdf.
- Guðrún Helga Sederholm (2010). *Rannsókn á ofbeldi gegn konum. Þjónusta 11 félagasamtaka*. Reykjavík: Rannsóknarstofnun í barna- og fjölskylduvernd fyrir félags- og tryggingamálaráðuneytið. Vefslóð: http://www.velferdarraduneyti.is/media/frettir2010/Rannsokn_ofbeldi_felagasamtok_22092010.pdf.
- Guðrún Kristinsdóttir (2014). *Ofbeldi á heimili. Með augum barna*. Háskólaútgáfan, Reykjavík.
- Gunnar Narfi Gunnarsson (2012). *Skýrsla um samning Evrópuráðsins um forvarnir og baráttu gegn ofbeldi á konum og heimilisofbeldi og aðlögun íslenskra laga og reglna vegna aðildar*. Mannréttindastofnun Háskóla Íslands. Vefslóð: <http://www.innanrikisraduneyti.is/frettir/nr/28422>.
- Healey, K. (1999). *Batterer intervention: Program approaches and criminal justice strategies*. Darby, PA: DIANE Publishing.
- Hildur Guðmundsdóttir (2009). „I don't know how I ended up here with this man“: *Rannsókn á aðstæðum og upplifun kvenna af erlendum uppruna sem leita í Kvennaathvarfið*. Reykjavík: Samtök um Kvennaathvarf. Vefslóð: http://www.kvennaathvarf.is/media/alyktanir_umsagnir/Rannsokn_a_PDF_%282%29.pdf.
- Hildur Guðmundsdóttir (2012). „Erfitt að vera ein og líka erfitt að vera með honum“: *Hvert fara konur af erlendum uppruna eftir dvöl í Kvennaathvarfinu?: Hvað segja þær um þjónustuna?* Reykjavík: Samtök um Kvennaathvarf. Vefslóð: http://www.kvennaathvarf.is/media/utgefidefni/Erfitt_ad_vera_ein_og_lik_a_erfitt_ad_vera_med_honum.pdf.
- Home Office, Violent Crime Unit (2004). *Developing Domestic Violence Strategies - A Guide for Partnerships*. London: Violent Crime Unit, Home Office.
- Ingólfur V. Gíslason (2008). *Ofbeldi í nánum samböndum. Orsakir – afleiðingar – úrræði*. Félags- og tryggingamálaráðuneytið. Nefnd um aðgerðir gegn ofbeldi í nánum samböndum. Vefslóð: <http://www.velferdarraduneyti.is/media/Ofbeldisbaekur/OfbeldiAdalbokin.pdf>.
- Ingólfur V. Gíslason (2010). *Rannsókn á ofbeldi gegn konum. Viðbrögð lögreglunnar*. Reykjavík: Rannsóknastofnun í barna- og fjölskylduvernd. Fyrir Félags- og tryggingamálaráðuneytið. Vefslóð: <http://www.velferdarraduneyti.is/media/ritogskyrslur2011/Rannsokn-Ofbeldi-Logregla-28022011.pdf>.
- Interagency, S. S. (2015). *Domestic and Family Violence in LGBTIQ Relationships. Another Closet*. Vefslóð: <http://www.anothercloset.com.au/>.
- Jónína Einarsdóttir, Sesselja Th. Ólafsdóttir og Geir Gunnlaugsson (2004). *Heimilisofbeldi gegn börnum á Íslandi. höggva-hýða-hirta-hæða-hóta-*

- hafna-hrista-hræða*. Miðstöð heilsuverndar barna og Umboðsmaður barna, Reykjavík. Vefslóð: http://barn.is/media/19098/bok-heimilisofbeldi_gegn_bornum_a_islandi.pdf.
- Kvennaathvarfið (2015). Um ofbeldi. Vefslóð: <http://www.kvennaathvarf.is/um-ofbeldi/>.
- Landspítali háskólasjúkrahús (2012). *Ofbeldi í nánum samböndum. Mat og viðbrögð. Klínískar leiðbeiningar*. Vefslóð: https://www.heilsugaeslan.is/library/Files/Ofbeldi_i_nanum_sambondum.pdf.
- Lára Ingbórsdóttir (2013). *Kynferðisleg misnotkun á fötluðum stúlkum og konum*. BA-ritgerð í þroskajálfafræði. http://skemman.is/stream/get/1946/16408/36296/1/B.A._ritger%C3%B0L%C3%A1raIng%C3%BE%C3%B3rs.pdf.
- Leicester City Council (2009). *Leicester Inter-Agency Domestic Violence Strategy*. Leicester Inter-Agency: Leicester City. Vefslóð: https://consultations.leicester.gov.uk/city-development-and-neighbourhoods/218f2eaf/supporting_documents/DV%20strategy%20PDF.pdf.
- Lucinda Árnadóttir (2014). *Börn sem búa við heimilisofbeldi á Íslandi: Mat á sameiginlegum þáttum, hegðun og sálfélagslegri líðan barna sem hafa orðið fyrir og/eða orðið vitni að sálrænu og/eða líkamlegu ofbeldi á heimili*. MA-ritgerð í sálfræði.
- Mannréttindaskrifstofa Íslands (1993). *Yfirlýsing um afnám ofbeldis gagnvart konum*. Vefslóð: <http://www.humanrights.is/is/mannrettindi-og-island/helstu-samningar-og-yfirlýsingar/sameinudu-thjodirnar/yfirlýsing-um-afnam-ofbeldis-gagnvart-konum>.
- Mannréttindaskrifstofa Reykjavíkurborgar (2015). *Kynlegar tölur. Konur og karlar í Reykjavík*. Vefslóð: http://reykjavik.is/sites/default/files/rvk_kynlegartolur_21_3_2015_net.pdf.
- Mannréttindaskrifstofa Reykjavíkurborgar (2015). *Skýrsla starfshóps um aðgerðir gegn heimilisofbeldi gagnvart fötluðu fólki*. Vefslóð: http://reykjavik.is/sites/default/files/ymis_skjol/skjol_utgefid_efni/lokaskysla_starfshops_-_ofbeldifatladfolk_endanleg.pdf.
- Matthías Halldórsson, aðstoðarlandlæknir (2006). „Ofbeldi gegn öldruðum“. Erindi. Vefslóð: www.landlaeknir.is/servlet/file/store93/item3123/1624.doc.
- Office on Women's Health (2008). Violence against Women í *The Healthy Woman: A Complete Guide for All Ages* (bls. 235-249). Vefslóð: http://www.womenshealth.gov/publications/our-publications/the-healthy-woman/violence_against_women.pdf.
- Ólína Guðbjörg Viðarsdóttir (2009). *Áhrif kynferðisofbeldis á líðan þolenda sem leita til Stígamóta: Tengsl áfallastreitueinkenna, áfengis- og vímuefnavanda og bjargráða*. HÍ. Vefslóð:

- http://skemman.is/stream/get/1946/3482/10747/1/Olina_Gudbjorg_Vidar_sdottir_fixed.pdf.
- Reykjavíkurborg (2012). *Aðgerðaáætlun Reykjavíkurborgar gegn kynbundnu ofbeldi og ofbeldi gegn börnum*. Reykjavík. Vefslóð: http://reykjavik.is/sites/default/files/skjol_thjonustulysingar/gegn_ofbeldi_adgerdaraetlun24.08.12.pdf.
- Reykjavíkurborg (2015). *Reykjavík gegn ofbeldi. Átaksverkefni Reykjavíkurborgar í samvinnu við Lögregluna á höfuðborgarsvæðinu*. Reykjavík. Vefslóð: http://reykjavik.is/sites/default/files/ymis_skjol/skjol_utgefid_efni/reykjavik_gegn_ofbeldi_greinargerd.pdf.
- Riger, S. (forthcoming). *Feminism and community psychology: Compelling convergences*. Í M. Bond, C. Keys, & I. Serrano-Garcia (Útg.), *APA Handbook of Community Psychology*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Ríkislögreglustjórinn (2005). *Verklagsreglur um meðferð og skráningu heimilisofbeldismála*. http://www.kvennaathvarf.is/media/frettir/Heimilisofbeldi_verklagsreglur_1.pdf.
- Ríkislögreglustjórinn (2010). *Heimilisofbeldi: Ágreiningur og ofbeldi milli skyldra og tengdra eins og það birtist í gögnum lögreglu 2006–2007*. Vefslóð: <http://www.logreglan.is/file.asp?id=16042>.
- Ríkislögreglustjórinn (2014). *Verklagsreglur um meðferð og skráningu heimilisofbeldismála sem tilkynnt eru til lögreglu*. Vefslóð: <http://www.logreglan.is/wp-content/uploads/2015/01/Verklag-um-heimilisofbeldi.pdf>.
- RÚV (2015). *Átta sig oft ekki á eigin brotum*. Viðtal við Eyrúnu Eyþórsdóttur lögreglufulltrúa og mannfræðing. Vefslóð: <http://www.ruv.is/frett/atta-sig-oft-ekki-a-eigin-brotum>.
- SAMSHA (2014). *Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach*. SAMSHA's Trauma and Justice Strategic Initiative. Vefslóð: <http://store.samhsa.gov/shin/content/SMA14-4884/SMA14-4884.pdf>.
- Sigrún Ingvarsdóttir og Sigurveig H. Sigurðardóttir (2010). *Ofbeldi gegn öldruðum. Viðhorf, þekking og reynsla starfsfólks í heimaþjónustu*. Erindi flutt á ráðstefnu í október 2010. Vefslóð: http://skemman.is/stream/get/1946/6782/18488/3/10-16_SigrunIngvarsd%C3%B3ttir_FELRADbok.pdf.
- Sigrún Sigurðardóttir (2009). *Tíminn læknar ekki öll sár. Fyrirbærafræðileg rannsókn á langvarandi afleiðingum kynferðislegs ofbeldis í bernsku á heilsufar og líðan íslenskra kvenna*. Tímarit hjúkrunarfræðinga, 3. tbl. 85. árg. Vefslóð: <http://hirsla.lsh.is/lsh/bitstream/2336/72741/1/H2009-03-85-F1.pdf>.
- Stanko, B. (2008). Managing Performance in the Policing. *Journal of Cybersecurity*, 294-302.

- Steinunn Bergmann (2010). *Börnum straffað með hendi og vendi. Barnaverndartilkynningar er varða líkamlegt ofbeldi gagnvart börnum.* Unnið á vegum Barnaverndarstofu. Vefslóð: <http://www.bvs.is/files/file921.pdf>.
- Tjaden, P. og Thoennes, N. (2000). *Extent, nature and consequences of intimate partner violence: Findings from the National Violence Against Women Survey.* National Institute of Justice and the Center for Disease Control and Prevention. Vefslóð: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/181867.pdf>.
- UNICEF (2011). *Staða barna á Íslandi.* Vefslóð: https://www.unicef.is/efni/skyrslur/UNICEF_stada_barna_a_islandi_2011.pdf.
- UNICEF (2013). *Réttindi barna á Íslandi. Ofbeldi og forvarnir.* Vefslóð: https://www.unicef.is/efni/skyrslur/UNICEF_rettindi_barna_ofbeldi_og_forvarnir.pdf.
- United Nations (2012). *UN Resolutions on Domestic Violence.* Vefslóð: http://www.stopvaw.org/domestic_violence_un_resolutions.
- WHO (2005). *WHO multi-country study on women's health and domestic violence: Report of initial results on prevalence, health outcomes and women's responses.* Geneva: WHO. Vefslóð: <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/24159358X/en/>.
- WHO (2006). *Intimate partner violence and alcohol.* Vefslóð: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/fs_intimate.pdf.
- WHO (2010). *Violence Prevention. The Evidence.* Vefslóð: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/4th_milestones_meeting/evidence_briefings_all.pdf?ua=1.
- WHO (2013). *Global and regional estimates of violence against women. Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence.* Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council. Vefslóð: <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en/>.
- WHO (2013). *Violence against women: a 'global health problem of epidemic proportions'. A new clinical policy guidelines launched to guide health sector response.* Vefslóð: http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2013/violence_against_women_20130620/en/.
- WHO (2014). *Violence against women. Intimate partner and sexual violence against women.* <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/>.
- Örnólfur Thorlacius (2011). *Börn sem eru vitni að heimilisofbeldi.* Barnaheill. <http://www.barnaheill.is/media/PDF/ranastudningi.pdf>.